

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS DIDACTIC LITERATURE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai

FACULTY OF ARTS

Chulalongkorn University

Academic Year 2022

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน

โดย

น.ส.อภิษฎา ขาวสุทธิ

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณะบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตูหะศรี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ชิมประเสริฐกุล)

อภิขญา ขาวสุทธิ์ : การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมคำสอน. (THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS DIDACTIC LITERATURE) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาจากเอกสารพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 – 2468 จำนวน 155 องค์ ผลการวิจัยพบว่า พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่คณะบุคคล โดยมีเนื้อความที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสารให้แก่ผู้รับสารที่มีความหลากหลาย ลักษณะเด่นด้านคำสอนที่มุ่งเน้นในเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดีให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในสมัยนั้นและสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พลเมืองที่ดีเป็นพลเมืองที่มีความรักชาติ รู้จักหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้มีความคุณธรรมและเป็นผู้มีการศึกษา โดยการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อมุ่งหวังให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข และประชาชนเห็นความสำคัญในการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมและพลเมืองโลก ด้านกลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงแนวคิดเรื่อง ความเป็นพลเมืองที่ดีผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานสาธกโวหาร การเล่าประสบการณ์ และการใช้ภาษาเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน กลวิธีการประพันธ์ดังกล่าวมาทำให้พระบรมราโชวาทมีความน่าสนใจและผู้รับสารสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6280051822 : MAJOR THAI

KEYWORD: DIDACTIC, CITIZENSHIP, ROYAL SPEECHES

Apisada Khaosut : THE STUDY OF KING RAMA VI'S SPEECHES AS
DIDACTIC LITERATURE . Advisor: Asst. Prof. NAMPHUENG
PADAMALANGULA, Ph.D.

This research aimed to examine the doctrines and writing techniques utilized in the royal speeches of King Rama VI. A comprehensive analysis was conducted on a total of 155 speeches delivered between 1910 and 1925. The findings revealed that King Rama VI's royal speeches were directed towards various audience groups. The content of these speeches was tailored to effectively communicate with these diverse segments of society, aligning with the specific objectives of each communication. The doctrine's prominence is observed in its alignment with the social context of that era and is consistent with His Majesty's governance principles. King Rama VI emphasized that a good citizen exemplifies patriotism, understanding their individual responsibilities, and embodies virtues and education. By instilling the values of good citizenship on creating a harmonious and cooperative community, individuals are encouraged to recognize their roles as contributing members of society and global citizens. The crafting of the royal speeches of King Rama VI incorporates a blend of literary writing techniques, highlighting the concept of good citizenship. This includes a mix of rhetoric, recounting experiences, and skillful use of critical language. These composing strategies effectively captivate the audience's interest and enhance their understanding of the intended message, making the Royal Speech engaging and impactful.

Field of Study: Thai

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล ครูที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลาและช่วยเหลือศิษย์เป็นอย่างดี นอกจากนี้ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ดร.ธานีรัตน์ จัตูหะศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ทีฆประเสริฐกุลที่ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครอบครัวที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องการเรียน รวมถึงเพื่อนคณะอักษรศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดี รวมถึงที่ทำงาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ให้เวลาในการศึกษาต่อ และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้งานวิจัยนี้บรรลุได้ด้วยดี

อภิชญา ขาวสุทธิ์

สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
1.7.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท.....	8
1.7.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน	14
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	19
บทที่ 2 วรรณกรรมคำสอนกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	20
2.1 ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณกรรมคำสอน	20
2.2 เนื้อหาคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว	22

2.2.1 คำสอนที่พระราชทานแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ.....	23
2.2.2 คำสอนที่พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ	28
2.2.3 คำสอนที่พระราชทานแก่ครูอาจารย์.....	34
2.2.4 คำสอนที่พระราชทานแก่นักเรียน	39
2.2.5 คำสอนที่พระราชทานแก่ประชาชน	43
2.2.6 คำสอนที่พระราชทานแก่พระสงฆ์.....	53
บทที่ 3 แนวคิด “พลเมืองดี”ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท	
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	56
3.1 พลเมืองดีเป็นผู้มีความรักชาติ	56
3.2 พลเมืองดีเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตน.....	68
3.3 พลเมืองดีเป็นผู้มีคุณธรรม.....	73
3.4 พลเมืองดีเป็นผู้มีการศึกษา	79
บทที่ 4 กลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท	
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	84
4.1 การใช้ภาพพจน์.....	84
4.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์	93
4.3 การใช้สาธกโวหาร.....	97
4.4 การเล่าประสบการณ์	105
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล	
บรรณานุกรม.....	110
ประวัติผู้เขียน.....	116

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านอักษรศาสตร์ งานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีทั้งงานร้อยกรองที่มีความหลากหลายในการประพันธ์ เช่น บทละครรำ บทละครพูด บทความในหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงพระบรมราโชวาท

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานให้แก่คณะบุคคลในโอกาสต่าง ๆ มีการสอดแทรกคำสอนหลายด้าน และมีเนื้อความเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อสังคม พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทนั้นจึงเป็นงานเขียนที่ทรงคุณค่า

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทมีปรากฏหลักฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระองค์ด้วงก่อนที่จะกลับไปปกครองเขมร ซึ่งเป็นพระบรมราโชวาทที่มีลักษณะคำสอนพระมหากษัตริย์

ถ้าพระองค์ด้วงออกไปถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ แล้ว ก็ให้ฟังบังคับ

บัญชาเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ให้ชอบด้วยราชการจงทุกประการ จะอยู่ไกลอยู่ไกลประการใด ก็อย่าทำใจสูงลวงบังคับบัญชา กลัวเกรงเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ให้เสมอเป็นอารมณ์ ตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโดยสัตย์สุจริต จงมีจิตรกตัญญูรู้พระเดชพระคุณว่าองค์อัครบิดรกษัตริย์ราชแล้ว พระองค์ด้วงเป็นน้องพระองค์อัครบิดรไม่ทำลายล้างเสียเหมือนดังอายฉนวนกระทำกับองค์อัครบิดร ยิ่งทรงพระมหากรุณาเมตตาชุบเลี้ยงพระองค์ด้วงให้เป็นเจ้านายสืบเชื้อวงศ์กษัตริย์เมืองเขมรต่อไป สิ่งไรที่ชั่วที่ผิดอย่าประกอบไว้ในสันดาน อย่ากำเริบอย่าโลภกล้าให้เกินประมาณ สุขแล้วจึงหอมงอมแล้วจึงหวาน

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2472: 115-116)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระองค์ด้วง เพื่อให้พระองค์ด้วงมีความตระหนักถึงบุญคุณของไทยที่มีส่วนสนับสนุนให้พระองค์ได้สืบราชสมบัติ เป็นกษัตริย์เมืองเขมรต่อไป

ลักษณะพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีความเชื่อมโยงกับ บุคคลและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเป็นภาษามคธแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา ปวเรศวริยาภรณ์

โทโสซึ่งเป็นชิปวิราศิจัดจางเร็วไปพลัน ดั่งอสรพิษขบคนแลสัตว์ครึ่งหนึ่ง
แล้วก็เลื้อยไปนอนเสีย ปัญญาที่แส้โทษนั้นเล่า เพราะเป็นวิชชฐูปมญาณ
เปรียบเสมือนสายฟ้าแลบสว่างแวบหนึ่งแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้นว่าถึงความชั่ว
ถ้าไม่มีมาเข้ายั่วซ้ำซากเข้าชี้ต่อไปในทางนั้นแล้ว ก็ไม่มีใครบงถึงความชั่วเรื่องนั้น
ต่อไป

(กรมศิลปากร, 2509: 5-6)

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ทหารที่ไปสงคราม กล่าวถึงหน้าที่ของทหารว่าต้องรักษาชาติบ้านเมือง และมีความ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชดำรัสพระราชทานแก่นายทหารแลพลทหารซึ่งกราบ ถวายบังคมลาไปราชการเมืองหลวงพระบาง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่พฤหัสบดี เดือน 10 แรม 13 ค่ำ ปีกุน นพศก จุลศักราช 1249

ทหารทั้งปวง ธรรมดาผู้ซึ่งรับราชการเป็นทหาร เป็นพนักงานที่จะต้องต่อสู้
ข้าศึกศัตรู ป้องกันไม่ให้มาทำอันตรายแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเรา
เพราะฉะนั้น โอกาสที่ทหารจะได้ทำการตามตำแหน่งของตัว หากความชอบความดี
โดยแสดงให้เห็นปรากฏเห็นความกล้าหาญ แลความอุตสาหะความจงรักภักดีต่อเจ้าของ
ตัวแลบ้านเมืองของตัวก็ในเวลาที่มีการศึก เพราะฉะนั้นในเวลานี้เป็นช่องอันดีแล้วที่
ทหารทั้งปวงจะได้แสดงความดีของตัวเช่นนั้น

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2510: 44)

พระบรมราโชวาทข้างต้นได้เน้นย้ำหน้าที่ของทหารต้องรับใช้ชาติบ้านเมือง และมีความ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ยังมีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอเมื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศ

อย่าได้ถือตัวว่าเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใดเขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อไม่ต่อสู้ หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจตั้งนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติก้าวร้าว ตั้งนั้นคงจะเป็นโทษแก่ลูกนั่นเอง ทั้งในปัจจุบันอนาคต เพราะฉะนั้นจงรู้เถิดว่า ถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใด จะได้รับโทษทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย อีกประการหนึ่งชีวิตสังขารมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืนยาวเหมือนเหล็กเหมือนศิลา ถึงโดยว่าจะมีพ่ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่มีได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤติก้าวร้าวเสียแต่ในเวลาที่มีพ่อยู่แล้ว โดยจะปิดบังซ่อนเร้นอยู่ได้ด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาไม่มีพ่อ ความชั่วนั้นจะปรากฏเหมือนเงาตามหลังอยู่ไม่ขาด

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2506: 7-8)

คำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในสมัยก่อนรัชกาลที่ 6 จึงเป็นคำสอนที่เน้นการสอนเรื่องของบุคคล แต่คำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นคำสอนที่มีได้สอนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่มีต่อตนเองเท่านั้น แต่ยังเน้นบทบาทหน้าที่ที่บุคคลมีต่อชาติ ดังเช่นพระราชดำรัสพระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในงานประจำปีของโรงเรียน วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวตักเตือนในคราวนี้ บางทีจะเป็นข้อที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออาศัยดีอาจารย์และครูว่าให้ช่วยกำหนดจดจำสำหรับเพื่อชี้แจงเพาะนิสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร? เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไม่ใช่หรือ ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเหง้า? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองนอนได้ เช่นนี้ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่จะเพาะให้น้ำใจบังเกิด

ความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มเพาะจากความรักคณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึก
อยู่เสมอว่าตัวอยู่ในคณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวเองไว้ในคณะและ
ต้องหวังดี หวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 212)

นอกจากนี้พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ประชาชนในคราวเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ
พระราชดำรัสตอบชาวบางปะอิน กรุงเก่า นนทบุรี ปทุมธานี นครราชสีมา มณฑลภูเก็ต ก็เน้นย้ำเรื่อง
พึงระลึกถึงหน้าที่ ดังที่ปรากฏในพระราชดำรัสตอบในการที่ข้าราชการ พ่อค้า และราษฎรจังหวัด
นครราชสีมา แสดงความยินดีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัย วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2464

ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจอยู่เสมอว่าผู้มีหน้าที่อย่างใดก็จงตั้งใจปฏิบัติตาม
หน้าที่ของตนจะเป็นข้าราชการก็ตาม จะเป็นผู้ที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ
โดยทางใด ๆ ก็ตาม เมื่อทำการไปโดยซื่อตรงต่ออาชีพของตนแล้วก็ย่อมจะทำ
ประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เมื่อตั้งใจเหมือนกันเช่นนี้
ทุกคนแล้วก็เท่ากับช่วยกันนำความเจริญและความมั่นคงมาสู่ชาติบ้านเมืองอันเป็น
ที่รักของเราทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 201)

พระบรมราโชวาทข้างต้นสอนให้บุคคลระลึกถึงหน้าที่ของตนเอง ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็
ตามจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และมุ่งทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เพื่อความเจริญของชาติ

ในด้านกลวิธีการประพันธ์พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว มีศิลปะในการประพันธ์ทั้งในด้านการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า การใช้สาธก
โวหาร และการใช้โวหารเชิงวิพากษ์ ดังเช่นปรากฏในพระบรมราโชวาทในงานวิชาขบขาทรงแสดงแก่
ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม
พ.ศ. 2459 มีการกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นว่าความรักชาติก็เหมือนกับเสื้อผ้าอาภรณ์ประดับกายของ
ผู้ที่เจริญแล้ว

ในสมัยนี้ชาวเราได้มาบังเกิดรู้สึกกันขึ้นมากแล้วว่าความรักชาติ
เป็นของสำคัญ, อันเป็นอาภรณ์สำหรับกับฝูงมนุษย์ผู้รุ่งเรืองแล้ว. แต่ผู้ที่มีได้มี
ธรรมะเป็นเครื่องกำกับดวงจิตอยู่แล้ว รักชาติจริงจึงหาได้ไม่, เพราะความรักชาติ
เป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการเสียสละ, คือ ยอมเสียสละทรัพย์ของที่รัก, ร่างกาย,
และชีวิตเป็นที่สุดเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเห็นว่าประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 45)

ในพระบรมราชาโฆวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 6 มีการใช้อุปลักษณ์เปรียบคณะหรือชาติคือร่างกาย และบุคคลหรือประชาชนคืออวัยวะ

ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือร่างกาย บุคคลในคณะเป็นอวัยวะส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะดื้อไม่กระทำการตามหน้าที่ อวัยวะส่วนอื่น ๆ อาจที่จะพลอยซำรุดทรุดโทรมไปด้วยทั่วกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 59)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงการรักษาชาติบ้านเมืองว่า ถ้าเปรียบชาติเป็นร่างกาย ร่างกายจะสมบูรณ์ดีก็ต่อเมื่ออวัยวะต่าง ๆ ทำหน้าที่อย่างเป็นระบบ ทุกคนในชาติจึงควรกระทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่

ลักษณะพระราชดำรัสและพระบรมราชาโฆวาทในทุกยุคสมัยจะมีการกล่าวเชื่อมโยงถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลและการใช้ความรู้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราชาโฆวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (มัลลิกา ตันตพันธ์ และคณะ, 2549: 13-14) เนื้อหาสาระมุ่งสอนในเรื่องหลักการดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มบุคคล ความรู้พื้นฐานที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่และวิธีการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น พระบรมราชาโฆวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวง ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2522

ท่านทั้งหลายได้ทำการศึกษาหาความรู้ดีแล้ว หน้าที่ที่เข้าใจว่าเข้าใจดีในหน้าที่ของตน คือการเป็นผู้พิพากษา จะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินอรรถคดี เพื่อให้การกระทบกระทั้งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ราบรื่นไป ความเป็นอยู่ของคนที่อยู่ในหมู่่มาก ย่อมจะต้องมีการกระทบกระทั้ง จึงต้องมีกฎหมายเพื่อที่จะทำให้ได้รับความยุติธรรมทุกฝ่าย หน้าที่ของผู้พิพากษาก็คือดูว่าฝ่ายไหนควรจะได้รับ ความยุติธรรมอย่างไร อันนี้เป็นหน้าที่โดยตรงโดยมากก็ต้องปฏิบัติในโรงศาล ก็ต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายมาพิจารณาว่า วิธีการดังนี้ ๆ ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง คนไหนเป็นฝ่ายถูก คนไหนเป็นฝ่ายผิด คนไหนปฏิบัติตนเป็นคนดีหรือไม่ อันนี้เป็นหลักของอาชีพการงานของท่าน และเพื่อให้บรรลุผลในอาชีพของท่าน จึงต้องมีความรู้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2531: 15-16)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นพระราชทานแก่ผู้พิพากษา คือการรักษาความยุติธรรมต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายจึงจะบรรลุผลในสายอาชีพนั้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เน้นการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดีด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์งานกลุ่มนี้ในฐานะวรรณกรรมคำสอนเพื่อแสดงเนื้อหาคำสอน กลวิธีการประพันธ์ และแนวคิดหลักเรื่องพลเมืองที่แทรกอยู่ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงานเขียนที่มีลักษณะแตกต่างจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่มีมาก่อนอย่างเด่นชัดทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ ในด้านเนื้อหา พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเน้นการปลูกฝังแนวคิด “พลเมืองดี” ให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทหาร เสือป่า ลูกเสือ และประชาชนทั่วไป แนวคิด “พลเมืองดี” ที่แสดงนี้ มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในสมัยนั้นและสอดคล้องกับแนวคิดทางการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงแนวคิดนี้ผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ทั้งในด้านของการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า และการผสมผสานสาธกโวหารเข้ากับโวหารในเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วง พ.ศ. 2453 – 2468 จำนวน 155 องค์ จากเอกสารดังนี้

1. พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระราชทานแก่ทหารในกองทัพปก
สยาม พ.ศ. 2496
2. พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา และแสดงคุณานุคุณ พระบรมราชานุศาสน์ พ.ศ.2500
3. พระบรมราโชวาทเรื่องมหาดเล็ก พระราชทานเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ พ.ศ. 2453
4. พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.
2501

5. พระบรมราโชวาทตักเตือนข้าราชการในพระราชสำนักเรื่องประพฤตินิยมและกฎหมายแผ่นดิน พ.ศ. 2466
6. พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม 100 ครั้ง พ.ศ.2529
7. วาทพระมงกุฎฯ รวบรวมโดย ส. วัฒนเศรษฐ์ พ.ศ. 2506
8. พระบรมราโชวาทเสด็จป่าในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
9. ปลุกใจเสด็จป่า พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2493
10. เทศนาเสด็จป่า พ.ศ. 2463
11. หลักราชการ พิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการในการพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พ.ศ. 2457

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
2. วิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. สรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงข้อมูล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจลักษณะเด่นของพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณคดีคำสอน
2. เป็นแนวทางในการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในสมัยอื่นต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะวรรณกรรมคำสอน จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท

ชนะศักดิ์ ศรีพฤตมา (2546) ศึกษา*วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411–2453)* มีวัตถุประสงค์การศึกษาและวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาจากเหตุการณ์สำคัญ 5 เหตุการณ์ คือ วิกฤตการณ์วังหน้า วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 การเลิกทาส การปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดสำคัญเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมและจุดมุ่งหมาย ซึ่งทรงเลือกใช้เหตุผลให้เหมาะกับสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการประนีประนอมวิกฤตการณ์วังหน้า เหตุการณ์ ร.ศ.112 มีการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องไปตามบริบทของบ้านเมืองและจุดมุ่งหมายของพระราชดำรัสแต่ละองค์ ซึ่งพระองค์ทรงสื่อสารโดยใช้หลักฐานและอ้างเหตุผลในหลากหลายรูปแบบและทรงเลือกใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ

นลินรัตน์ ปัจฉิมพัชรพงษ์ (2555) ศึกษา*พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา* มีวัตถุประสงค์การศึกษาพระบรมราโชวาทที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา วิเคราะห์ภาษาในการเชื่อมโยงความในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา และเพื่อศึกษาแนวคิดในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษาปรากฏใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุประสงค์ การก่อตั้งของสถาบันอุดมศึกษา ลักษณะเด่นของบัณฑิต การเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษา คำขวัญของสถาบันอุดมศึกษาและชื่อสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาวเคราะห์ภาษาพบลักษณะเชื่อมโยงความ 5 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะการใช้คำเชื่อม การใช้คำที่สัมพันธ์กัน การซ้ำคำ การแทนคำ และการละคำ ส่วนในด้านแนวคิดที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทมี 4 ประการ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับหลักการนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติงาน คติในการปฏิบัติตน ความรู้พื้นฐานที่จำเป็น และบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ

เพ็ชรี กิตติวิทยากุล (2532) ได้ศึกษาการเข้าถึงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเครื่องมือในการเข้าถึงพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยแบ่งตามระบบจัดหมู่แบบทศนิยมดิวอี้และจัดทำตรรกษณ์ เพื่อให้ค้นพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ผลการศึกษาพบว่า การเข้าถึงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในหมวดต่างๆ ซึ่งเนื้อหาปรัชญาศาสตร์มีมากที่สุดเป็นเนื้อหาที่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เนื้อหาอันดับรองลงมาคือ เนื้อหาจริยธรรมของความสัมพันธ์ทางการเมืองในหัวเรื่องความเป็นไทย ความสามัคคีหน้าที่พลเมือง

สมเกียรติ รักษ์มณี (2552) ได้ศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีทางภาษา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานให้แก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในโอกาสต่าง ๆ ในด้านเนื้อหาและกลวิธีทางภาษา ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหาการกล่าวถึงการให้ข้อคิดในการพัฒนาตนเอง การตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ด้านกลวิธีทางภาษาจำแนกเป็นกลวิธีด้านโครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างวาทนิพนธ์ พบว่ามีโครงสร้างที่แน่นอนตามประเภทของกระแสพระราชดำรัส โครงสร้างการเรียงเรียงข้อความพบว่า มีการเรียงเรียงข้อความ โดยการแสดงเหตุผล การสรุปความและขยายความ กลวิธีการใช้ภาษาพบว่า ใช้ภาษาระดับทางการ และภาษา กึ่งทางการ กลวิธีด้านคำและประโยค พบว่า ทรงใช้คำที่สื่อสารเข้าใจง่ายตรงไปตรงมา คำสละสลวย คำแสดงความคิดเห็น คำแสดงความรู้สึกและคำแสดงเจตนา ด้านประโยคพบว่า มีการแสดงเจตนาแจ้งให้ทราบ และบอกให้ทำ และทรงใช้ประโยคตามลีลาการประพันธ์ ได้แก่ ประโยคสั้น และประโยคยาว กลวิธีด้านความเปรียบ พบว่า ทรงใช้การเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง การใช้เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และการเปรียบโดยนัย

สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์ (2559) ศึกษาการใช้ภาษาที่ใช้ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2417-2453) การศึกษาจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษาในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกใช้กลวิธีทางภาษา คือ การใช้คำกริยาแสดงเจตนาในการสื่อสาร การใช้คำทับศัพท์ คำถามเชิงวาทศิลป์ และการใช้ถ้อยคำเรียกตนเองและผู้รับสาร กลวิธีทางภาษาดังกล่าวสามารถจำแนก

วัตถุประสงค์สื่อสาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงพระราชอัจฉริยภาพทางด้านภาษาและปฏิภาณโวหาร ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ยังศึกษากลวิธีทางภาษาจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ : พระบรมราชาโวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร (พ.ศ. 2493–2537) (สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์, 2560) มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษากลวิธีทางภาษาในพระบรมราชาโวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร (พ.ศ. 2493–2537) จากมุมมองแนววัจนปฏิบัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเลือกใช้กลวิธีทางภาษาในการแสดงพระบรมราชาโวาท เช่น การให้รายละเอียดและเหตุผลอุปลักษณะ การอ้างถึง การใช้คำกริยาแสดงเจตนาในการสื่อสาร และทัศนภาวะ กลวิธีทางภาษาดังกล่าวแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ผลการวิจัยแสดงให้เห็นพระปรีชาญาณในการพัฒนาคนและยังแสดงให้เห็นพระปรีชาญาณในการใช้ภาษา

สุภรัตน์ ชันธพัฒน์ (2544) ศึกษาความงามในพระบรมราชาโวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2530–2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความงามในพระบรมราชาโวาท 2 ด้านคือ ความงามทางภาษา การใช้ถ้อยคำ ระดับภาษา โวหาร ศิลปะการประพันธ์ และความงามในแนวคิดคำสอนในพระบรมราชาโวาท ผลการศึกษาพบว่า ทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย และมีศิลปะในการใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำซ้ำ ประโยคซ้ำ มีศัพท์เทคนิคเฉพาะ มีคำทับศัพท์ การปรุงแต่งถ้อยคำให้สละสลวย คล่องจอง รื่นหู น่าอ่าน โวหารที่ใช้มีทั้งบรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหารและอุปมาโวหาร โวหารต่างๆ ที่ใช้เหมาะกับเนื้อหาในพระบรมราชาโวาท ทำให้เนื้อหาได้อรรถรส มีความชัดเจน เข้าใจง่าย ชวนอ่านและติดตาม ศิลปะการประพันธ์มีลักษณะการเขียนคล้ายบทความที่ต้องการเสนอความรู้ ความคิด ข้อเท็จจริง ทฤษฎีต่างๆ และประสบการณ์ของพระองค์ให้แทรกอยู่ในเนื้อหา โดยใช้กลวิธีการเขียนที่แยบยลชวนติดตาม กลวิธีการเขียนเนื้อหาในพระบรมราชาโวาทนั้นจะแบ่งออกเป็นส่วนนำมีลักษณะการเขียนตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย โดยบอกวัตถุประสงค์และเชื่อมโยงไปส่วนกลางหรือส่วนเนื้อหาได้เป็นอย่างดี ส่วนเนื้อหามีทั้งใจความเดียวและหลายใจความ โดยได้แสดงความรู้ ความคิด หลักทฤษฎีต่างๆ ข้อมูล ข้อเท็จจริง ทรงใช้ภาษาที่กะทัดรัด ชัดเจน มีท่วงทำนอง มีลำดับของเนื้อหาก่อนหลัง เป็นลูกโซ่เชื่อมโยงความคิดทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน และส่วนท้ายในพระบรมราชาโวาทมักจะปิดเรื่องด้วยข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะด้วยสุภาพจิต คำพังเพย ชวนให้คิดและติดตามและที่พิเศษคือปิดท้ายด้วยคำอวยพรแบบสั้น ๆ เนื้อหาของคำอวยพรก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติตาม และยังก่อให้เกิดความสามัคคีได้เป็นอย่างดี แนวคิดคำสอนที่ปรากฏในพระบรมราชาโวาทมีหลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา การปฏิบัติหน้าที่ การงาน ด้านความประพฤติ การพัฒนาและป้องกันประเทศชาติ ด้านพุทธศาสนา เป็นต้น

สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ (2555) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาและแนวคิดจากพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งศึกษาพระราชดำรัส 20 องค์ โดยวิเคราะห์โครงสร้างของพระราชดำรัส กลวิธีทางภาษา และแนวคิดจากพระราชดำรัส ซึ่งทำให้เห็นโครงสร้างของพระราชดำรัสแบ่งออกเป็นส่วนที่ททหาย คำนำ เนื้อหา และสรุป ด้านเนื้อหาประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่ ความสำคัญของหน่วยงานและผลงานที่ผ่านมา เนื้อหาแสดงภาระหน้าที่ และความมุ่งมั่นในการทำงาน และเนื้อหาแสดงความสำคัญของวันทางศาสนา ส่วนสรุปมีลักษณะดังนี้คือการอวยพรให้ผู้ฟังมีความสุข การแสดงความชื่นชมหน่วยงานที่ริเริ่มจัดงาน การแสดงพระราชปณิธานและทรงชักชวนให้ปฏิบัติตาม การแสดงความยินดีและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้คำประพันธ์ปิดเรื่อง ด้านกลวิธีทางภาษามีการใช้ภาษาแบบทางการ และระดับมาตรฐานราชการ การใช้โวหารมีทั้งบรรยายโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร นอกจากนี้มีการเชื่อมโยงความในลักษณะการอ้างถึง การใช้คำเชื่อม การซ้ำคำ ด้านแนวคิดจากพระราชดำรัส ปรากฏแนวคิดด้านเศรษฐกิจและพาณิชย์การ แนวคิดเรื่องการรักษาความเป็นชาติ แนวคิดเรื่องศาสนา แนวคิดเรื่องคุณธรรม แนวคิดเรื่องการศึกษา และการประพฤตินของครูนักเรียน แนวคิดเรื่องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน แนวคิดเรื่องการทำงานของข้าราชการ

นอกจากนี้ยังศึกษาเรื่อง *วัจนกรรมในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ, 2563) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของกลุ่มวัจนกรรมที่ปรากฏในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่ามีประเภทวัจนกรรม 5 กลุ่ม คือ วัจนกรรมกลุ่มบอกกล่าว วัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ วัจนกรรมกลุ่มผูกมัด วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก และวัจนกรรมกลุ่มแถลงการณ์

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาข้างต้นมุ่งศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในลักษณะโครงสร้างการเขียนในส่วนคำนำ เนื้อเรื่อง สรุป กลวิธีทางภาษาที่มุ่งวิเคราะห์การใช้คำและโวหารเป็นสำคัญ และเสนอแนวคิดทั่วไป รวมถึงการศึกษาในด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นสำคัญ จึงทำให้งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าจะศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับในมุมมองของการศึกษาในลักษณะวรรณกรรมคำสอนที่สำคัญและลักษณะกลวิธีการประพันธ์ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะในงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อัศวิทย์ เรื่องรอง (2552) ศึกษา *การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อวิเคราะห์แนวพระราชดำริและนำเสนอแนวทางการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปใช้ในการพัฒนานิสิต

นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการวิเคราะห์เนื้อหา และ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบมีโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่าแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ในพระบรมราโชวาทให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับบัณฑิตในฐานะที่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาสูง และเป็น ที่คาดหวังจากสังคมว่าจะได้นำความรู้ความสามารถไปพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติอันเป็น การเน้นย้ำให้เห็นว่าบัณฑิตในฐานะ “คน” ที่ได้รับการพัฒนาแล้วเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนา ทั้งปวง การพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะเป็นกระบวนการ โดยเริ่มกระตุ้นเตือนบัณฑิต “จากการตระหนักรู้” ให้เห็นคุณค่า และความสำคัญ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ของตนอันถือว่าเป็นการ “พัฒนา ตน” ก่อนไป “พัฒนาสังคม” กระบวนการต่อมาคือ “สู่การพัฒนา” ซึ่งเป็นประจักษ์การ “เข้าใจ” ใน นิยามการพัฒนา และ แนวคิดการพัฒนา เมื่อเข้าใจนิยามและความสำคัญแล้ว จึงเข้าสู่ขั้น “เข้าถึง” การพัฒนาด้วยวิธีการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนา กระบวนการพัฒนานี้มีลักษณะ สอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนของสังคม นอกจากนี้แนวทางการนำองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทไปใช้พัฒนานิสิต นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา มี 4 แนวทาง โดยเริ่มจาก 1) การเน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของแนวพระราชดำรินำไปใช้ พัฒนานิสิตนักศึกษา 2) แนวทางที่บัณฑิตจะนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนาประเทศ โดยต้องพัฒนาตนก่อนแล้วจึงไปพัฒนาสังคม 3) แนวทางการนำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิต นักศึกษา ผ่านรูปแบบและกิจกรรมทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และ 4) แนวทางที่ สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษานำแนวพระราชดำรินำไปพัฒนานิสิตนักศึกษา โดยผ่านปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจต่าง ๆ

อาสา คำภา (2551) ศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับการเมืองไทยระหว่างปี 2500-2535 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระราชดำรัสและ พระบรมราโชวาทในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองไทยและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระราชดำรัสและ พระบรมราโชวาทกับการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เนื้อหา แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการให้ภาพพัฒนาการประวัติศาสตร์การเมืองไทยในระบอบ อำมาตยาธิปไตย ที่ดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ บทบาทของสถาบัน พระมหากษัตริย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 มาโดยตลอด ทั้งนี้ช่วงเวลาดังกล่าว อยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่สองเป็นการศึกษา พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทระหว่างปี 2500-2535 โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับ ข้อมูลงานศึกษาในส่วนแรก ผลการศึกษาพบว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นช่วงเวลาที่การเมืองระบอบอำมาตยาธิปไตยมีพัฒนาการเติบโตและเป็นแกนกลางของ ประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยตลอด พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระองค์ล้วนปรากฏ

นัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงนี้ ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงพลวัตในสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ บทบาทของตนอย่างต่อเนื่องตลอดรัชสมัย ทั้งนี้ด้วยเหตุที่การเมืองระบอบอำมาตยาธิปไตยกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อาจถือเป็นประจกที่สะท้อนกันและกัน ทั้งอยู่บนพื้นฐานของคำอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่ไม่เหมือนที่ใดในโลก ดังนั้นพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ไม่น่าจะสะท้อนหรือมีนัยทางการเมืองจึงมีลักษณะที่เป็นการเมืองอย่างยิ่ง แม้ว่าในทางทฤษฎีพระมหากษัตริย์จะทรงอยู่เหนือการเมือง พระองค์ไม่อาจยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้

อุภาวัฒน์ นามศิริ (2553) ศึกษา*การวิเคราะห์พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ. 2493-2542* มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการเขียน ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหาและแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ. 2493-2542 จำนวน 452 องค์ ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการเขียนพระบรมราโชวาทประกอบด้วย ส่วนขึ้นต้น ส่วนเนื้อหาและส่วนลงท้าย การใช้ภาษาในพระบรมราโชวาท ปรากฏการใช้ภาษาแบบเป็นทางการ ภาษาระดับมาตรฐานราชการ ภาษาระดับกึ่งทางการ และภาษาไม่เป็นทางการ ด้านการใช้คำปรากฏมีการใช้คำสั้น กระชับ ได้ใจความ การใช้คำคล้องจอง การใช้คำซ้อน การซ้ำคำและกลุ่มคำ ด้านการใช้ประโยค พบว่ามีการใช้ประโยคขนานความ 3 ลักษณะ คือ การใช้ประโยคขนานความที่มีคำสันธานคู่เป็นคำเชื่อมอยู่ต้นประโยค การใช้ประโยคขนานความที่มีคำสันธานเชื่อมอยู่ท้ายประโยค การใช้ประโยคขนานความที่มีกลุ่มคำเป็นตัวเชื่อมความ ด้านการใช้สำนวนพบสำนวนไทยและสำนวนใหม่ที่ดัดแปลงแล้ว ส่วนการใช้ภาพพจน์มีการใช้ 4 ลักษณะ คือ อุปมาคำถามเชิงวาทศิลป์ สัญลักษณ์ และอุปลักษณ์ ด้านการเชื่อมโยงความพบการเชื่อมโยงความ 3 ลักษณะ คือ การละคำ การอ้างถึง และการใช้คำเชื่อม เนื้อหาและแนวพระราชดำริที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทมี 5 ด้าน คือ ความสำคัญของบัณฑิต การศึกษา การทำงาน ความสำคัญของประเทศ และการพัฒนาสติปัญญา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในรัชกาลต่าง ๆ จะพบว่าเป็นการศึกษาในลักษณะแนวคิดและกลวิธีทางภาษา โดยปรากฏการศึกษาพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไม่มากนักทำให้เกิดความน่าสนใจ

1.7.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอน

คีน เฮ ซิน (2543) ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและเกาหลี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยกับเกาหลี 4 เรื่อง ได้แก่ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ สุภาซิดสอนสตรี แนนฮุน และเกเนียซอ โดยพิจารณาที่มาของเรื่อง เนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ และวิเคราะห์ภาพลักษณ์ ค่านิยม และสตรีในอุดมคติ จากการศึกษาพบว่า คุณสมบัติและหน้าที่ของสตรีของไทยและเกาหลี มีลักษณะร่วมคือ ไม่ได้เป็นผู้นำ ซื่อสัตย์ต่อสามี มีความเป็นกุลสตรีและเป็นแม่ศรีเรือน

ชัชณีย์ วินิจชัยนันท์ (2560) ศึกษาพิภกสอนเบญกาย : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความแพร่หลายและความสัมพันธ์กับวรรณคดีต้นเรื่อง และคำสอนสอนสตรีที่ปรากฏในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเรื่อง พิภกสอนเบญกาย เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ และมีเนื้อหาสอนสตรี กลวิธีการสอนมีการใช้วรรณศิลป์ โดยใช้ศิลปะการสร้างอารมณ์สะท้อนใจเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตของตัวละครหลักมาเป็นบทเรียนสำหรับชีวิตของตัวละครอื่น รวมทั้งชีวิตของผู้อ่าน การสั่งสอนไม่ใช่แค่การถ่ายทอดคำสอน การประพฤติปฏิบัติตนของบุคคลตามสถานภาพต่าง ๆ แต่เป็นการถ่ายทอดบทเรียนชีวิตที่คนหนึ่งสอนให้แก่อีกคนหนึ่งด้วยความรักและความปรารถนาดี

บุญสนอง สมวงศ์ (2551) ศึกษาการประยุกต์และบูรณาการสุภาซิดจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังและสภาพการใช้วรรณกรรมคำสอนของไทย การประยุกต์และบูรณาการสุภาซิดจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคม เป็นจำนวน 7 เรื่อง คือ โคลงโลกนิติ สุภาซิดพระร่วง วชิรญาณภาซิด สุภาซิดอิศรญาณ สุภาซิดสอนสตรี สวัสดิรักษาและพระอภัยมณี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิหลังวรรณกรรมคำสอนมุ่งสอนลักษณะของบุคคล ครอบคลุมความรู้สึคนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนทุกกลุ่มเปรียบเทียบคำสอนกับนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คำสอนมุ่งสอนจริยธรรมและศีลธรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สภาพการใช้วรรณกรรมคำสอนเพื่อศึกษาภายในโรงเรียนเท่านั้น การประยุกต์และบูรณาการสุภาซิดจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคมมาปรับใช้ในชีวิต

ปฐุม หงษ์สุวรรณ (2542) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนสำหรับบราหฺมเณก ได้ศึกษาลักษณะเนื้อหาและวิธีการสอนในวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสอนกลุ่มข้าราชการโดยศึกษาเรื่องพาลีสอนน้อง

ราชสวัสดิ์ ราชานุวัตร และพระวิจิตรสอนบุตร ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนสำหรับราชเสวก ทั้ง 4 เรื่องเป็นวรรณกรรมประยุกต์ที่มีพันธกิจทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มมูลนายในราชสำนักอยุธยา เน้นเรื่องการปฏิบัติตนของเหล่าราชเสวกเพื่อให้เป็นที่พึงแก่พระเจ้าแผ่นดิน โดยชี้ให้เห็นกิจที่ควรทำและไม่ควรทำ

ปัญญา บริสุทธิ์ (2523) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย มีจุดมุ่งหมายที่จะเลือกเฟ้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ของคนไทยสมัยสุโขทัยในด้านความรู้สึกนึกคิดซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในสมัยสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า ความรู้สึกนึกคิดที่คนไทยสมัยสุโขทัยแสดงออกทั้งในด้านที่เกี่ยวกับตนเองและสังคม ความเชื่อศาสนา และจริยธรรม การปกครองและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและศิลปกรรม และความสำนึกทางสังคม

พระมหาสร้อย แก้วทงศ์ (2549) ศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระยาอนุমানราชธน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนและเปรียบเทียบหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของกวี 3 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏมีหมวดศีลธรรม จริยธรรม ด้านการศึกษาเปรียบเทียบพุทธจริยศาสตร์ของกวีทั้ง 3 ท่าน โดยภาพรวมมีความแตกต่างกัน

พระมหาอำนาจ มหาวิโร (2544) ศึกษาหลักราชการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จากวรรณกรรมคำสอน 5 เรื่อง คือ โคลงราชานุวัตร โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โคลงประดิษฐ์พระร่วง และโคลงทศรถสอนพระราม ด้านหลักการปกครองของกษัตริย์ หลักปฏิบัติของราชการของขุนนาง และหลักการดำเนินชีวิตของประชาชน ผลการศึกษาพบว่าหลักปฏิบัติของราชการของขุนนางมีมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าการปกครองในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำเป็นต้องปลูกฝังขุนนางและข้าราชการให้มีแนวปฏิบัติที่ดีเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

พอพล สุกใส (2550) ศึกษาเรื่อง ราชสวัสดิ์ : คำสอนของวีรบุรุษบัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบสาระคำสอนและรูปแบบการนำเสนอวรรณกรรมคำสอนที่มีต้นเค้าคำสอนจากราชสวัสดิ์ รวมถึงศึกษาคุณลักษณะของขุนนาง และข้าราชการตามความคิดของคนไทยในอดีต ผลการศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบ

สาระคำสอนมีเนื้อหาแสดงให้เห็นถึงกรอบขนบความคิดเรื่องคุณลักษณะที่ดีของขุนนาง และข้าราชการตามความคิดของคนไทย ซึ่งสาระคำสอนที่สำคัญที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ ราชเสวก ไม่ควรทัดเทียมกับพระมหากษัตริย์ ไม่พึงสนิทกับพระสนมกำนัลใน และมีปัญญารักษาดน และสำรวมกาย วาจา ใจ

รำพึง ศิลาลง (2530) ศึกษา *วรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรมตะวันตก* ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาวรรณกรรมคำสอนร้อยกรองและโน้มน้ำของ จริยธรรมที่ปรากฏขึ้น ผลการศึกษาพบว่า กวีได้ใช้กลวิธีการสอนผ่านตัวละครในเรื่อง *โคลงพาลี สอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* และใช้วิธีการสอนโดยไม่ผ่านตัวละครในเรื่อง *สุภาสิตพระร่วง สุภาสิตสอนหญิง เพลงยาวถวายโอวาท สวัสดิรักษาและโคลงโลกนิติ* โดยวรรณคดี คำสอนให้คุณค่าทางจริยธรรมทางพุทธศาสนา

ลักษณะ โทวิวัฒน์ (2556) ศึกษา *นางนพมาศ : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ (อาจ) ถูกลืมนิเวศประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมคำสอนสตรีเรื่องนางนพมาศในด้านเนื้อหาที่เป็นคำสอนสำหรับ สตรี คือ พระสนมกำนัล โดยจะวิเคราะห์เฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคำสอน ผู้สอน และวิธีการสอน* ผลการศึกษาพบว่าวิธีการสอนทั้งการสอนโดยตรงและโดยอ้อมของพระศรีมโหสถ นางเรวดี และนาง นพมาศที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น และการปฏิบัติตนในฐานะพระสนมก็สามารถ นำมาปรับใช้ได้ในปัจจุบัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะคำสอนเรื่องความจงรักภักดี นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่ดิงามเกี่ยวกับประเพณีลอยกระทง

วรรณนะ หนูหมื่น (2553) ศึกษา *กามนิตพากย์ภาษาไทย : วรรณกรรมคำสอนเชิงมนุษยนิยม ตามคติพุทธ* ได้ศึกษากามนิตพากย์ภาษาไทยของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป แสดงแนวคิดสำคัญ ว่าการพัฒนาปัญญาทำให้จิตใจความโง่เขลาและค้นพบหนทางแห่งความสุข

วิษณุ พัฒนวิบูลย์ (2541) ศึกษา *เปรียบเทียบวรรณคดีคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติ และโคลงสุภาสิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัวและสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏใน *โคลงโลกนิติและโคลงสุภาสิต* และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบคำสอนของวรรณคดีทั้งสองเรื่อง นอกจากนี้ยังศึกษาเปรียบเทียบกลวิธี ในการประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ค่านิยมของสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 6

มีความคล้ายคลึงกัน ด้านเนื้อหาคำสอนของวรรณคดีทั้งสองเรื่องตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนด้านกลวิธีการประพันธ์มีการสรรคำ และการสร้างภาพพจน์

ศิริมา เจนจิตมัน (2529) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยรวบรวมและเผยแพร่วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมุ่งวิเคราะห์ลักษณะการแต่งเนื้อหา ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอน ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่งด้วยกลอนเพลงยาวมากที่สุด มีการใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องแบบเทศนาโวหาร รูปแบบของการเล่านิทานและรูปแบบของจดหมาย มีการสอนแบบตรงไปตรงมาและการสอนโดยวิธีเปรียบเทียบ ด้านเนื้อหาของวรรณคดีคำสอนสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านศีลธรรม จริยธรรมและสังคม

สรียกานต์ ยี่แก้งเอี่ยม และอาทิตย์ ดรุณัยธร (2553) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมวรรณกรรมคำสอนสำนวนต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยพื้นเรื่องจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ และวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนอันมีที่มาจากรามเกียรติ์ และความสัมพันธ์กับวรรณกรรมต้นเรื่อง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ด้านการรวบรวมวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์มี 4 เรื่อง คือ ทศรถสอนพระราม พาลีสอนน้อง พิเภกสอนเบญยกาย และทศกัณฐ์สอนน้อง ด้านความนิยมพบว่าวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์ที่มีผู้นิยมแต่งมากที่สุดคือ พาลีสอนน้อง 7 สำนวน ด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งมี 2 ลักษณะคือคำประพันธ์ชนิดเดียว และคำประพันธ์ผสม ด้านการวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนพบว่าการอบรมสั่งสอนบุคคล 3 กลุ่ม คือ ทศรถสอนพระรามเป็นการสอนกษัตริย์ พาลีสอนน้องและทศกัณฐ์สอนน้องเป็นการสอนข้าราชการ และพิเภกสอนเบญยกายเป็นการสอนสตรี ด้านความสัมพันธ์วรรณกรรมต้นเรื่อง พบว่าผู้แต่งได้นำมาขยายความหรือแต่งเพิ่มเติมและเหตุการณ์ในวรรณกรรมต้นเรื่องไม่ปรากฏมีการสั่งสอน แต่ผู้แต่งได้สร้างคำสอนขึ้นมาเอง

สาทิต แทนบุญ (2558) ศึกษาวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ใน 3 เรื่อง คือ สวัสดิรักษา เพลงยาวถวายโอวาทและสุภาชิตสอนหญิง และบทบาทวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ ผลการศึกษาพบว่า สารัตถะวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่เรื่อง สวัสดิรักษา เกี่ยวกับความเชื่อโบราณ เพลงยาวถวายโอวาทเกี่ยวกับการเล่าเรียนวิชาการ สุภาชิตสอนหญิง เกี่ยวกับการสอนสตรี ตามค่านิยมของสังคม และบทบาทวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

สายวรุณ น้อยนิมิต (2542) *ศึกษาอรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานวรรณคดีคำสอนของไทย และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น* มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาอรรถกถาชาดกในฐานวรรณคดีคำสอนในแง่ของคุณค่า และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนอื่น ผลการศึกษาพบว่าคนไทยรู้จักอรรถกถาชาดกอย่างแพร่หลาย ซึ่งเวลสันดรชาดกและทศชาติเป็นอรรถกถาชาดกที่มีชื่อเสียงมาก ซึ่งสาระคำสอนมุ่งสอนบุคคลทุกระดับ ลักษณะเด่นในด้านการสร้างเรื่องเพื่อสอน โดยเฉพาะการแสดงหลักธรรมที่เป็นเรื่องเปรียบเทียบหรือเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเป็นนิทานสาธกในวรรณคดีคำสอน คุณค่าและความสำคัญต่อวรรณคดีไทยหลายด้านได้แก่ ด้านที่เป็นแหล่งรวมคำสอนและเป็นต้นแบบของวรรณคดีชาดก รวมถึงชาดกพื้นบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ และยังมี ความสำคัญในด้านที่มีอิทธิพลต่อองค์ประกอบของวรรณคดี

โสภา คชรัตน์ (2550) *ศึกษานางกุโรวาท : การศึกษาในฐานวรรณกรรมคำสอน* มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาระคำสอนและกลวิธีการนำเสนอสาระคำสอนในนารังกุโรวาทของประเสริฐอักษร (นามแฝง) ผลการศึกษาพบว่าสาระการสอนของวรรณกรรมคำสอนเรื่องนารังกุโรวาท มีการจัดสาระคำสอนไว้ตามลำดับอายุของเด็ก โดยเน้นการสอนความรู้เป็นสำคัญ กลวิธีการนำเสนอ สาระคำสอนมี 2 แบบ คือ กลวิธีการใช้ภาษา มีการใช้คำทับศัพท์ ภาษาปาก คำไม่สุภาพ กลวิธีการใช้สำนวนมีสำนวนใช้เฉพาะสมัยของผู้แต่ง สำนวนที่มีความหมายตรงกับสำนวนทั่วไป และสำนวนที่มี ส่วนประกอบของคำที่เหมือนและต่างจากสำนวนที่ใช้ทั่วไป นอกจากนี้กลวิธีการสอนแบบ ตรงไปตรงมาและวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ และสัญลักษณ์เพื่อสร้างความไพเราะของ บทประพันธ์ อีกทั้งสื่อความหมายของคำสอนได้อย่างกระจ่าง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน มีการศึกษาในลักษณะ สาระคำสอนและกลวิธีการสอนเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาวรรณกรรมคำสอนจำแนกตามกลุ่ม ผู้รับสารโดยตรงในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มุ่งเน้นสอนให้ทุกคนเกิดความตระหนักถึงชาติบ้านเมืองเชื่อมโยงกับบริบท ภายในสังคมและภายนอกประเทศ ทำให้เกิดความน่าสนใจในการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรม ราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานวรรณกรรมคำสอน

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

พระราชดำรัส หมายถึง ข้อความที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่บุคคลหรือคณะบุคคลในโอกาสต่างๆ เหมือนปราศรัยของบุคคลสามัญทั่วไปที่พูดเรื่องราวต่างๆ (ชิตาภา สุขพหล่ำ, 2557 : 317)

พระบรมราโชวาท หมายถึง คำสั่งสอนของพระราชา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 997)

วรรณกรรมคำสอน คือ งานที่มีจุดประสงค์เพื่อสอน ให้ความรู้ ให้คำแนะนำเผยแพร่ หลักธรรมจรรยา ลัทธิหรือปรัชญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 132)

ความเป็นพลเมือง คือ การเข้าร่วมในชุมชนการเมืองในการใช้อำนาจจัดการบริหารกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชนนั้น (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548: 4)

บทที่ 2

วรรณกรรมคำสอนกับพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณกรรมคำสอนเป็นงานเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มุ่งเน้นให้คำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม อาจจะเป็นข้อควรทำหรือข้อห้ามในการดำเนินชีวิต วรรณกรรมคำสอนจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาสภาพสังคมและการสร้างบรรพตฐานที่ดีงามในสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ลักษณะโดยทั่วไปของวรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอน (Didactic literature) หมายถึงงานเขียนที่มีจุดประสงค์เพื่อสอนให้ความรู้ ให้คำแนะนำ เผยแพร่หลักธรรมจรรยา ลัทธิหรือปรัชญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 132) โดยมุ่งปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านนำไปปฏิบัติ เพื่อให้อยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างสงบสุข วรรณกรรมคำสอนจึงมีบทบาทในการควบคุมคนในสังคมให้ปฏิบัติตามด้วยมาตรฐานเดียวกัน ทั้งนี้ คำแนะนำสั่งสอนอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมในขณะนั้น (พัชลินจ์ จินนูน, 2559: 6) นอกจากนี้ วรรณกรรมคำสอนยังหมายถึง วรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนหลักการของศาสตร์ใดก็ตามเป็นต้นว่า จริยศาสตร์หรือปรัชญา หรือศิลปะ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2528: 2) ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ ลักษณะ โทวิวัฒน์ (2556: 29) ได้อธิบายความหมายของวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาให้ความรู้และสั่งสอนด้านจริยธรรม ศิลธรรม รวมถึงหน้าที่ของบุคคลในการควบคุมสังคมให้เป็นไปตามบรรพตฐาน และเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

วรรณกรรมคำสอนจึงมักแต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คำแนะนำสั่งสอนในด้านความประพฤติและการวางตัวที่เหมาะสมในสังคม ข้อแนะนำสั่งสอนอาจรวบรวมมาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น คติคำสอนทางศาสนา ลัทธิความเชื่อ ประเพณีและภาษิตที่ถ่ายทอดต่อกันมา วรรณกรรมคำสอนของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก พบได้ในส่วนภาคกลางและตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในขณะที่บางเรื่องแต่งขึ้นเพื่อสอนคนระดับต่าง ๆ ในสังคม บางเรื่องก็มุ่งสอนเฉพาะเพศชายหรือเพศหญิง ลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอน คือ ใช้วิธีให้คำแนะนำสั่งสอนโดยตรงแล้ว วรรณกรรมคำสอนจำนวนมากใช้กลวิธีการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจ ประทับใจและจดจำได้ง่าย นอกจากนี้วรรณกรรมคำสอนบางเรื่องใช้วิธีผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละคร มีการแทรกคำสอนประเภทภาษิตที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตามประเพณี (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554: 7) และ ลักษณะ โทวิวัฒน์ (2556: 29) ได้อธิบายจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมคำสอนให้ทุกคนในสังคมใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นสิ่งที่ดีจริง

ปฏิบัติสืบต่อกันมา สอดคล้องกับ ศิวะสิทธิ์ ภูเพ็ชร (2541: 7) กล่าวว่าวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาที่มุ่งสั่งสอนจริยธรรม ให้ข้อคิดที่ควรปฏิบัติแก่คนในสังคมและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วรรณกรรมคำสอนจึงมีลักษณะการเขียนหลายแบบ ทั้งที่ผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละครที่แสดงบทบาทต่าง ๆ หรือที่ผูกเป็นปัญหาธรรม ปุจฉาและวิสัชนา รวมทั้งยังมีประเภทที่เขียนเป็นคำสอนทางศาสนาหรือคำสอนธรรมะโดยตรง (ศรีสุตา จริยากุล, 2526: 7)

ลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน กวีในสมัยก่อนนิยมเขียนเรื่องราวที่พบเห็นในสังคมและสอดแทรกคติธรรมและคำสอนเตือนใจเอาไว้ โดยส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการครองตน ครองชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งมีทั้งสอนให้ละเว้นและให้แนวคิดในการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมที่นิยมเชื่อถือกันมาแต่โบราณกาล วรรณกรรมคำสอนจำนวนมากจึงเป็นการสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเรื่องบาป บุญ คุณโทษ การปฏิบัติตนมิให้ล่วงละเมิดในศีลธรรม ยึดถือธรรมเนียมประเพณีดีงามซึ่งปฏิบัติกันมา เช่น กิริยามารยาทเกี่ยวกับอิริยาบถต่าง ๆ ตลอดจนการพูด การแต่งตัวและการเคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ การรู้บุญคุณผู้มีพระคุณ ยกย่องผู้มีความกตัญญู ยกย่องวิชาความรู้ ฯลฯ คำสอนต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนที่กวีแทรกเป็นคติธรรมของชีวิต (กรมศิลปากร, 2541: 52,54) ซึ่งทัศนะของสาทิติ แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ (2561: 137-138) กล่าวถึงลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอน คือ สอนเรื่องการครองตนในทางที่ถูกที่ควร สอนเรื่องการครองเรือนให้รู้จักครองใจบุคคลในครอบครัว และผู้อื่น และการครองงานให้รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีความรู้เกี่ยวกับงาน และไม่ละทิ้งงาน

วรรณกรรมคำสอน จึงเป็นงานเขียนที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ในสังคม ผู้อ่านจะได้ทั้งข้อคิด ความรู้ หลักในการดำเนินชีวิต และความบันเทิง เกิดการซึมซาบคำสอนอย่างไม่รู้ตัว ทำให้ผู้อ่านได้รับสารประโยชน์ตามที่มุ่งหมายไว้ (ศรีสุตา จริยากุล, 2526: 8-11)

ลักษณะวิธีการสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมีลักษณะการสอนหลายวิธี เช่น วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏในโคลงสุภางิตยอุบายของสาทิติ แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ (2561: 145-146) อธิบายวิธีการสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนมีทั้งการสอนแบบชี้แจงเหตุผลและโน้มน้าวใจ การยกนิทานและอุทาหรณ์ การสอนโดยใช้ภาพพจน์ การบอกให้ปฏิบัติ การอ้างอิงสำนวนสุภางิต การสอนผ่านตัวละครเอก และการอ้างอิงพระพุทธรูปศาสนา นอกจากนี้ ศิริมา เจนจิตมัน (2529: 79-84) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เห็นถึงกลวิธีการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมคำสอนด้วยความเรียงแบบเทศนาโวหาร การเล่านิทาน และรูปแบบจดหมาย ทั้งยังมีการสอนแบบตรงไปตรงมา การสอนโดยอ้างว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ การสอนแบบเปรียบเทียบและบอกผลการกระทำ

คุณค่าจากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนของ สาทิต แทนบุญ (2558: 144) ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย พบว่า คุณค่าที่ปรากฏจากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนในด้านการประพฤติเป็นคนดีทั้งทางกาย วาจา ใจ คุณค่าในการรักษาสุขภาพอนามัย คุณค่าในการรักษาความปลอดภัย และคุณค่าในด้านการให้ความรู้ในเรื่องค่านิยมในสังคม ซึ่งบทบาทของวรรณกรรมคำสอนที่มีต่อสังคมไทยมีลักษณะเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอนสะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยทั้งชายและหญิง และทำให้เห็นด้านคติชน

ดังนั้นโดยสรุปแล้ว วรรณกรรมคำสอนจึงเป็นงานประพันธ์ที่มีเนื้อหามุ่งสอนในเรื่องต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล ลักษณะคำสอนมีทั้งเป็นข้อปฏิบัติหรือข้อห้าม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และทำให้เกิดระเบียบแบบแผนในสังคม

2.2 เนื้อหาคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนในวรรณคดีสมัยก่อน มีการจำแนกลักษณะคำสอนที่มีให้แก่บุคคล เช่น *โคลงโลกนิติ* จำแนกเนื้อหาบุคคลประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้มีสุภาษิตคำสอนที่สำคัญอีกเรื่องคือ *สุภาษิตพระร่วง* ตามที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 170) กล่าวว่าคำสอนที่วางระเบียบการอยู่ร่วมกัน มีการนับถือกันตามลำดับชั้น และยังสอนการใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท เป็นสุภาษิตคำสอนที่ไม่ได้เพียงนำประโยชน์สุขให้แก่ตนเองยังนำความสุขสู่ครอบครัวและสังคม มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรม

วรรณกรรมคำสอนบางเรื่องนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคม ดังที่ ศรีสุดา จரியากุล (2526: 6) ได้กล่าวว่าการผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละครที่แสดงบทบาทต่าง ๆ เช่น การใช้ตัวละครรวมเกียรติในการผูกเรื่อง โดย สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม และ อาทิตย์ ดรุษย์ธร (2553) ศึกษา *วรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์* มีวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์มี 4 เรื่อง คือ *ทศรถสอนพระราม พาลีสอนน้อง พิเภกสอนเบญจกาย และทศกัณฐ์สอนน้อง* เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนพบว่าการอบรมสั่งสอนบุคคล 3 กลุ่ม คือ *ทศรถสอนพระราม* เป็นการสอนกษัตริย์ *พาลีสอนน้อง* และ *ทศกัณฐ์สอนน้อง* เป็นการสอนข้าราชการ และ *พิเภกสอนเบญจกาย* เป็นการสอนสตรี

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอน มีเนื้อหาสาระคำสอนให้แก่บุคคลต่าง ๆ ตามแต่วาระโอกาส โดยได้พระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทให้แก่คณะบุคคลดังนี้

2.2.1 คำสอนที่พระราชทานแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทแก่เหล่าทหาร เสือป่า และลูกเสือ ซึ่งพบเป็นจำนวนมากที่สุด โดยได้พระราชทานแก่ทหารในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองพลทหาร เสด็จทอดพระเนตรสถานที่ในกองทัพ การส่งทหารไปสงคราม การต้อนรับกลับหลังเสร็จภารกิจ การประลองยุทธ์ การแข่งขัน การซ้อมรบ การที่กองทัพถวายตำแหน่งและเครื่องยศ ซึ่งเนื้อความมีการกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องจัดการต้อนรับหรือเฉลิมฉลอง โดยมีการชื่นชมให้กำลังใจ แสดงความยินดี และยกย่องให้กับทหารที่ไปสงคราม

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทแก่เสือป่าในคราวเสด็จชุมนุมกองเสือป่าและลูกเสือถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งมีการระบุดัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเสือป่าปรากฏใน*พระราชดำรัสตอบราษฎรในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช* วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454

การที่ตั้งเสือป่าขึ้นก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยทั่วกันรู้สึก

ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักรโดยต้องตามนิติธรรมประเพณีประการหนึ่ง ความรักชาติบ้านเมือง และนับถือพระศาสนาประการหนึ่ง ความสามัคคีในคณะ และไม่ทำลายซึ่งกันและกันประการหนึ่ง ทั้ง 3 ประการนี้ เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม มิให้เสียที่ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้สู้ก่อสร้าง ปลูกฝังชาติเราไว้ในแคว้นแคว้นแดนสยามนี้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 13-14)

การก่อตั้งเสือป่าก็มุ่งหมายให้เกิดความสามัคคี ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักษาชาติให้เป็นปึกแผ่นในพระราชดำรัสข้างต้น

ลักษณะคำสอนที่มีต่อเหล่าทหาร เสือป่าและลูกเสือ มุ่งเน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของทหารและเสือป่า เช่น *พระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองพลทหารบกที่ 4 มณฑลราชบุรี* วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2457

ถ้าทหารของเรามีความคิดเห็นร่วมกันขณะนี้แล้ว จึงจะนับว่าได้ทำประโยชน์เท่ากัน คือ หวังประโยชน์อันเดียวกันที่จะป้องกันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ล้วนมีหน้าที่ต่อสู้ราชศัตรู...เจ้าทั้งหลายจงตั้งอยู่ในความจงรักภักดี มีหน้าที่รักษาป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้สมกับกำเนิดของเจ้าที่เกิดมาเป็นชาติไทย ชาตินี้กรบ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 21-22)

พระราชดำรัสข้างต้น ได้เน้นย้ำถึงหน้าที่ของทหารจะต้องป้องกันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในการทำหน้าที่ป้องกันชาติคือการสงครามในพระราชดำรัส พระราชทานเลี้ยงแก่นายทหารบกในการประลองยุทธ์ พ.ศ. 2461 ณ วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2461

กิจการสำคัญที่สุดของพวกเราที่เป็นทหาร คือ ทำการตามหน้าที่เช่นการสงคราม (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 60)

แม้ว่าการป้องกันชาตินั้นจะต้องเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ดังปรากฏในพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2462

เจ้าทั้งหลายได้ยอมสละทุกอย่าง สละทั้งบ้านเรือนเคหสถานและทรัพย์สิน เท่าที่มี สละทั้งส่วนแห่งกายทุกส่วน แม้ชีวิตก็ยอมสละให้ เพื่ออะไร? (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 65)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงการเสียสละของทหารในการทำเพื่อประเทศชาติ ทั้งตั้งจากบ้าน และสละทรัพย์สินที่ควรมีจากการประกอบอาชีพอื่น เพื่อมารับใช้ชาติ รวมถึงยอม สละชีวิต

นอกจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เหล่าทหารแล้ว ยังมีพระบรม ราโชวาทแก่เสือป่าและลูกเสือ กล่าวถึงความสำคัญของเสือป่าที่มีต่อชาติ และการเชิญชวนให้สมัคร เป็นเสือป่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเสือป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง ของยุภาพร เจือจินดา (2528:116-117) พบว่า ปัญหาที่สำคัญในสภาพการเมืองของพระองค์ ไม่มั่นคง ดังนั้นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม จึงเป็นการรักษาความมั่นคงแห่งพระองค์ เนื่องจาก องค์กรเสือป่ามีสมาชิกทั่วประเทศ การเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมแก่เสือป่า จึงมีการแสดงออกได้ หลายทาง เช่น พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชนิพนธ์ และหนังสือพิมพ์ โดย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ณ สโมสร เสือป่าทุกค่ายวันเสาร์ ภายหลังมีการรวบรวมพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทจัดพิมพ์เป็นเล่ม เพื่อใช้อบรมสั่งสอนสมาชิกเสือป่าและเผยแพร่สู่ประชาชน ซึ่งเสือป่าเป็นพลเรือนมีหน้าที่รักษาชาติ เช่นเดียวกับทหารมีกล่าวถึงในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่กองเสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุม รวมพลถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2457

การที่ได้เข้ามาเช่นนี้แล้ว, ขออย่าให้เปล่าประโยชน์ ขอให้ทุกคนตั้งใจที่จะ รักษาความสามัคคีในหมู่เราที่เป็นนักรบ. ต้องตั้งใจให้เป็นสามัคคีติดต่อกับนักรบ

เหล่าอื่น กล่าวคือ ทหารบก ทหารเรือ ซึ่งเหมือนเขาเป็นพี่ของเราอีกทีหนึ่ง เราจะต้องดูแลอย่างแบบแผนของทหารบก ทหารเรือ ในทางวินัยให้เป็นไปโดย คล้ายคลึงมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ส่วนเสือป่าเองอย่าลืมตัวของตัว, ไม่ใช่ทหารแต่ พลเรือน ซึ่งได้รับอนุญาตให้ถืออาวุธ เพื่อได้กระทำหน้าที่อย่างลูกผู้ชาย, ปกป้อง บ้านเมืองของตัว, ปกป้องถิ่นฐานอันเป็นภูมิลำเนาที่อาศัยของตัว เมื่อได้รับความ ไว้วางใจให้เป็นผู้ถืออาวุธ หรือเป็นผู้มีอำนาจถืออาวุธได้เช่นนี้แล้ว, จำเป็นต้องประพฤติ ตนให้สมควรกับความไว้วางใจ. ต้องประพฤติตนเป็นคนที่ตั้งอยู่ในธรรมสุจริต, ต้อง รักษาความสัตย์ให้มั่นคง, ต้องมีความซื่อตรงจงรักภักดีในผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของตัว, ต้องระภาคึงชาติไทยซึ่งเป็นชาติของตัว, และต้องระวางให้มีนามเป็นไทยอยู่เสมอ ต้องให้เป็นไทยจริงๆ. และต้องรักษาพระศาสนาอันเป็นสง่าและเครื่องคุ้มครองใจ ของคนไทยตลอดมา. นักรบที่มีความมั่นคงอยู่ในความจงรักภักดี, มั่นอยู่ในความรัก ชาติบ้านเมือง, มั่นอยู่ในศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนาเช่นนี้แล้ว; จะเป็นผู้ที่มิน้ำใจดี กกล้าหาญ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 34-35)

พระบรมราชาวาทข้างต้นกล่าวถึงเสือป่าเป็นพลเรือนแต่มีหน้าที่ไม่ได้ต่างจากทหาร จึงต้อง ปฏิบัติตนอยู่ในธรรม มีความรักชาติบ้านเมือง จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา ซึ่งเสือป่าต้องมีความเสียสละเช่นเดียวกับทหาร มีการกล่าวถึงในพระบรมราชาวาท *ปลุกใจเสือป่า* บทที่ 1 เสือป่าคืออะไร

เมื่อถึงเวลาที่จำเป็นแล้วต้องยอมสละชีวิตของตน เพื่อรักษาชีวิตของเพื่อน ทหารหรือสหായร่วมชาติกัน เพื่อรักษาพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของเรา รักษาชาติ บ้านเมืองและศาสนาของเรา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 3)

พระบรมราชาวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าการยอมสละชีวิตเพื่อรักษาชีวิตของเพื่อน ปกป้องชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่จะต้องกระทำเมื่อถึงเวลาที่จำเป็น

นอกจากนี้คุณธรรมที่เสือป่าพึงมีคือ การรักษาความสัตย์ ปรากฏในพระบรมราชาวาทเสือป่า พระราชทานที่ลโมสรเสือป่าพระราชวังดุสิต วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2457

เพราะฉะนั้นเราเป็นเสือป่า, เป็นผู้ที่ตั้งใจอยู่ในธรรมดีสำคัญอันหนึ่ง, ซึ่งเรา ไม่ควรจะลืม. เราทั้งหลายเข้ามาอยู่เป็นคณะเสือป่าแล้ว, เราได้สาบานแล้วไม่ใช่หรือ “เสียชีพอย่าเสียสัตย์”?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 10)

จะเห็นว่าคุณค่าของคนคือการรักษาความสัตย์ยังชีพ ถือเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่เสียป่า
ควรมีและพึงกระทำ

หากเสียป่าประพติตนในทางที่ดี ก็จะได้รับประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมย่อมได้รับความ
ไว้วางใจ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสียป่า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์
พระราชวังสนามจันทร์ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2457

ส่วนในทางราชการก็ย่อมจะชอบใช้คนที่ประพตีสัมมาจารีมีศีลธรรม
เหมือนกัน...เหตุไฉนเล่าจะเกณฑ์ให้รัฐบาลใช้คนที่ไม่พยายามจะประพตีสัมมาจารี
รัฐบาลก็ต้องรักษาเกียรติคุณชื่อเสียงเหมือนกันและยิ่งกว่าบุคคลอีกด้วยซ้ำ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 45-46)

หน้าที่ของชายไทยคือการรับใช้ชาติ ไม่ว่าจะป็นทหารหรือเสียป่าก็ต้องทำหน้าที่นี้
ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลุกใจเสียป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน ทรงแสดงเมื่อวันอังคาร
ที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ข้อสำคัญที่สุดซึ่งคนไทยไม่ควรจะลืมเสียเลย คือ คนไทยทุก ๆ คน ต้อง
กระทำหน้าที่ของตนตระกูลและชนกของเราทั้งหลายได้กระทำมาแล้วก่อนเรา
ทุก ๆ คนต้องเตรียมและต้องกระทำตนให้เป็นผู้สามารถจะต่อสู้ศัตรูที่จะมาย่ำยี
ชาติเรา ต้องเป็นผู้สามารถป้องกันรักษาบ้านเกิดเมืองนอนของตน ผู้ใดเป็นคน
ฉกรรจ์ เป็นคนหนุ่มก็ควรจะต้องใจกระทำหน้าที่ซึ่งคนหนุ่มจะกระทำ คือ หน้าที่
ทหาร ไม่ควรรังเกียจในการที่จะรับราชการเป็นทหาร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 29)

พระบรมราโชวาทปลุกใจเสียป่า ช่างต้นกล่าวถึงหน้าที่ของชายไทยต้องเป็นทหารปฏิบัติตาม
ธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ หรือปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหารและ
เสียป่าเมื่อเสร็จการประลองยุทธประจำปีของเสียป่า ณ ค่ายหลวง บ้านโป่ง วันที่ 30 มกราคม
พุทธศักราช 2457

ส่วนชาติไทยเรา, เปนชาติเล็กมีคนและกำลังน้อย, จึงเปนการจำเปน
อย่างยิ่งที่ลูกผู้ชายชาวไทยทุกคนจะต้องมีความสามารถป้องกันชาติของเราให้
ดำรงอยู่. และที่ไทยเราจะยังคงเปนชาตินักรบอยู่ได้เพราะเหตุใด? เพราะเหตุที่
เรายังคงรู้สึกถึงความจำเปนขื่อนี้. เมื่อถึงเวลาจำเปนคับขันเข้าแล้ว,

เราทั้งหลายจะยอมเสียชีวิตและเลือดเนื้อดีกว่าที่จะยอมเสียชาติ, เราจะต้องพยายามรักษามฤตกซึ่งตกทอดมาจากบรรพบุรุษของเราไว้ให้ดำรงคงอยู่ โดยบริบูรณ์ทุกสถาน,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 37)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าชาวไทยต้องมีหน้าที่รับใช้ชาติยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาชาติไว้ให้คงอยู่เฉกเช่นกับสิ่งที่บรรพบุรุษเคยกระทำไว้

พระบรมราโชวาทเสื่อป่า ซึ่งได้พระราชทานแก่กองเสื่อป่าและลูกเสื่อที่ได้ชุมนุมรวมพลถวายชัยมงคลเนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2458 มีการเน้นย้ำถึงหน้าที่ของชาวไทยในการเป็นทหารและการร่วมเป็นเสื่อป่า

ข้อความที่ได้คัดเตือนไว้ในปีก่อน ๆ, เชื่อว่าเสื่อป่ายังคงจำได้. ในปีนี้ขอ ตักเตือนซ้ำอีกบ้างเล็กน้อย, ว่าอย่าได้ลืมน้ำตัวเป็นเสื่อป่า, คือตั้งใจจะทำการให้สมกับที่เกิดมาเป็นลูกผู้ชายชาวไทยที่เป็นเชื้อชาตินี้กรบ. เมื่อมีเหตุการณ์อันจำเป็นแล้ว, เราทั้งหลายเตรียมพร้อมที่จะทำการตามหน้าที่, คือนอกจากที่จะได้รับราชการในหน้าที่ ทหารบกโดยตรง, เราทั้งหลายผู้ที่ไม่ได้มีโอกาสเช่นนั้น, ยังพร้อมใจอยู่ที่จะเป็น แนวหลังคอยหนุนทหารบกอีกชั้น 1. ชาติไทยเราเมื่อใครเข้ามาเห็นต้องให้ปรากฏว่า เป็นชาติที่เป็นลูกผู้ชายถืออาวุธได้ทั้งนั้น. ข้อนี้เป็นข้อสำคัญและเป็นข้อมุ่ง ประโยชน์ของเสื่อป่า, เพราะฉะนั้นอย่าลืมน้ำและอย่าเข้าใจว่าเข้ามาสำหรับแต่งตัวเล่น งาม ๆ หรือมาสำหรับหาพวกมากเท่านั้น, ต้องคิดมุ่งประโยชน์จริง ๆ ด้วย จึงจะเป็น ผลดีแห่งการที่สมัคเข้ามา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462 : 80)

พระบรมราโชวาทดังกล่าวทำให้เห็นว่า การเป็นเสื่อป่าคือการทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และเมื่อเกิดเหตุการณ์อันจำเป็นต้องออกสงครามให้กระทำตามหน้าที่อย่างเต็มที่

2.2.2 คำสอนที่พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการในโอกาสต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น พระองค์พระราชทานพระราชดำรัสแก่มหาดเล็กหลวงในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457

จึงคิดตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นเพื่อให้ครูได้อยู่กับนักเรียนมีเวลามาก ๆ จะได้รู้นิสัยใจคอของนักเรียนว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ การที่ได้หว่านพืชลงเช่นนี้ ตัวเราและท่านทั้งหลายอาจรู้สึกได้แล้วว่า แม้แต่เราได้เริ่มอุปถัมภ์บำรุงมาเพียง 4 ปี เท่านั้น ก็ยังได้รับผลเป็นที่พอใจบ้าง คือ นักเรียนเก่าที่ได้เข้ารับราชการอยู่เดี๋ยวนี้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 34)

พระราชดำรัสข้างต้นมีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งและกล่าวถึงความภาคภูมิใจของการสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงว่าเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตข้าราชการ

นอกจากนี้ พระองค์พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา มีการรายงานประจำปีเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ เช่น

ด้านสาธารณูปโภค เช่น การสร้างถนน ทางรถไฟ การประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ โทรเลข และการซ่อมคลอง ได้ปรากฏในพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในการเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2457

การประปาซึ่งเป็นการสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับพระมหานครที่ได้ลงมือทำการมาแต่ก่อนนั้นเป็นอันสำเร็จลงในปีนี้ เปิดน้ำบริสุทธิ์ให้มหาชนใช้บริโภคได้แล้ว เป็นที่หวังว่าจะป้องกันโรคภัยไข้เจ็บอันบังเกิดแต่การบริโภคน้ำไม่บริสุทธิ์ได้ส่วนหนึ่ง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 79)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงความสำคัญของน้ำประปาซึ่งประชาชนจะได้ใช้น้ำประปาที่สะอาด และไม่มีกรปนเปื้อนของเชื้อโรค

ด้านการสาธารณสุข เช่น การปลูกฝี การสร้างโรงพยาบาลในพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2455

ในการพยาบาลไข้เจ็บ โรงพยาบาลได้จัดตั้งขึ้นใหม่ในกรุงเทพฯ คือ
 วชิรพยาบาล 1 ปาสเตอร์อินสติจูด 1 และได้จัดการโรงพยาบาลแพร่หลายไปถึง
 หัวเมือง มีโรงพยาบาลเบญจมาธิราชอุทิศ ที่ประชาชนชาวมณฑลกรุงเก่าได้พร้อม
 กันสร้างขึ้นเป็นที่ระลึก สมองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้น ปีที่
 แล้วราษฎรออกทรพิษตายมาก จะได้จัดการปลูกฝีให้แก่ราษฎร ให้ได้โอกาสปลูกฝี
 ได้ทั่วพระราชอาณาจักร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 7)

พระราชดำริข้างต้นทำให้เห็นการพัฒนาสาธารณสุข การสร้างสถานพยาบาล และมีการ
 รายงานสภาวะการณ์ของการอุบัติของโรคไข้ทรพิษ ซึ่งมีการปลูกฝีดาษาป้องกัน

ลักษณะคำสอนที่ปรากฏในพระราชดำริและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ คือ การที่พระบรมวงศานุวงศ์และ
 ข้าราชการต้องรับรู้กิจการงานของบ้านเมืองและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยปรากฏคำสอน
 เกี่ยวกับการประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นข้าราชการและมุ่งทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ ดังนี้

พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิม
 พระชนมพรรษา วันที่ 1 มกราคม ร.ศ.131 ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อรายงานกิจการ
 ประจำปี และมีการเน้นย้ำถึงหน้าที่ของทุกคนในกิจการงานของประเทศ

ตามทีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ได้มาชุมนุมพร้อมกันและอวยชัย
 ให้พรในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของเรานี้ เรามีความยินดีรับพรของท่านทั้งหลาย
 และขอขอบใจทุกท่าน ความพร้อมเพรียงในวันนี้ทำให้เรารู้สึกปีติยินดีอีกส่วนหนึ่ง
 เพราะกิจการใด ๆ ที่เราจะหวังทำให้บังเกิดเป็นผลดีแก่ชาติบ้านเมือง ก็ต้องอาศัย
 ความพร้อมใจกันในหมู่ผู้ที่มีหน้าที่ปฏิบัติราชการให้จำเริญยิ่งขึ้นไป และการที่จะให้
 บังเกิดความพร้อมใจกัน ก็ต้องอาศัยความเข้าใจในราโชบายแล้ว และเจ้าหน้าที่
 จะได้มีโอกาสปฏิบัติได้ถูกต้องตามตำแหน่งหน้าที่ของตน ๆ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 5)

เนื้อความในพระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงการทำกิจการงานใดของแผ่นดินต้องอาศัย
 ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ และผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความเข้าใจในพระบรมราโชบายจึงจะ
 ปฏิบัติงานได้ถูกต้องตามหน้าที่

พระราชดำริและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ข้าราชการ มีการกล่าวถึงบทบาท
 หน้าที่ของข้าราชการในตำแหน่งนั้น เช่น พระบรมราโชวาทเรื่องมหาดเล็กพระราชทานเจ้าหมื่น

ศรีสรรักษ์ ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาศรีวรวงษ์ กล่าวถึงหน้าที่ของมหาดเล็ก รักษาพระองค์ และข้อปฏิบัติของการเป็นมหาดเล็ก ซึ่งความหมายมหาดเล็กราชบัณฑิตยสถาน (2556: 885) ได้ให้ความหมายว่า ข้าราชการในพระราชสำนักมีหน้าที่รับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ที่รับใช้ประจำเจ้านายหรือผู้ที่ถวายตัวเป็นผู้รับใช้

ก่อนอื่นจะต้องถามว่ามหาดเล็กคืออะไร ตอบว่าเป็น ผู้ที่รับใช้พระราชอาหรือเจ้านายมหาดเล็กผิดกับข้าราชการและข้าในกรมอื่น ๆ ดังนี้ คือเป็นผู้รับใช้อยู่ใกล้พระองค์เจ้านายของตนยิ่งกว่าผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่เปนมหาดเล็กจึงจำต้องเลือกสรรผู้ที่วางพระเหตุยแห่งเจ้าได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2453: 1)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงความหมายของมหาดเล็ก ทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของมหาดเล็กที่แตกต่างจากข้าราชการสังกัดอื่น นอกจากนี้มีการกำหนดข้อปฏิบัติของผู้ที่เป็นมหาดเล็กทั้งหมด 24 ข้อ จึงขอยกตัวอย่างดังนี้

บัดนี้จะได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติของผู้เปนมหาดเล็ก มีคำอธิบายเพิ่มเติมบ้างในที่อันควร จดเรียงเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

- (1) ต้องประพฤติตนให้สมกับตนเป็นบุตรผู้มีดีมีตระกูล คืออย่าคบผู้ที่เปนพาลซึ่งอาจพาไปหาผิด หมั่นคบบัณฑิตผู้อาจพาไปหาผล
- (2) ต้องตั้งอยู่ในความสุจริตทั้ง 3 คือ สุจริตในกาย สุจริตในวาจา สุจริตในใจ ละทุจริตทั้ง 3
- (3) อย่าประพฤติตนเปนนักเลงผู้หญิง ปราศัญ์ท่านย่อมว่าหญิงชั่วหาสิ่งไรชั่วกว่าไม่ได้เลย มิใช่จะบังคับให้ถือเพศพรหมจรรย์ เช่น พระภิกษุสามเณร แต่ต้องระวังเลือกสมาคมแต่กับหญิงที่ดีมีตระกูลเสมอตน ซึ่งไม่นำให้ตนและผู้อื่นไปสู่ทางผิดได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2453: 7)

พระบรมราโชวาทข้างต้นอธิบายรายละเอียดข้อปฏิบัติของผู้ที่เป็นมหาดเล็กเป็นข้อ ๆ เช่น อย่าคบคนพาลให้คบบัณฑิต ประพฤติสุจริต 3 ไม่เป็นนักเลงผู้หญิงและไม่คบหญิงชั่วมีการกล่าวถึงการคบหญิงชั่วในพระบรมราโชวาทตักเตือนข้าราชการในพระราชสำนัก เรื่องประพฤติดิถีพระราชานิยมและกฎหมายแผ่นดิน ณ พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพสถาน พระราชวังพญาไท วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2466 ความว่า (6) ประพฤติสามะเลคบหญิงชั่ว (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2466 : 7) ซึ่งคำว่าหญิงชั่ว อาจจะเป็นหญิงโสเภณีหรือหญิงแพศยา โดยมีการนิยาม

ความหมายในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก หมวดที่ 3 อธิบายความหมายของคำว่า “หญิงนครโสเภณี” ให้เข้าใจว่า หญิงที่ได้รับใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ตามพระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค ส่วนคำว่า “หญิงแพศยา” ให้เข้าใจว่า หญิงที่มีโซ่หญิงนครโสเภณี แต่มักสมจรกับชายหลายคนโดยอาการอันสำส่อนไม่เป็ระเบียบเรียบร้อย (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556 : 21-22)

นอกจากการรักษาความประพฤติที่ดีให้สมกับการเป็นข้าราชการแล้ว หน้าที่ของข้าราชการในการทำประโยชน์เพื่อประเทศชาติอย่างเต็มกำลังความสามารถเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่น พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ณ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2456

อนึ่ง ในหมู่ท่านที่รับราชการ ควรจะรู้สึกความรับผิดชอบว่าเป็นผู้ที่ได้รับมอบให้กระทำการเพื่อความมั่นคงและความเจริญแห่งกรุงสยาม เพราะฉะนั้นควรที่จะพยายามกระทำการตามหน้าที่ของท่านโดยเต็มสติกำลังและความสามารถและอย่ามัวเสียเวลาหาประโยชน์แห่งตนโดยเฉพาะ...เพราะเหตุฉะนั้นความประพฤติส่วนตัวจึงเป็นสิ่งสำคัญอัน 1 ซึ่งผู้มีหน้าที่รับราชการจะต้องระวังเพื่อมิให้ชนทั้งหลายติได้ว่าพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงผู้ที่ประพฤติทราม ขอท่านทั้งหลายจงได้ช่วยกันบันดาลให้เขาพูดกันได้เถิดว่า พระเจ้าแผ่นดินชอบชุบเลี้ยงผู้ที่เป็นสัมมาจारी จะได้เป็นเกียรติยศแก่เราและท่านทั้งหลายด้วยกัน เป็นที่สรรเสริญแห่งนานาประเทศทั่วไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 24-25)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงความรับผิดชอบต่อชาติ ไม่มุ่งหาประโยชน์ส่วนตนและให้ประพฤติดีสมกับเป็นข้าราชการบริพารในพระองค์

หนังสือหลักราชการ ทรงพระราชวินิจฉัยพิมพ์แจกข้าราชการในพิธีตรุษสงกรานต์ต์พุทธศักราช 2457 มีการกล่าวถึงคุณสมบัติของข้าราชการต้องรู้จักใช้วิชาให้เป็นประโยชน์ อีกทั้งต้องมีความเพียรวิริยะอุตสาหะในการทำงานจึงจะประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังต้องมีไหวพริบเอาตัวรอดได้ ชื่อตรงต่อหน้าที่ ชื่อตรงกับคนทั่วไป การรู้จักนินยใจคอ รู้จักผ่อนผันคือไม่เถรตรงเกินไป หรือมีหลักฐานมั่นคงในชีวิตก็เป็นสิ่งสนับสนุนตำแหน่งหน้าที่นั้น และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือความจงรักภักดี

พระบรมราโชวาทปลูกใจเลื้อป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน ทรงแสดงเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454 กล่าวถึงหน้าที่ของข้าราชการ

ผู้ที่เป็นข้าราชการมีหน้าที่อย่างใด ควรตั้งใจกระทำหน้าที่ของตน โดยซื่อสัตย์สุจริตสม่ำเสมอ ไม่ควรทำแต่เฉพาะต่อหน้าที่นั่งหรือต่อหน้าผู้ใหญ่ ต่อหน้าทำอย่างไรลับหลังก็ทำอย่างนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 30)

พระบรมราโชวาทข้างต้นเน้นย้ำถึงความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ต้องมีของข้าราชการ ซึ่งควรกระทำอย่างสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง

การกล่าวถึงความประพฤติให้เหมาะสมกับการเป็นข้าราชการในพระราชสำนัก ในลักษณะคำสอนที่เป็นข้อห้าม เช่น พระบรมราโชวาทตักเตือนข้าราชการในพระราชสำนักเรื่อง ประพฤติผิดพระราชนิยมและกฎหมายแผ่นดิน มีคำสอนกล่าวตักเตือนเป็นข้อ ๆ ความว่า

ข้อ 1 ผู้ที่รับราชการในพระราชสำนักต้องรู้สึกว่าคุณตนตั้งอยู่ในฐานะผิดกับ ข้าราชการที่รับราชการในกระทรวง ทบวงอื่น ๆ , เพราะเป็นผู้ที่รับราชการใกล้ชิด พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ฉะนั้นจะประพฤติตนโดยถือเอาแบบของ ข้าราชการกระทรวงอื่น ๆ มาอ้างนั้นหาตรงกันไม่. มหาชนคอยมุงมองอยู่เสมอว่า ความประพฤติของข้าราชการในพระราชสำนักเป็นอย่างไร, และโดยมากถ้าหาก ประพฤติเรียบร้อยดีอยู่ก็มีแต่เพียงเสมอตัว, แต่ถ้าประพฤติผิดพลัดไปแม้แต่ เล็กน้อยก็มีแต่จะถูกติฉินนินทา, และบางคราวก็ถึงแกมีผู้บงอจากกล่าวความเพน ษัย ๆ ให้กระทั่งเทือนถึงได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วย. จริงอยู่, ผู้ที่จะพ้นความนินทา ได้ทีเดียวนั้นย่อมจะไม่มีเลยในโลกนี้, แต่ก็เพนน่าที่ของผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตจะต้องระวัง ตั้งใจไม่ประพฤติกการที่จะก่อเพนเหตุให้มีผู้นินทาได้โดยเต็มปากจึงจะสมควร

ข้อ 2 ธรรมดาตามนุษยบุณชนจะไม่มีเวลาปลั่งพลาดบ้างเลยนั้นยากนัก ; แต่ผู้ที่เป็นข้ามีเจ้าควรที่จะมีความเคารพและเชื่อถือนในเจ้านายของตน, ฉะนั้นเมื่อ ข้าราชการในพระราชสำนักผู้ใดได้ประพฤติผิดปลั่งพลาดไปโดยลุแก่อำนาจแห่ง โลภะ, โทษะ, หรือโมหะก็ดี, หรือถูกเขากล่าวโทษฐานใส่ความก็ดี, ควรที่จะรับน้า เรื่องร้องเรียนเสนอแก่ผู้บังคับบัญชาโดยตรงของตน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2466: 1-2)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นอธิบายว่าข้าราชการพระราชสำนักควรมีความซื่อสัตย์สุจริต เมื่อกระทำผิดพลาดเล็กน้อยย่อมเป็นที่ติฉินนินทาได้โดยง่าย ดังนั้นต้องรายงานพฤติกรรมให้ผู้บังคับบัญชาทราบ มีการตรากฎหมายเทียบรางวัลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก กล่าวถึงความประพฤติของข้าราชการ

อันเหล่าเสวกามาตย์ราชบริพาร ผู้มีหน้าที่รับราชการในกระทรวงและกรมในพระราชสำนักนั้น ย่อมเปนผู้ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในหน้าที่ใกล้ชิดพระองค์ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะเป็นผู้ที่ดีไม่เป็นที่รังเกียจ และทั้งเปนผู้ที่ประพฤติสัมมาจารี ไม่ควรที่จะให้ผู้ติฉินนินทาได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชุบเลี้ยงตั้งแต่งคนที่ไม่ดีไว้ในที่ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งถ้าแม้มีผู้กล่าวได้เช่นนี้ ก็ยอมเปนที่ทรงรำคาญพระราชหฤทัย ทั้งอาจที่จะมีผลให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศได้ด้วย

ข้าราชการในพระราชสำนักเปนบุคคลจำพวกที่สุดที่จะควรกล่าวว่ากิจส่วนตัวไม่เกี่ยวแก่นำที่ราชการ เพราะถ้าจะว่ากันอย่างสามัญชน คนใช้ที่ประพฤติตนไม่ให้เป็นที่ต้องอภัยไถ่หย่อนแห่งนายแล้ว ถึงแม้จะมีสติปัญญาสามารถฉลาดเฉลียวสักปานใด ก็คงไม่สามารถจะอยู่ร่วมเคหะสถานกันได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2556: 17)

ข้อความในกฎหมายข้างต้นทำให้เห็นว่า การทำหน้าที่ในกระทรวงและกรมในพระราชสำนักจะต้องมีสัมมาจารี เพื่อไม่ให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ

นอกจากนี้พระองค์ยังสอนให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติงานราชการจำเป็นต้องมีคนที่ มีศีลธรรมด้วย ปรากฏในพระบรมราชาโชวาทเรื่องประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม พระราชทานแก่สมาชิกเสือป่า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ พระราชวังสนามจันทร์ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2457

ส่วนในทางราชการก็ย่อมจะชอบใช้คนที่ประพฤติสัมมาจารีมีศีลธรรม เหมือนกัน...คำว่า “คนดีจริง ๆ” จะแปลแต่เพียงว่ามีวิชาความรู้ดีหรือเฉลียวฉลาด ดีเท่านั้นหาเพียงพอไม่ ; ย่อมจะต้องมุ่งไปถึงผู้ที่ซนทั่วไปนิยมว่าเป็นคนดีโดยรอบตัว ด้วย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462 : 45)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นเน้นย้ำถึงความสำคัญ of ข้าราชการที่จะต้อง มีสัมมาจารีสำคัญกว่า การเป็นคนเก่งแต่ไม่มีคุณธรรม

2.2.3 คำสอนที่พระราชทานแก่ครูอาจารย์

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ครูอาจารย์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล หรือวันวิสาขบูชา ในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

ลักษณะคำสอนที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อครูอาจารย์ ทรงอธิบายถึงหน้าที่ของครูอาจารย์คือ การสอนศิษย์ให้มีความรู้และปลูกฝังคุณธรรมปรากฏในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบ คำถวายมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน ร.ศ. 131

การปลูกสติปัญญาฝึกสอนคนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ดีนี้ เป็นหน้าที่สำคัญนักเป็นงานที่ต้องทำด้วยปัญญาความคิดประกอบกับแรงกาย ในเบื้องต้นก็จะต้องใคร่ครวญให้เห็นแน่แก่ใจเสียก่อนว่า การฝึกสอนกล่อมเกลานั้นจะให้ได้รูปอย่างที่เราเรียกว่าเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันดีนั้นอย่างไร แล้วจะต้องใช้วิธีฝึกฝนกล่อมเกลามาให้สำเร็จรูปได้ตั้งประสงค์ซึ่งเป็นของยากต้องประกอบพร้อมด้วยสติปัญญาและความสามารถในการฝึกสอนอย่างดีจึงจะได้ผลสำเร็จตามปรารถนา หน้าที่ครูจึงควรยกย่องว่าเป็นหน้าที่สำคัญยิ่งนัก ในที่นี้จะขอให้หนทางไว้พอเป็นการช่วยเหลือแก่ครูบ้าง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 1-2)

พระราชดำรัสข้างต้นมีการสอนครูให้ฝึกสอนเด็กโดยใช้ทั้งความสามารถในการสอนและสติปัญญาจึงจะทำให้การฝึกสอนกล่อมเกลานั้นประสบความสำเร็จ พระราชดำรัสดังกล่าวมีการกล่าวถึงหน้าที่ของครูจะต้องมีความสุจริตต่อหน้าที่และสอนให้ถูกต้องตามหลักนิติธรรมด้วย

ขอจงสุจริตต่อหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่แต่โดยชอบปราศจากอคติ ทั้งสี่ประการ หากจะมีผู้ปกครองเด็ก คือ บิดามารดาหรือคนอื่น ไม่พอใจในหน้าที่ที่ฝึกสอนก็จงอย่าครั้นคร้าม และคล้อยตามหรือลดหย่อนผ่อนให้เขา แม้เขาไม่พอใจ เขาจะขอเอาบุตรหลานของเขาออกเสียจากโรงเรียนก็ตามใจเขา หน้าที่ของเรา จำจะต้องสอนให้ถูกต้องตามนิติธรรมของชาติตั้งได้ชี้แจงให้ฟังแล้ว อย่างไรก็ตามก็ให้สอน

ไปตามหน้าที่ นั่นแหละจะได้ชื่อว่าสุจริตต่อหน้าที่ได้ทำประโยชน์แก่ชาติศาสนา
ด้วยความสวามิภักดิ์จงรักต่อเราจริง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 3-4)

สิ่งสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของครูดังที่ปรากฏในพระราชดำรัสข้างต้นคือ ความสุจริตใน
หน้าที่โดยปราศจากอคติ การสอนให้ถูกต้องตามหลักนิติธรรม โดยมุ่งประโยชน์แก่ชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง

การทำหน้าที่ของครูควรทำอย่างเต็มที่และพัฒนาให้ต่อเนื่องตลอดเวลาในพระราชดำรัส
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็ก
หลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักสวนจิตรลดารโหฐาน วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456

บรรดาครูทุกคนต้องพยายามทำหน้าที่ของตน ๆ ให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ
ถ้าเปรียบอย่างก้อนหินที่ขว้างขึ้นไปในอากาศก็ต้องให้สูงที่สุดที่จะสูงได้
ยิ่งใกล้สวรรค์ได้เพียงใดยิ่งดี

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501 : 14)

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้เห็นว่าครูควรพยายามพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้น โดยเปรียบกับการ
ขว้างก้อนหินยิ่งขว้างใกล้สวรรค์ก็ยิ่งดี

ความสำคัญของอาชีพครูมีกรกล่าวในพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณา
ถวายเสด็จอาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม
พ.ศ. 2456

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ท่านทั้งหลายที่ได้รับเสด็จอาจารย์ เสือครูไปแล้วในวันนี้ และทั้งที่ยังไม่ได้รับ
ของจงตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาสำหรับชาติบ้านเมืองเราให้สมแก่ที่ได้รับ
ความยกย่อง และสมแก่ที่เป็นผู้มีวุฒิความสามารถ เสือครูอาจารย์และครูนี้ ไม่ใช่
จะมีไว้สำหรับแต่งเล่นเก่ ๆ มีไว้สำหรับเป็นเครื่องแสดงวุฒิและความสามารถในทาง
สั่งสอนทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษา ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจทำประโยชน์
เช่นนั้นให้สมแก่ที่ได้รับความยกย่องเถิด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 17)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพครูในการทำคุณประโยชน์แก่ชาติ
บ้านเมืองในด้านการศึกษา

นอกจากครูต้องตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติแล้วก็ต้องปลูกฝังให้นักเรียนพึงทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเช่นกันในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กในพระบรมราชูปถัมภ์ วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2459

ส่วนครูผู้มีหน้าที่สั่งสอนควบคุมกุลบุตร ก็ควรจะรู้สึกหน้าที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งตนควรจะทำ อันเป็นกรณีที่ต้องประพฤติเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเกิดเมืองมารดาของเรา ชาติใดที่หวังในอนาคตอันรุ่งเรือง ต้องมุ่งมาตราบรรณาพลเมืองผู้มีกำลังกายบริบูรณ์สำหรับดำรงชาติให้สถาवरพัฒนาสืบไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 118)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าชาติรุ่งเรืองก็เพราะมีพลเมืองที่รักษาชาติ โดยสิ่งเหล่านี้เกิดจากการอบรมสั่งสอนของครูอาจารย์ ซึ่งความรักชาติเป็นสิ่งที่ครูต้องปลูกฝังมีการสอดแทรกคำสอนในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในงานประจำปีของโรงเรียน วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะทำกล่าวต่อกันในคราวนี้ บางทีจะเป็นข้อที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออัยติอาจารย์และครูว่าให้ช่วยกำหนดจดจำสำหรับเพื่อชี้แจงเพาะนิสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร? เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไม่ใช่หรือ ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเหง้า? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองนอนได้ เช่นนี้ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่เพาะให้น้ำใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มเพาะจากความรักตนเองก่อน ต้องให้รำลึกอยู่เสมอว่าตัวอยู่ในขณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวไว้ในขณะและต้องหวังดี หวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตนเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 212)

พระบรมราโชวาทข้างต้นสอนให้ครูอาจารย์บ่มเพาะนักเรียนให้เกิดความรักในหมู่คณะ แล้วจึงจะเกิดความรักชาติ

ข้อปฏิบัติของครูที่มีต่อศิษย์มีการอธิบายเรื่องทิศ 6 ทิศเบื้องต้นจากครูอาจารย์ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทในงานวันวิสาขบูชา ความว่า

เมื่อศิษย์ได้ปฏิบัติอาจารย์ใน 5 สถานันี้แล้ว อาจารย์ก็ย่อมจะตอบแทนศิษย์ด้วยความอนุเคราะห์ 5 สถานเหมือนกัน คือ :-

สถานที่ 1 อาจารย์ย่อมจะคอยแนะนำในทางวิชาที่ดีทั้งปวงให้แก่ศิษย์. เมื่ออาจารย์มีความรักใคร่ตั้งใจแนะนำจริง ๆ แล้ว ศิษย์ก็ย่อมจะได้รับโอวาทคำสั่งสอนแนะนำที่ดีโดยละเอียดล่อ.

สถานที่ 2 อาจารย์ย่อมให้ศิษย์ได้เรียนดี, คือเอาใจใส่ช่วยเหลือในการเรียนของศิษย์, ตรวจตราให้ศิษย์ได้เล่าเรียนรู้อย่างดีและเร็วด้วย.

สถานที่ 3 อาจารย์ย่อมจะสอนวิชาให้แก่ศิษย์โดยสิ้นเชิง, คือมิได้มีปิดบัง ; อะไรที่ท่านรู้เพียงไรท่านก็สอนให้เพียงนั้น ไม่มีอำพรางหรือหวงวิชา.

สถานที่ 4 อาจารย์ย่อมยกย่องศิษย์แก่เพื่อนฝูงและคนทั้งหลายทั่วไป, เป็นการช่วยเชิดชูให้ปรากฏกิตติคุณของศิษย์โดยสมควร.

สถานที่ 5 ถ้าจะเรียกตามภาษาวัด ก็เรียกว่าทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย, คืออาจารย์ย่อมจะมีเพื่อนฝูงและคนรู้จักขึ้นชื่ออยู่ในที่ต่าง ๆ เมื่อศิษย์ไปอยู่ที่ใด ๆ ปรากฏว่าเป็นคนไปแต่สำนักนั้น ๆ เป็นศิษย์ของคนนั้น ๆ ผู้ที่เขารู้จักอาจารย์ เขาก็พลอยเชื่อถือต้อนรับและให้ความอนุเคราะห์ต่าง ๆ ; ยิ่งได้มีคำยกย่องหรือแนะนำไปจากอาจารย์ด้วยก็จะยิ่งได้รับความอุปถัมภ์มากขึ้น, อันนี้ได้ชื่อว่าอาจารย์ทำความป้องกันให้ในทิศทั้งหลาย.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 11)

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น บทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์ไม่ได้มีเพียงหน้าที่สอนวิชาความรู้เท่านั้นแต่ช่วยเหลือศิษย์ในทุกด้าน ยกย่องและอนุเคราะห์ให้ศิษย์ได้รับการยอมรับในสังคมด้วย

นอกจากนี้ยังมีการแนะนำการสอนของครูและคำสอนต่าง ๆ ที่สอนนักเรียน เช่น การรักษาศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมถึงการทำหน้าที่ของตนเองในพระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 ซึ่งอธิบายการสอนของครูสอดคล้องกับสำนวนไทยว่า ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก ความว่า

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่จะต้องฝึกหัดดัดสอนกันไปเสียแต่เด็ก ๆ เพราะเมื่อเติบโตขึ้นเสียแล้วเป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้ เปรียบเหมือนไม้ที่ยังอ่อนเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นไม้แก่เสียแล้วดัดมากนาก็หัก เพราะ

ฉะนั้นการฝึกหัดตัดเป็นนิสัยเด็กตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งต้องอาศัยผู้ที่เต็มไปด้วยอุตสาหวิริยภาพ และเป็นคนใจเย็นมั่นคงในกิจการของตนที่จะพึงทำเพื่อฝึกฝนกลุ่มเกลาอุปนิสัยให้เหมาะสมตามทางที่ปรารถนา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 31)

พระราชดำรัสดังกล่าวมีการอธิบายการสอนครูสอดคล้องกับสำนวนไทยว่า ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก คือควรฝึกหัดเด็กตั้งแต่ยังเล็ก

การสอนเด็กนั้นไม่ใช่บ่มเพาะวิชาการเท่านั้นแต่ควรฝึกหัดหลาย ๆ อย่าง เมื่อศึกษางานพระราชดำรัสจะเห็นว่ามีกล่าวถึงเรื่องนี้ในพระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรม วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2457

การฝึกสอนเด็กนั้น จำจะต้องฝึกสอนหลายอย่างไม่ใช่แต่จะให้เรียนวิชาหนังสือมีความรู้ไปสำหรับเป็นเสมียนและเข้าทำราชการเท่านั้นแท้จริงผู้ที่จะเป็นเสมียนได้ดีหรือจะทำราชการให้มีความเจริญในทางราชการต่อไป จะเป็นผู้ที่รู้แต่วิชาหนังสือส่วนเดียวก็ยังไม่พอ จำจะต้องเป็นผู้ได้รับความฝึกฝนอันดีแล้วรอบตัว คือ ต้องได้ฝึกหัดแล้วหลาย ๆ อย่าง ทั้งส่วนที่เกี่ยวแก่ใจและกาย พร้อมมูลด้วยการที่ได้จัดให้มีการแสดงหัตถกรรมฝีมือนักเรียนขึ้นเช่นนี้ จะเป็นทางชักชวนและชี้ช่องให้คนทั้งหลายเห็นว่า การวิชาช่างต่าง ๆ นั้นว่าโดยเฉพาะก็เป็นที่จะหาเลี้ยงชีพได้ดีส่วนหนึ่งเหมือนกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 36)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงการสอนเด็กควรสอนวิชาความรู้รอบตัว โดยส่วนที่ฝึกหัดนั้นมีทั้งส่วนที่เกี่ยวกับทางกายและใจ

พระราชดำรัสพระยาวิสุทธีสุริยศักดิ์ เบิกนักเรียนชายและหญิง และทั้งฝ่ายทหารพลเรือน ฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

แต่ขออย่าให้เข้าใจผิด การเรียนวิชาไม่ใช่เฉพาะแต่เรียนหนังสือ การที่รู้แต่หนังสือเท่านั้นไม่พอเลย เพราะคนเราจะเป็นเสมียนไปหมดทุกคนไม่ได้ จำเป็นต้องมีคนทำการทำงานหาเลี้ยงชีพทางอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เพราะฉะนั้นทุก ๆ คน ควรจะนึกดูในใจของตัวเองว่า จะเป็นอะไร จะหาเลี้ยงชีพทางใดแน่ ถ้าตรองไม่ตก ควรปรึกษาหารือผู้ใหญ่ดูเพื่อให้เขาช่วยแนะทางให้บ้าง เมื่อตกลงแน่แล้วจะหาเลี้ยงชีพทางใดต่อไป ก็ควรตั้งหน้าเขม้นขะมักหาวิชาที่จะเป็นประโยชน์แก่การซึ่งตนจะกระทำต่อนั้นมุ่งไว้อย่างใดแล้วไม่ควรย่อท้อ ควรกัดฟันทนความลำบากไปจนตลอดจงได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 19)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นว่าควรเรียนวิชาที่นำไปประกอบอาชีพอื่นได้มากกว่าที่จะไปเป็นเสมียน เมื่อตั้งใจจะประกอบอาชีพใดให้ชวนขวนขวายหาความรู้ในสิ่งนั้นจึงจะเกิดประโยชน์

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้เห็นว่าการศึกษาของเด็กไม่ได้เน้นให้มีวิชาความรู้เพื่อเป็นเสมียนเท่านั้นแต่ควรให้เรียนวิชาช่างต่าง ๆ ด้วยเพื่อเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพ พระองค์ได้ให้ความสำคัญกับการทำงานในทุกวิชาซึ่งพดด้งที่กล่าวในงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *โคลนติดล้อ* บท 4 ความนิยมเป็นเสมียน

เด็กทุก ๆ คน ซึ่งเล่าเรียนสำเร็จออกมาจากโรงเรียนล้วนมีความหวังฝังอยู่ว่าจะได้มาเป็นเสมียน หรือเป็นเลขานุการ และได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นเร็ว ๆ เป็นลำดับไป เด็กออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ ย่อมเห็นว่ากิจการอย่างอื่น ไม่สมเกียรติยศนอกจากการเป็นเสมียน ข้าพเจ้าเองได้เคยพบเห็นพวกหนุ่ม ๆ ชนิดนี้หลายคนเป็นคนฉลาดและว่องไว และถ้าหากเขาทั้งหลายนั้นไม่มีความกระหายจะทำงานอย่างที่เขาเรียกกันว่า “งานออฟฟิศ” มาก็ดขวางอยู่แล้วเขาก็อาจจะทำประโยชน์ได้มาก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 19)

พระราชนิพนธ์เรื่อง *โคลนติดล้อ* ข้างต้นอธิบายถึงความนิยมทำงานเป็นเสมียนหรืองานออฟฟิศ แต่สิ่งที่พระองค์ทรงเน้นย้ำคือหลายคนเป็นคนฉลาดและว่องไว ถ้านำความรู้ความสามารถไปประกอบอาชีพอื่นน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่า

2.2.4 คำสอนที่พระราชทานแก่นักเรียน

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักเรียนในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินโรงเรียนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยา โรงเรียนตันตวนิชวิทยาคม โรงเรียนวิเชียรมาตุ เป็นต้น หรือพระบรมราโชวาทพระราชทานในการสมาคมกับนักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ประเทศยุโรป

ลักษณะคำสอนที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อนักเรียน คือ บทบาทหน้าที่ของนักเรียนที่ควรปฏิบัติต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ ซึ่งปรากฏในพระบรมราโชวาทงานวันวิสาขบูชา ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457 เรื่องทิส 6 ทิสเบื้องหน้าบิดามารดา และทิสเบื้องขวา ครูอาจารย์ ความว่า

บัดนี้จะว่าถึงทิศเบื้องหน้าซึ่งได้แก่บิดามารดา ว่าเราควรจะทำประพจน์ต่อท่านเป็นการตอบแทนคุณท่านอย่างไร. กิจของเราที่จะพึงกระทำตอบแทนคุณบิดามารดาท่านจัดไว้เป็น 5 สถาน คือ :-

สถานที่ 1 บิดามารดาท่านได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็กจนโต, ได้ทะนุบำรุงเราให้อิ่มหนำสำราญปราศจากอันตรายทั้งปวง, ในเวลาป่วยไข้ ท่านได้รักษาพยาบาลเรามา ; ครั้นเวลาท่านมีอายุมากแล้วเราเติบโตขึ้นเราก็ควรสนองคุณท่านโดยปฏิบัติแลเลี้ยงดูเป็นการตอบแทนท่านบ้าง ให้ท่านได้ความสุขกายสุขใจ.

สถานที่ 2 เราต้องรับกิจการของท่าน, เมื่อท่านมีธุระอะไรอย่าให้ท่านต้องออกปากใช้หรือวิงวอน ; เรารู้ว่าท่านมีความปรารถนาอย่างไร เราก็ทำให้สำเร็จตามความปรารถนาของท่านให้ดีที่สุดที่จะทำได้.

สถานที่ 3 เราต้องพยายามดำรงวงศ์สกุลของเราให้ดี, เป็นต้นว่าสกุลของเรามีชื่อเสียงดีอยู่แล้ว ไม่ควรเราผู้เป็นบุตรจะประพจน์เอาแต่สบายส่วนตัวตามชอบใจเราฝ่ายเดียว ; ต้องดำรงวงศ์สกุลให้มีชื่อเสียงตลอดไปด้วย, จะได้มีผู้สรรเสริญว่า วงศ์สกุลนั้นชาติ, เขารับสืบต่อกันมาโดยมั่นคงเป็นปึกแผ่น.

สถานที่ 4 ต้องประพจน์ตนให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก. ข้อนี้มุ่งความว่าต้องประพจน์ตนไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย, ไม่เป็นผู้ใช้จ่ายทรัพย์โดยไม่รู้จักราคาของทรัพย์ ต้องเป็นผู้รู้จักออมสิน และแสวงหาเพิ่มเติม, ให้สมควรที่จะเป็นผู้รับครอบครองทรัพย์มรดกที่บิดามารดาและญาติได้สะสมไว้ให้ ; ถ้าเรามาใช้จ่ายทำลายทรัพย์นี้เสียโดยหาประโยชน์มิได้แล้ว จนเป็นที่น่าโหม่นสในวงศ์สกุลของเรายิ่งนัก.

สถานที่ 5 เมื่อบิดามารดาท่านล่วงลับไปแล้ว เราควรสนองพระเดชพระคุณท่าน, โดยทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ท่าน, และทำศพให้เป็นที่เรียบร้อยสมควรแก่ยศบรรดาศักดิ์, หรือบิดามารดาพอใจจะให้ทำอย่างไรก็ตั้งทำให้อย่างนั้น.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 7-8)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้น พระองค์มีพระราชดำรัสสอนในเรื่องทิศ 6 เชื่อมโยงกับการปฏิบัติของบุตรที่มีต่อบิดามารดาในการตอบแทนพระคุณของท่านในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่หรือในตอนที่ท่านล่วงลับไปแล้ว รวมถึงการประพจน์ตนที่ดีเพื่อรักษามรดกของบิดามารดา

พระบรมราชาโชวาทดังกล่าวมีการสอนเรื่อง การปฏิบัติต่อครูอาจารย์ในทิศเบื้องขวา ความว่า

คราวนี้จะกล่าวถึงทิศเบื้องขวาได้แก่ครูอาจารย์. หน้าที่ที่ศิษย์จะต้องบำรุงอาจารย์นั้นก็มิอยู่ 5 สถาน คือ:-

สถานที่ 1 ศิษย์ควรเคารพท่านด้วยความอ่อนน้อมทุกเมื่อ, ไม่ควรทำเพิกเฉยหรือรู้สึกเป็นคนอื่น เพราะท่านเป็นผู้มีคุณแก่เรามาก.

สถานที่ 2 ศิษย์ควรรับใช้สรวอยและกระทำตนให้เป็นที่น่าพอใจและรักใคร่ของครู, เมื่อมีกิจการที่เราพอจะทำให้แก่ท่านได้ก็ทำให้, เช่นนี้จะชวนให้ครูมีความพอใจและรักใคร่เรามากขึ้น.

สถานที่ 3 ศิษย์ต้องเชื่อฟังคำอาจารย์สั่งสอนทุกประการ, ไม่ว่าในการวิชาหรือความประพฤติ.

สถานที่ 4 ศิษย์ควรอุปฐากอาจารย์ในพอที่ที่จะทำได้, เป็นต้นว่าอาจารย์ป่วยก็เอาใจใส่หมั่นเยี่ยมเยียน และหามดหมอไปรักษา ; เมื่ออาจารย์ต้องการสิ่งใดที่พอจะหาให้ได้ก็หาให้.

สถานที่ 5 เวลาที่อาจารย์สอนศิลปวิทยาให้, ศิษย์ต้องตั้งใจเรียนด้วยความเคารพ, คือ ตั้งใจเรียนด้วยความรู้สึกว่าได้รับสิ่งที่ดีที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตน ; เมื่อตั้งใจเรียนหรือเรียนโดยเคารพเช่นนี้ การเล่าเรียนก็จะเจริญได้ผลงอกงามรวดเร็ว.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 10-11)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นสอนให้ศิษย์ตอบแทนพระคุณของครูอาจารย์ เชื่อฟังคำสอน ตั้งใจเรียนและช่วยเหลือครูอาจารย์

หน้าที่สำคัญของนักเรียนอีกอย่างหนึ่งคือ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดังปรากฏในพระราชดำรัสพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เบิกนักเรียนชายและหญิง และทั้งฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

ในเวลาที่ยังมีอายุน้อยอยู่เช่นเจ้าทั้งหลายนี้ เป็นเวลาอันสมควรที่จะเล่าเรียนเพราะกำลังกายยังไม่พอที่จะทำการงานจริง ๆ อย่างผู้ใหญ่ได้ แต่ถ้าจะนั่งรออยู่เปล่า ๆ คอยกว่าจะมีกำลังพอทำการงานได้ ก็เสียเวลาเปล่า ไม่ควรทิ้งโอกาสให้สูญไป ควรตั้งใจเรียนจริง ๆ อย่าเชื่อนახบิตพลั่ว การบิตพลั่ว นั้น ถึงแม้ผู้ใหญ่เขาจะจับไม่ได้ก็ยังไม่เป็นการผิดอยู่นั่นเอง การที่บิตพลั่วต้องเข้าใจว่าทำให้เสียประโยชน์ของตนเองนั้นแลยิ่งกว่าอื่น เพราะถ้าบิตพลั่วมากเท่าใด ก็คงได้วิชาน้อยลงเท่านั้น ผู้ที่ไม่บิตพลั่วเขาก็จะเดินหน้าเรื่อยไป จะไล่ตามเขาไม่ทันเลยต้องแพ้เปรียบเขาเรื่อยไปไม่มีที่สูด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 20)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวว่า นักเรียนควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง การที่เกียจคร้านในการเรียนย่อมเสียประโยชน์ของตนเอง และยังปรากฏในพระบรมราชาโชวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ในขั้นต้น เมื่อยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต่าง ๆ เพื่อจะได้สะสมความรู้เหล่านั้นไว้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ และจะได้ไม่เป็นตุนเต่าอยู่ เปลือกที่แผ่นดินเปลือกข้าวสุก เมื่อคนมีความรู้ก็คงจะสามารถประกอบการงานได้โดยถูกต้องดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ เมื่อการงานทำดีก็จะมีผลออกงามอันจะเป็นประโยชน์แก่ตน ทางตรงและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติทางอ้อม เพราะคน ๆ หนึ่ง ก็คือส่วน 1 แห่งชาติ ถ้าส่วนแห่งวัตถุใดเจริญรุ่งเรืองโดยมาก วัตถุนั้นก็คงจะเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น จึงเห็นได้ว่าการเล่าเรียนเป็นหน้าที่ของเด็กทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง จะต้องพึงกระทำเพื่อประโยชน์แห่งตนเองและประโยชน์แห่งชาติด้วย 2 สถาน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 30-31)

การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับเด็กตั้งที่กล่าวไว้ในพระบรมราโชวาทข้างต้น เมื่อมีความรู้ดีก็ประกอบการงานได้ดีส่งผลต่อประเทศชาติ

นอกจากนี้มีการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อประเทศชาติ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานในการสมาคมนักเรียน ซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2468

ฉะนั้นเราขอเตือนนักเรียนทั้งหลายให้รำพึงว่าอนาคตของชาติไทยอยู่ในมือของพวกเราทั้งหลายส่วนหนึ่ง เพราะผู้ทะนุบำรุงเมืองไทยและชาติไทยอยู่ และชาติไทยอยู่ในเวลานี้นับวันนับแต่จะซบถลงทุกทีใกล้ความตายเข้าไปทุกที ต้องหวังอยู่ในพวกเจ้าที่จะได้เข้ามาช่วยส่งเสริมเพิ่มกำลังขึ้นอีกในอนาคตกาล

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 242)

จากพระบรมราโชวาทข้างต้นในตอนท้ายเน้นย้ำการทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และพระองค์ยังฝากให้เยาวชนดูแลประเทศต่อไปในภายภาคหน้า

2.2.5 คำสอนที่พระราชทานแก่ประชาชน

พระบรมราชาโหวาทพระราชทานแก่ประชาชนปรากฏคำสอนแก่บุรุษ สตรี สามี ภรรยา บิดา มารดา บุตร มิตร เจ้านายและบ่าวไพร่ ปรากฏในคราวประพาสเมืองต่าง ๆ เช่น พระราชดำรัสแก่ราษฎรชาวเมืองนนทบุรีและเมืองปทุมธานีในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสพระราชวังบางปะอิน นอกจากนี้ยังพระราชทานพระบรมราชาโหวาทเมื่อราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เนื้อหาสาระคำสอนที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราชาโหวาทที่มีต่อประชาชน มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองในพระราชดำรัสตอบในการที่ข้าราชการ พ่อค้า และราษฎร จังหวัดนครราชสีมา แสดงความยินดีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัย วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2464

ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจอยู่เสมอว่าผู้มีหน้าที่อย่างใดก็จงตั้งใจปฏิบัติตามหน้าที่ของตนจะเป็นข้าราชการก็ตาม จะเป็นผู้ที่ประกอบกรทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยทางใด ๆ ก็ตาม เมื่อทำการไปโดยซื่อตรงต่ออาชีพของตนแล้วก็ย่อมจะทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เมื่อตั้งใจเหมือนกันเช่นนี้ ทุกคนแล้วก็เท่ากับช่วยกันนำความเจริญและความมั่นคงมาสู่ชาติบ้านเมืองอันเป็นที่รักของเราทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 201)

พระบรมราชาโหวาทข้างต้นให้พึงระลึกถึงหน้าที่ของตนเอง ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็ตาม จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบรมราชาโหวาทที่มีการสอนบุรุษและสตรีปรากฏในพระบรมราชาโหวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน ทรงแสดงเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ครั้งเมื่อมีอายุมากขึ้นแล้ว ถ้าเป็นหญิงก็มีหน้าที่ฝึกฝนตนให้มีความสามารถ เป็นแม่เฝ้าแม่เรือนได้ดีและต้องช่วยมารดาทำการงานในบ้าน อันเป็นกิจของผู้หญิง จะควรกระทำ ฝ่ายชายที่เป็นหนุ่มขึ้นแล้ว เป็นชายฉกรรจ์ขึ้นแล้ว มีกำลังพอที่จะ ป้องกันชาติบ้านเมืองของตนได้แล้ว ก็มีหน้าที่ทำการตามสมควรแก่ชายหนุ่ม ควรทำหน้าที่ให้สมนาม คือเป็นทหาร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493 : 31)

พระบรมราชาโหวาทข้างต้นสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของบุรุษในการเป็นทหาร และหน้าที่ของสตรีในการฝึกงานบ้านงานเรือน

พระบรมราชาโชวาทงานวันวิสาขบูชา ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457 เรื่องทศ 6 มีการกล่าวถึงการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในพระบรมราชาโชวาท

ธรรมหมวดที่จะแสดง ณ บัดนี้ท่านเรียกว่าทศทั้ง 6 ได้แก่ บุคคล 6 จำพวก คือ:-

ทศเบื้องหน้าได้แก่บิดามารดา.

ทศเบื้องขวาได้แก่ครูบาอาจารย์.

ทศเบื้องหลังได้แก่ครอบครัวหรือบุตรภรรยา.

ทศเบื้องซ้ายได้แก่มิตร.

ทศเบื้องต่ำได้แก่บ่าวไพร่.

ทศเบื้องบนได้แก่สมณพราหมณ์อาจารย์.

สถานที่ 1 บิดามารดาท่านได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็กจนโต, ได้ทนุบำรุงเราให้อิ่มหนำสำราญปราศจากอันตรายทั้งปวง, ในเวลาป่วยไข้ท่านก็ได้รักษาพยาบาลเรามา; ครั้นเวลาท่านมีอายุมากแล้วเราเติบโตขึ้นเราก็ควรสนองคุณท่านโดยปฏิบัติแลเลี้ยงดูเป็นการตอบแทนท่านบ้าง ให้ท่านได้ความสุขกายสุขใจ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 7-8)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นมีการอธิบายทศ 6 และเริ่มด้วยทศเบื้องหน้าคือ บิดามารดา ซึ่งจะกล่าวถึงหน้าที่ของบุตรในการตอบแทนคุณบิดามารดา 5 ข้อ ได้มีการอธิบายไว้แล้วในหัวข้อลักษณะคำสอนที่มีต่อนักเรียน สรุปความได้ว่า บุตรควรดูแลบุพการีเมื่อแก่เฒ่า เมื่อบุพการีให้ทำอะไรก็ทำอย่างเต็มที่ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล และรักษาทรัพย์ของบุพการี ทำบุญอุทิศส่วนกุศลเมื่อบุพการีล่วงลับไปแล้ว

พระบรมราชาโชวาทแสดงคุณานุกรณ กล่าวถึงการระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดา และครู

คนเราทุกคนตั้งแต่เกิดมาได้อาศัยบิดามารดาทนุถนอมมาตั้งแต่เยาว์จนเติบโตเลี้ยงตนเองได้, ทั้งบิดามารดาได้สั่งสอนอบรมให้รู้จักดีชั่วเป็นปฐมะครูผู้รักใคร่กรุณาแก่เราเป็นอันมาก, นับว่ามีบุญคุณสุดที่จะพรรณนา. ต่อมาก็มีครูบาอาจารย์ผู้สั่งสอนให้เรารอบรู้ในศิลปวิทยาต่าง ๆ อันเป็นทางปลุกปัญญาขึ้นไว้เพื่อใช้ในทางทำมาหากิน, ได้เปรียบผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเป็นแน่แท้, จึงควรนับว่าครูบาอาจารย์เป็นผู้มีบุญคุณแก่เรามากเหมือนกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 69)

พระบรมราชาชาวต่างชาติสอนให้ระลึกถึงคุณบิดามารดาเลี้ยงดูบุตร ซึ่งท่านเหมือนครูคนแรก นอกจากนี้ครูอาจารย์มีพระคุณต่อเราเช่นกัน เป็นผู้สอนให้เรามีความรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพ

นอกจากนี้พระบรมราชาชาวทวายงานวันวิสาขบูชา ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457 มีการกล่าวถึงหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตร 5 ข้อ ความว่า

สถานที่ 1 ท่านจะห้ามเราไม่ให้ประพฤติชั่ว, และคอยตักเตือนว่ากล่าวเรา ในเวลาที่เราทำผิดต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก, การที่ท่านห้ามนี้เพราะอะไร ? ก็เพราะท่านรู้อยู่แล้วว่า ความชั่วนั้น ถ้าผู้ใดทำเข้าแล้วก็จะนำไปสู่ความทุกข์ , ท่านผู้ใหญ่ว่าน่าได้เคยพบเห็นมาก่อนเรา ท่านจึงให้ความรู้ของท่านในข้อนี้แก่เรา, เป็นเครื่องแสดงความเอ็นดูแก่เรา, นับว่าเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งนัก.

สถานที่ 2 ท่านชี้แจงให้เรารู้จักความดี, เพราะเพียงแต่ห้ามไม่ให้ประพฤติชั่วอย่างเดียวเท่านั้นยังไม่พอ, ท่านยังจะต้องสั่งสอนว่า สิ่งนี้ดีควรทำ, ถ้าทำเข้าแล้วจะได้ประโยชน์อย่างนั้น ๆ แนวทางที่จะอุปการะแก่คุณสถานที่ 1 ของท่านด้วยอีกส่วนหนึ่ง.

สถานที่ 3 บิดามารดาจะจัดการให้เราศึกษาศิลปวิทยา เพื่อต่อไปเราจะได้มีทางทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบ. การที่ท่านให้ศิลปวิทยานี้ก็เหมือนท่านให้ทรัพย์ของท่านแก่เรา, นับเป็นบำเหน็จพิเศษส่วนหนึ่ง.

สถานที่ 4 เมื่อเรามีอายุสมควรแล้ว ท่านคงจะจัดหาภรรยาให้และโดยท่านได้รู้ได้เห็นมาก่อนเราแล้ว ประกอบด้วยท่านมีใจรักเรา, ท่านคงจะเลือกหาให้แต่ที่ที่สมควรแก่เรา, เช่นนี้นับว่าท่านให้ลาภสำคัญอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน.

สถานที่ 5 ท่านจะมอบทรัพย์สมบัติแก่เราในสมัยกาลอันควร ; เมื่อท่านเห็นว่าเราประพฤติตัวดีสมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดกได้แล้ว ท่านคงทำพินัยกรรมมอบให้.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500 : 9-10)

พระบรมราชาชาวต่างชาติ บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตร เช่น สอนไม่ให้ประพฤติชั่ว ทำความดี ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา จัดหาคูครองที่เหมาะสม และการทำพินัยกรรมให้แก่บุตร

พระบรมราชาชาวทวายปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน ทรงแสดงเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454 กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ดูแลบุตร ความว่า

ผู้ที่มีครอบครัวก็มีหน้าที่ปกครองครอบครัวของตนมิให้ประพฤติดิตทำนอง
 คลองธรรม ต้องสั่งสอนบุตรและผู้น้อยที่อยู่ในความปกครองของตนให้เดินไปสู่
 ทางที่ดีที่ชอบ ต้องคอยหมั่นตักเตือนให้กระทำการตามหน้าที่ซึ่งสมควรแก่อายุคือ
 บุตรที่ยังเยาว์ บิดามารดามีหน้าที่จัดการให้ได้รับความศึกษาตามสมควรแก่กำลัง
 และโอกาสที่มี ถ้าบุตรมีร่างกายบริบูรณ์อยู่ควรส่งตัวไปเข้าโรงเรียนเพื่อจะได้มี
 โอกาสคบค้าสมาคมกับเด็กอื่น ๆ ที่มีอายุเสมอกัน ควรเริ่มเพาะปลูกความร่าเริงใน
 การเป็นนักรบและสั่งสอนให้มีความรู้สึกรักถึงชาติศาสนา ให้ความรู้สึกรู้สึกนี้ฝังอยู่ใน
 สันดานตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อมีอายุสมควรที่จะทำหน้าที่อย่างชายหนุ่ม คือเป็นทหารได้
 แล้ว ก็ควรตักเตือนชี้แจงให้แลเห็นประโยชน์และความจำเป็น อย่าให้โอกาสให้
 หลีกเลียงหน้าที่ของชายหนุ่ม ผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิงที่เป็นบิดาและมารดาหรือที่
 เป็นใหญ่ในวงศ์ตระกูลและครอบครัวต้องรู้สึกเป็นหน้าที่ของตนอย่าง 1 ที่จะให้
 บุตรหลานเป็นทหาร ถึงแม้ว่าการที่บุตรหรือหลานจะไปเป็นทหารนั้น จะเป็นเครื่อง
 ทำให้รู้สึกอาลัยว่าเหวในส่วนตัวบ้างก็ควรจะต้องคิดเสียว่า ตนเป็นผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึง
 ประโยชน์ของเด็กและประโยชน์ของชาติมากกว่าความสุขความสำราญในส่วน
 ตนเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 32-33)

พระบรมราโชวาทข้างต้นสอนบิดามารดาสอนบุตรให้ประพฤติดนในทางที่ชอบ และมีหน้าที่
 จัดการให้บุตรได้รับการศึกษา นอกจากนี้ควรบ่มเพาะให้มีความรักชาติ หากมีบุตรชาย เมื่อถึงวัยที่
 จะต้องเป็นทหาร ควรสอนให้เขาไม่ละเลยหน้าที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ความรับผิดชอบของบิดามารดาปรากฏในงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่องที่ต้องการจะสื่อให้
 เห็นถึงความสำคัญของการดูแลบุตรปรากฏในเรื่อง *โคลนติดล้อ* บทที่ 9 ความรับผิดชอบของบิดา
 มารดา

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดานี้แหละเป็นเหตุให้
 ความบกพร่องในทางจรรยาอยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ ๆ ในสมัยนี้
 เพราะฉะนั้นถ้าบิดาและมารดาจะรู้สึกความรับผิดชอบในส่วนบุตรโดยจริงจังแล้ว
 ก็จะเป็นประโยชน์ดีในอนาคตแห่งชาติเราเป็นอันมาก...

ด้วยประการฉะนี้เราจึงจะสามารถทำให้คนรู้สึกได้ว่า ความรับผิดชอบของ
 บิดาและมารดา ใช่ว่าจะมีเพียงทำให้เกิดบุตรเท่านั้นหากได้แท้จริงความรับผิดชอบ
 ย่อมมีตราบเท่าวันตาย ! เราจะต้องเพาะนิสัยของเด็กรุ่นใหม่ให้รู้สึกความสำคัญว่า

ผู้เป็นบิดามารดายอมมีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงบุตรของตนให้เป็นประโยชน์แก่คณะและเป็นพลเมืองที่ซื่อตรงต่อชาติ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 52)

พระราชนิพนธ์เรื่องโคลนติดล้อ ทำให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่รับผิดชอบบุตรให้ทำประโยชน์แก่คณะและเป็นพลเมืองที่ดีต่อชาติ

นอกจากนี้ยังมีคำสอนสามภรรยาในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 โดยมีคำสอนเกี่ยวกับสิ่งที่สามภรรยาปฏิบัติต่อภรรยา 5 ข้อ ความว่า

สถานที่ 1 สามภรรยาข่มขู่ภรรยา, คือเลี้ยงดูอย่างออกหน้าออกตา,จะไปไหนก็แสดงความรับรองเช่นนั้น, ไม่แสดงอาการปิดบังด้วยความกระดาก, หรือทำเหมือนหนึ่งจะปฏิเสธว่าเป็นคนอื่น ซึ่งไม่นับว่าเป็นวิธีเลี้ยงดูและทะนุบำรุงภรรยาโดยชอบธรรม.

สถานที่ 2 ไม่ดูหมิ่นและไม่ถือว่าภรรยาเลวกว่าตน, ย่อมยกย่องภรรยาให้เสมอตน อย่างที่เรียกว่าเป็นคู่ผัวตัวเมีย, ไม่ใช่กำกับเขาเหมือนหนึ่งทาส.

สถานที่ 3 ไม่ประพฤติล่วงใจภรรยา, กล่าวคือไม่เป็นนักร้องเจ้าชู้ ; ถ้าภรรยาเขาห้ามไม่ให้ประพฤตินอกใจเขา ก็ไม่ควรขัดขืน.

สถานที่ 4 มอบความเป็นใหญ่ให้แก่ภรรยา, แปลว่าตั้งให้เปนแม่เรือน และมอบการงานในเรือนที่พอจะแบ่งได้เป็นส่วนหนึ่ง ให้เปนหน้าที่ของภรรยาทำ.

สถานที่ 5 หาเครื่องแต่งตัวให้ตามสมควร ที่จะไม่ให้ภรรยาต้องอับอายขายหน้าเขา.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 12)

พระบรมราโชวาทข้างต้น สามภรรยาข่มขู่ภรรยา ไม่ดูหมิ่นภรรยา ไม่นอกใจ หาเสื้อผ้าเครื่องประดับให้ภรรยา และมอบความเป็นใหญ่ในเรือนให้ภรรยา ส่วนหน้าที่ภรรยาปฏิบัติต่อสามี 5 ข้อเช่นกัน ความว่า

สถานที่ 1 ภรรยาไม่ละทิ้งการงานในบ้านเสีย, ย่อมจัดการบ้านเรือนให้เปนระเบียบเรียบร้อย, ข้าวของทุกอย่างก็ถือว่าเหมือนของตัว, ไม่นึกว่าสิ่งนั้นไม่ใช่ของข้า สิ่งนี้ต่างหากเป็นของข้า, เมื่อเวลาสามีไปทำการงานมอบหน้าที่ให้ภรรยาดูแลการทางบ้าน ภรรยาที่ต่างหูต่างตาให้ทุกอย่าง, เช่นนี้เปนหน้าที่ของเมียที่ควรจะทำได้แท้.

สถานที่ 2 ย่อมจะเอาใจใส่สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัว, คือ เอื้อเพื่อต่อญาติมิตรและบ่าวไพร่ของผัว, ถือเหมือนหนึ่งว่าเป็นญาติมิตรและบ่าวไพร่ผู้คน

ของตัวเอง, ไม่เกียจงอนว่าคนนั้นเป็นพี่น้องของคุณท่านต่างหาก, คนนี้บ่าวของคุณต่างหาก; ถ้าคิดเกียจงอนอยู่เช่นนี้ ก็ย่อมจะเกิดความไม่เรียบร้อย, และทำให้ผู้ได้รับความรำคาญ, อาจเปนเหตุให้ถึงแก่มืดใจกันก็ได้ ; เพราะฉะนั้นในข้อนี้ไม่ใช่สักแต่ว่าแนะนำเท่านั้น, ต้องขอกำชับว่าเป็นความจำเป็นแท้ที่เมียจะต้องเอาใจใส่ให้มาก, จะต้องรู้สึกว่าเป็นกิจสำคัญของแม่เรือนอย่างยิ่ง.

สถานที่ 3 ภรรยาไม่ประพฤตินอกใจสามี, คือ ย่อมเชื่อตรงต่อสามีรักใคร่ในสามีอยู่เสมอ.

สถานที่ 4 รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้, ไม่ใช่ทรัพย์สมบัตินั้นให้หมดเปลืองเกินสมควร จนสามีต้องขวนขวายหาไม่มีเวลาพักผ่อนหรือยิ่งร้ายกว่านั้น, เช่น ภรรยาประพฤติคนเป็นคนทำลายทรัพย์ จับจ่ายไขว่เขวจนเกิดหนี้สิน, ทำให้ผู้ได้รับความเดือดร้อน, หรือถึงแก่ปล่อยสติพลอยกระทำผิดตามเมียไปด้วย, เทียบหยาบฉวยฉกฉวยยกยกจนต้องรับพระราชอาญา, เช่นนี้ก็อาจจะเปนได้, ผู้หญิงดีไม่ควรจะประพฤติเลย, เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าเมียดีจะต้องรักษาทรัพย์สมบัติของผัว.

สถานที่ 5 ไม่เกียจคร้านต่อการทำงานทั้งปวง, ถึงจะมีบ่าวไพร่ใช้สรอยก็ไม่ปล่อยให้ทอดทิ้งให้ทำตามอำเภอใจบ่าว, จะเปนช่องให้การทำงานเสื่อมเสีย; ธรรมดาแม่เรือนที่ดี ตัวเองจะต้องลงมือทำให้เปนแบบอย่างบ้าง, แล้วควบคุมใช้สรอยตรวจตราให้คนใช้ทำให้เรียบร้อยตามหน้าที่, จึงจะสมควรที่เปนแม่เรือนดูแลการงานได้รอบคอบจริง.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 13-14)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงหน้าที่ของภรรยา คือ การไม่ละทิ้งงานบ้าน เอาใจใส่ สงเคราะห์ญาติมิตรและบ่าวไพร่ของสามี รวมถึงไม่นอกใจสามี รักษาทรัพย์ของสามีและไม่เกียจคร้านต่อการทำงาน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำเรื่องความเป็นผู้เดียวเมียเดียว คือ การไม่นอกใจและมีคู่ครองคนเดียว ความเป็นผู้เดียวเมียเดียวปรากฏในงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น *โคลนติดล้อ* บทที่ 8 แต่งงานชั่วคราว

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะพูดกับท่านผู้มีสติปัญญาความคิดและซึ่งความเห็น มีน้ำหนักท่านเห็นว่าเป็นของควรแหวะหรือ ที่เมืองไทยอันเป็นประเทศที่รุ่งเรืองแล้วในหมู่ประเทศทั้งหลาย จะยังคงมีหลักแห่งสกุลวงศ์อันแน่นอยู่เช่นนี้ ถ้าเราจะทำให้กิจการภายในครอบครัวของเราแน่นหนากว่าการแต่งงานชั่วคราวไม่ได้แล้ว

นามสกุลใหม่ของเราแน่นอนกว่าการแต่งงานชั่วคราวไม่ได้แล้วนามสกุลใหม่ของเราจะมีประโยชน์อะไรเล่า? เมื่อไม่มีความมั่นคงตราบใด สมบัติและเกียรติคุณแห่งสกุลวงศ์ของเราก็ไม่ปราศจากอันตรายได้ตราบนั้น ลักษณะแห่งการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลกนั้นย่อมขัดกับทางจรรยา ข้อนี้ย่อมปรากฏแก่คนทั้งปวง เพราะเหตุเป็นเครื่องบำรุงความชั่วร้ายหลายอย่างมีการร่วมประเพณีปนเปและการทำชั่วเป็นต้น ทั้งเปิดประตูให้แก่หญิงแพศยาได้เข้ามาในสมาคมแห่งหญิงผู้ดี และให้โอกาสแก่หญิงเถื่อนเหล่านี้มาล่อลวงชายหนุ่ม ๆ ที่จะเป็นคนดีให้ฉิบหายขายตนไปมากแล้ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 47-48)

ถึงแม้ว่าชายหญิงจะยินยอมพร้อมใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้มีการแต่งงานให้ถูกต้องเป็นการแต่งงานชั่วคราวดังที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่จะเกิดการดูถูกฝ่ายหญิงว่าเป็นหญิงที่ไม่ดี

ยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าขุ่นใจอีก กล่าวคือ การที่พวกหนุ่ม ๆ บางคนชอบพูดถึงบรรดาหญิงที่เขาได้เคยเกี่ยวมา แม้แต่ชั่วคราวหนึ่งคราวเดียว ว่าเมียดังนี้ ข้าพเจ้าช่างรู้สึกกระดากเสียจริง ในการที่ต้องถามว่าเขากล่าวถึงเมียแต่งหรือเมียน้อย หรือเมียลับของเขา และเมื่อเขาตอบว่าเขาพูดถึงหญิงนั้น ๆ ออกชื่อผู้ซึ่งเลื่องลืออยู่ว่าเป็นหญิงแพศยา หรือบางทีก็ถึงกับเป็นหญิงโคมะเขี้ยวเช่นนี้ก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าหนักใจขึ้น ! ถ้าเรามีได้มีพิธีแต่งงานของเราเลย ข้าพเจ้าก็จะไม่สู้สนใจในการที่ใช้ “แต่งงานกันโดยธรรมดาโลก” ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการยุ่งยากและลำบากอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินข้อแก้ตัวในการที่ไม่แต่งงานตามพิธีไทยโบราณนั้นว่า เพราะเปลืองเงินมากแต่ความจริงนั้นไม่จำเป็นต้องเปลืองเลย เพราะกิจที่จำเป็นมีอยู่เพียงเชิญญาติหรือมิตรผู้ใหญ่สักคนสองคน ซึ่งเป็นที่นับถือแห่งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวมารดน้ำพระพุทธรณ์ เมื่อรดแล้วก็ป้อนอันเสร็จกิจ...อีกประการหนึ่ง ทั้งในกองทัพบกและในพระราชสำนักในเวลานี้มีกฎข้อบังคับในเรื่องการจดทะเบียนภรรยาแล้ว และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าสาธารณชนแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการจดทะเบียนภรรยาสำหรับใช้ทั่วไปแล้วรัฐบาลก็ควรจะริบจัดการออกกฎหมายในเรื่องจดทะเบียนการแต่งงาน ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่รัฐบาลกำลังดำริอยู่แล้ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553 : 45-46)

พระราชนิพนธ์ข้างต้นทำให้เห็นว่า การแต่งงานชั่วคราวเป็นการไม่ให้เกียรติฝ่ายหญิง ทำให้ถูกมองว่าเป็นภรรยาน้อย ควรจัดการแต่งงานและจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย สิ่งที่แสดงความเจริญของชาติ ไม่ใช่การแต่งงานชั่วคราว ซึ่งการพัฒนาบ้านเมืองสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุลในเวลาต่อมา

นอกจากนี้พระบรมราชาบาทในงานวิชาขุขุ ทรวงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียน
มหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457
ในทิศเบื้องซ้าย การปฏิบัติต่อมิตร 5 ข้อ มีรายละเอียดดังนี้

สถานที่ 1 ควรให้ปันสิ่งของที่เรापอจำแบ่งปันให้ได้แก่มิตรโดยไม่หวังเหน
เกินไป, เช่นของ ๆ เรามีอยู่มากก็ควรจะเผื่อแบ่งปันให้แก่มิตร, พอเปนเครื่อง
แสดงน้ำใจไมตรีต่อกันบ้าง.

สถานที่ 2 พุดจากับมิตรให้ไพเราะเข้มข้นสมที่มีน้ำใจไมตรีรักใคร่กัน,
อย่าใช้วาจาที่ตตรอนร้าวรานเป็นเครื่องยากหมางใจกัน; ถ้าถึงคราวที่จะต้องว่ากล่าว
ตักเตือนก็ตักเตือนกันได้ฉันท้เพื่อน.

สถานที่ 3 จงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่มิตร, เปนต้นว่าเมื่อได้รับความรู้
ก็ควรนำมาสู่มิตร ให้มิตรได้รับประโยชน์ด้วย, หรือมีโอกาสจะทำประโยชน์ให้แก่
มิตรได้อย่างไรก็จงทำให้ โดยมีความมุ่งหมายแต่ที่จะให้เป็นประโยชน์แก่มิตรเสมอ
ด้วยตนเอง.

สถานที่ 4 ควรทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายกับมิตร, ไม่ควรดูถูกมิตร หรือ
ถือตัวว่าตัวดีกว่ามิตร ; ไม่ควรดูถูกมิตร หรือถือตัวว่าตัวดีกว่ามิตร ; ต้องคิดเสียว่า
เพื่อนกับเราต้องเสมอกัน.

สถานที่ 5 ไม่แกลังกล่าววาจาที่คลาดจากความจริง. คือไม่ยอจนเกินไป
หรือตีให้มากไปกว่าความผิด; เมื่อมิตรทำความดีก็สรรเสริญความดีของมิตรแต่ตาม
ความจริง เพื่อให้มิตรเกิดปีติยินดีรื่นรมย์ในกิจการอันดีงามที่ได้กระทำลุล่วงไปแล้ว,
และเปนปัจจัยที่จะให้พยายามทำต่อไปอีก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 14-15)

พระบรมราชาบาทข้างต้นสอนการปฏิบัติต่อมิตรควรปฏิบัติ 5 ข้อ คือ แบ่งปันสิ่งของแก่มิตร
พุดจาต่อกันด้วยไมตรีจิต ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่มิตร และไม่กล่าววาจาบิดเบือนความจริง
เมื่อปฏิบัติตาม 5 ข้อ มิตรจะได้รับการปฏิบัติตอบเช่นกัน

สถานที่ 1 เมื่อเราจะเขวไปในทางที่ผิด มิตรก็จะยอมตักเตือนเราด้วย
ไม่ยอมให้เราได้รับความเสื่อมเสีย.

สถานที่ 2 ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเรา มิให้เสียหายไปในเวลาที่
เรามีเหตุเพราะประมาท.

สถานที่ 3 เมื่อมีภัยมาถึงเข้าแล้ว ก็จะได้อาศัยเพื่อนเปนที่พำนักช่วยแก้ไข
เพื่อระงับภัยนั้น.

สถานที่ 4 เพื่อนยอมไม่ละทิ้งเราในยามวิบัติ. เช่น เมื่อถึงคราวมีเคราะห์ ได้รับความยากลำบาก เพื่อนก็จะตามไปเพื่อนอยู่นั่นเอง. และตามหน้าที่ของเพื่อนจะช่วยเหลือแก่เราได้อย่างไรก็คงจะช่วย. แต่ในที่นี้ข้าพเจ้าขออธิบายตามอัตโนมติสักเล็กน้อย. ยังไม่ได้พบว่ามีท่านอรรถกถาจารย์ผู้ใดได้อธิบายไว้แล้ว อย่างไรก็ตามในทีใดบ้าง ; คือมีผู้มักจะพูดกันโดยมากกว่า “เมื่อเวลาเรายังดี ๆ ก็มีผู้คนนับถือ ครั้นเสียท่าลงไปเขากลับดูถูก นี่มันไม่เป็นมิตรจริง.” ข้าพเจ้าถามผู้ที่พูดเช่นนั้น เป็นผู้ประพฤติถูกต้องตามธรรมของมิตรแล้วหรือ? ถ้าตัวเองไม่ซื่อตรง, ไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม, จะคอยแต่เอาเปรียบเขาข้างเดียว. จะให้แต่เขาประพฤติเป็นกัลยาณมิตรไปฝ่ายเดียว. ส่วนตัวนั้นประพฤติอย่างไร ๆ ก็ได้ เช่นนี้จะถูกหรือ ? ข้าพเจ้าเห็นว่าผิด. มิตรที่แท้ควรประพฤติเป็นกัลยาณมิตรทั้งสองฝ่าย; ที่จะให้เป็นกัลยาณมิตรไปแต่ฝ่ายเดียวยอมไปไม่ได้ได้อยู่เอง. เปรียบเหมือนเราจะจับมือถ้าตบข้างเดียวจะดังได้ที่ไหน. ต้องตบพร้อมกันทั้ง 2 ข้าง จึงจะได้ดังได้; มิตรก็เช่นนั้นเหมือนกัน. ข้อนี้เป็นความเห็นของข้าพเจ้าเองไม่ใช่อ้างว่ามีในอรรถกถา.

สถานที่ 5 มิตรยอมนับถือตลอดจนกระทั่งวงศ์ญาติของมิตรคือนับถือเพื่อนอย่างไร ก็ต้องนับถือตลอดจนญาติวงศ์ของเพื่อนด้วย.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 15-17)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นสอนให้ตักเตือนเพื่อนในทางที่ผิด ช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน ระงับภัยที่เกิดกับเพื่อน ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามยากลำบาก และนับถือญาติของเพื่อน

เมื่อพิจารณาในทศ 6 ทิศเบื้องต้นได้แก่บ่าวไพร่ เจ้านายควรปฏิบัติต่อบ่าวไพร่ ซึ่งมีการกล่าวถึงในพระบรมราชาโชวาท ความว่า

สถานที่ 1 จัดการงานให้บ่าวทำตามสมควรแก่กำลัง, คืออย่าพอกการงานลงไปเหลือบ่ากว่าแรงที่จะทำได้.

สถานที่ 2 ให้อาหารและบำเหน็จในเวลาอันสมควร, คือเลี้ยงดูให้อิ่มหน้า, เมื่อเวลาทำดีก็ให้บำเหน็จรางวัลบ้างตามสมควร.

สถานที่ 3 เมื่อยามบ่าวเจ็บไข้ นายต้องเอาธุระรักษาพยาบาล. ข้อนี้สำคัญมาก, เพราะการเจ็บไข้นี้อย่างไรแต่คนที่เกี่ยวข้องกันเลย, แต่คนอื่นแท้ ๆ เรายังต้องช่วยเหลือ เพราะเราต้องมีความกรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ; ยิ่งเป็นผู้ที่มีเกี่ยวข้องได้ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเช่นบ่าวก็ยิ่งจะต้องเอาเป็นธุระให้มากขึ้น

สถานที่ 4 ตามภาษาวัดกล่าวว่า “เลือกอาหารอันมีรสแปลก ๆ ให้กิน”

แต่ข้าพเจ้าอยากจะเข้าใจให้กว้างขวางออกไปกว่านั้น, คือ รสในที่นี่ไม่เฉพาะแต่อาหาร, เพราะการเลี้ยงดูก็มีอยู่ในข้อข้างต้นแล้ว, รสในที่นี่จะต้องขยายให้กว้างออกไปถึงธรรมรส, คือนายจะต้องคอยแนะนำในความดี บอกสิ่งที่ควรรู้ที่ควรทำ ให้แก่บ่าวด้วย.

สถานที่ 5 ปล่อยให้หยุดในสมัยอันควร, คือให้มีเวลาว่างจากการงาน สำหรับพักผ่อนร่างกายและเพื่อความสนุกสำราญบ้าง, เช่นนี้จึงจะเรียกว่านายประพฤติดีต่อบ่าว.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 17-18)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้น สอนให้เจ้านายปฏิบัติต่อบ่าว ดังนี้ จัดการงานให้บ่าวทำตามกำลังเลี้ยงดูให้อิ่มหนำ ให้รางวัลเมื่อทำดี ยามเจ็บไข้ดูแลรักษาพยาบาล แนะนำทางที่ดีให้แก่บ่าว และให้บ่าวได้มีเวลาว่างจากการงานเพื่อพักผ่อน ซึ่งมีการกล่าวถึงการคัดเลือกบ่าวไพร่ที่มีความประพฤติดี และไว้วางใจได้ใน *เทศนาเสือบ่า* กัณฑ์ที่ 12 ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม ทรงแสดงเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2457

อนึ่งเมื่อบุคคลจะหาบ่าวไว้ใช้ในบ้าน ก็ต้องเลือกสรรผู้ที่ประพฤติดีเรียบร้อย, ไม่เป็นนักเลงสุรายาเมา, หรือเล่นเบี้ยเล่นผู้หญิงเป็นนิตย, จึงจะไว้วางใจใช้สอยสนิทสนมได้แท้จริงมิใช่หรือ?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 107)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำสอนข้างต้นสอนให้เจ้านายเลือกบ่าวที่มีความประพฤติดี ทำให้เกิดความไว้วางใจในการมอบหมายการงานต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ *พระบรมราชาโชวาทในงานวันวิสาขบูชา* ยังกล่าวถึงสิ่งที่บ่าวจะปฏิบัติต่อเจ้านาย 5 ข้อ ดังนี้

สถานที่ 1 บ่าวควรจะลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย.

สถานที่ 2 บ่าวควรจะเลิกงานทีหลังนาย. ทั้ง 2 สถานที่ บ่าวสมัยใหม่ เขามักเห็นตรงกันข้าม.

สถานที่ 3 บ่าวควรจะรับของแต่ที่นายให้. ข้อนี้บ่าวสมัยใหม่เขาก็มักจะถือเสียว่า ของนายก็เหมือนของบ่าว ๆ ก็เหมือนของนาย, ไม่ใช่คนอื่นคนไกลที่ไหนมา, เพราะฉะนั้นเขามักถือวิสาสะ เลื่อนเอาตามชอบใจของเขาเสียทีเดียว, มีบุหรีดี ๆ ของนายเป็นต้น

สถานที่ 4 บ่าวควรจะทำกรงานให้ดีที่สุดที่คนจะทำได้. ข้อนี้ก็อีก
นั้นแหละ, บางทีเขาก็เห็นว่าไม่จำเป็น.

สถานที่ 5 บ่าวควรจะนำเอาคุณของนายไปสรรเสริญให้คนอื่นฟัง แต่โดย
มากส่วนคุณเขามักจะลืมเสีย, ส่วนความผิดของนายนั้นแหละ เขามักเอาใจใส่จดจำ
ไปนินทาให้ผู้อื่นฟังได้บ่อย ๆ, และเมื่อจะกล่าวถึงนายแล้ว เขามักจะขึ้นชื่อว่า
“นายมันอย่างนั้น, นายมันอย่างนี้” หนักเข้า ๆ นายจะต้องกลับเรียกบ่าวว่าท่าน
ดอกกระมัง.?

อันว่าหน้าที่ในระหว่างนายกับบ่าวนี้, เราผู้มีบ่าวควรจะต้องจดจำไว้จะได้
ทำหน้าที่ของเราให้ถูก; แต่ส่วนบาวนั้นเขาจะทำให้เราหรือไม่ทำให้เราก็กแล้วแต่การ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 18)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นสอนบ่าวไพร่ปฏิบัติต่อเจ้านาย 5 ข้อ เช่น บ่าวทำกรงานก่อน
เจ้านาย เลิกงานทีหลัง บ่าวควรจะรับของแต่ที่นายให้ ทำกรงานให้ดีที่สุดและสรรเสริญเจ้านาย

2.2.6 คำสอนที่พระราชทานแก่พระสงฆ์

พระราชดำรัสและพระบรมราชาโฆวาทที่มีต่อพระสงฆ์ ซึ่งพระราชทานในวันสำคัญทางศาสนา
เช่น วันวิสาขบูชา ซึ่งลักษณะคำสอนที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราชาโฆวาท กล่าวถึงการ
ปฏิบัติของพระสงฆ์ในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง
ในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 ทิศเบื้องบนคือ
การปฏิบัติต่อพระสงฆ์และนักบวช

สถานที่ 1 ห้ามไม่ให้ทำชั่ว.

สถานที่ 2 ให้ตั้งอยู่ในความดี.

สถานที่ 3 อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม, คือเมื่อจะช่วยเหลืออย่างหนึ่ง
อย่างไร ย่อมทำด้วยน้ำใจที่หมายดีมีความบริสุทธิ์อยู่เสมอ.

สถานที่ 4 ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง, คือธรรมอันประกอบด้วยคุณต่าง ๆ.

สถานที่ 5 ทำสิ่งได้เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งขึ้น, คืออธิบายให้เราเข้าใจชัดเจน
ยิ่งขึ้นในข้อที่เราได้ฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน.

สถานที่ 6 บอกทางสวรรค์ให้, คือทางดีทางชอบ หรือทางบุญทางกุศล
นั่นเอง. เหล่านี้ย่อมเป็นกิจที่ควรสมณพราหมณาจารย์จะเป็นผู้กระทำทั้งสิ้น.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 20)

พระบรมราชาวาทข้างต้นสอนถึงกิจของสงฆ์และนักบวชที่พึงกระทำต่อพุทธศาสนิกชนคือ สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม เทศนาธรรมและอธิบายให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง บอกลงทางสวรรค์

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระสงฆ์ปรากฏในพระบรมราชาวาท 5 ข้อ ดังนี้

สถานที่ 1 บำรุงด้วยกายกรรม, คือจะทำอะไร ๆ เพื่อสมณพราหมณาจารย์ ก็ให้ทำประกอบด้วยเมตตาและหวังดีต่อ.

สถานที่ 2 บำรุงด้วยวจีกรรม, คือเมื่อจะพูดอะไร ๆ ก็ให้ประกอบด้วย เมตตาและความหวังดีต่อ.

สถานที่ 3 บำรุงด้วยมโนกรรม, คือให้ระลึกถึงด้วยเมตตาจิต.

สถานที่ 4 บำรุงด้วยไม่ห้ามปรามมิให้เข้าบ้าน, คือเวลาที่ท่านไปมา ควรทำความรับรองให้ดี ไม่ใช่ปิดประตูใส่หน้าท่าน.

สถานที่ 5 บำรุงด้วยอามิสทาน คือปัจจัยทั้ง 5 ได้แก่เครื่องนุ่งห่ม อาหาร เสนาสน์ เครื่องยาตามควรแก่ท่านและตามกำลังของเราที่จะบำรุงได้.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 19)

พระบรมราชาวาทข้างต้นสอนการปฏิบัติต่อพระสงฆ์และนักบวชด้วยการบำรุงด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม รับรองท่านเป็นอย่างดีและบำรุงด้วยอามิสทาน ซึ่งพระสงฆ์และนักบวชจะปฏิบัติ ต่อเราเช่นกัน

นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนควรเคารพพระสงฆ์ที่ประพฤติดี โดยบอกพฤติกรรมการของพระสงฆ์ ในเทศนาเสื่อป่า กัณฑ์ที่ 9 ความประพฤดิแห่งพุทธศาสนิกชน ทรงแสดงเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2457

เมื่อแลเห็นโทษแห่งการบำรุงคนนุ่งเหลืองโดยไม่เลือกหน้าเช่นนี้แล้วจึงจำ จะต้องกล่าวว่า แท้จริงการที่ผู้ประพฤติกพร่องในหน้าที่แห่งพระภิกษุยังคงมีอยู่ได้ นั้น ต้องนับว่าเป็นความผิดของเราทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ ส่วนยาที่จะแก้กันนั้น แท้จริงเราทั้งหลายมีอยู่ในมือเราเองแล้ว แต่หากไม่ใช่ยานั้นเท่านั้น

ยาที่กล่าวนี้คือ การเลือกเคารพและบำรุงแต่ผู้ที่ควรเคารพและบำรุง กล่าวคือ เคารพและบำรุงแต่จำเพาะพระภิกษุผู้ปฏิบัติควรแก่หน้าที่แห่งพระภิกษุ ตามความที่สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายได้ทรงตั้งพระเหตุไยไว้ให้กระทำ กล่าวคือ:-

1. เป็นผู้ที่ได้ตั้งใจในทางเนกขัม ละเอียดราวสวิสยทั้งบ้านเรือนและสมบัติ เพื่อจะได้กระทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์
2. เป็นผู้ตั้งใจอุทิศสทาเหล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อให้ยืนยงคงอยู่มิได้เสื่อมทราม
3. เป็นผู้สั่งสอนชักจูงแห่งชนให้ประพฤติสัมมาจารี ตั้งอยู่ในศีลธรรม รักษาความสุจริต ละเว้นทุจริต เพื่อจะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
4. เป็นผู้ประพฤติตนดีงาม เป็นตัวอย่างแก่สามัญชน
5. เป็นผู้ที่ไม่เอาเปรียบเพื่อนบ้าน ไม่ใช่คอยแต่นั่งรับความบำรุงเปล่า ๆ แล้วไม่ทำประโยชน์ตอบแทน

ผู้ที่ประพฤติพร้อมด้วยองค์ 5 เช่นนี้ จึงจะเป็นผู้ที่สมควรได้รับความเคารพ และความทำนุบำรุงแห่งเราทั้งหลายผู้เป็นอุบาสก,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 79-80)

พระบรมราชาวาทดังกล่าวอธิบายถึงพระสงฆ์ที่ควรเคารพต้องมีความประพฤติ 5 ข้อ คือ เป็นผู้ที่ตั้งใจออกบวชเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย ชักจูงให้ศาสนิกชนประพฤติสัมมาจารี พระสงฆ์ผู้ประพฤติดีงามและไม่เอาเปรียบ

สรุปลักษณะคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราชาวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่บุคคลหรือคณะบุคคล ไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พระสงฆ์ ทหาร เสือป่า ประชาชน ครู และนักเรียน ซึ่งพระราชดำรัสและพระบรมราชาวาทพระราชทานแก่ทหาร เสือป่าและลูกเสือ ปรากฏมากที่สุด เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในการมีส่วนร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่วนลักษณะคำสอนมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงบทบาทต่อสังคมและโลกซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นด้านคำสอน ทำให้เกิดความแตกต่างจากพระราชดำรัสและพระบรมราชาวาทในสมัยต่าง ๆ

บทที่ 3

แนวคิด “พลเมืองดี” ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเด่นด้านคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่อง พลเมืองดี อันเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย ซึ่งพระองค์มีความประสงค์ให้ประชาชนเกิดความสำนึกในความเป็นชาติและมุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นการเอื้อต่อการปกครองอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการศึกษาแนวคิดคำสอนที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีมีรายละเอียดดังนี้

3.1 พลเมืองดีเป็นผู้มีความรักชาติ

ความหมายของคำว่าชาติ นั้นมีหลายความหมาย ความหมายของคำว่าชาติในแบบเรียนธรรมจริยา เล่ม 2 ของกรมศึกษาธิการ กล่าวว่า ชาติของเรา เพราะเราเกิดมาเป็นคนไทยด้วยกัน เป็นพวกเดียวกัน เป็นชาติเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน จะไม่ให้รักกันและช่วยเหลือกันมากกว่าที่เรารักชาติอื่น ๆ ที่เป็นคนต่างด้าวต่างภาษาอย่างไรได้ (ธรรมศกดิ์มินตรี, เจ้าพระยา, 2464: 104) หรือใน *ปลูกใจเสือป่า* พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงชาติตามศัพท์เดิม แปลว่าตระกูลหรือประเภทแห่งบุคคล... “ชาติ” ก็แปลตรง ๆ ว่ามีกำเนิดเท่านั้น แต่ต่อมาภายหลังไทยเราจึงมาใช้เรียกคณะชนที่อยู่รวมกันว่า “ชาติ” ซึ่งอันที่จริงก็ไม่ผิด เพราะคน “ชาติไทย” ก็คือเกิดเป็นไทย เกิดในหมู่ชนที่เรียกนามตนว่า “ไทย” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 46)

ดังนั้นความรักชาติในทัศนะของชนัญชิตา บุญเหาะ (2560: 43) ให้ความเห็นว่า การเห็นแก่ส่วนรวม และสามัคคีในการร่วมกันแก้ปัญหาของชาติบ้านเมือง และเอื้อเฟื้อต่อคนในชาติเดียวกัน สอดคล้องกับทัศนะกับจิระพันธ์ ชาติชินเชาวน์ (2537: 134) กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูกฝังความรักชาติให้กับคนไทยอย่างแน่นแฟ้น จึงทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมหลากหลายเพื่อทำให้เกิดความรักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ หากพิจารณา *หลักราชการ* ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเกี่ยวกับความรักชาติว่าความรักชาติและความจงรักภักดีนั้นแท้จริงแล้วคือสิ่งเดียวกัน เพราะหมายถึงยอมสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ แม้ว่าตนอาจต้องเดือดร้อนหรือต้องสิ้นชีวิต เพื่อมุ่งประโยชน์ที่แท้จริงต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นชาตินั้นเอง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2491: 37-38)

การแสดงออกถึงความรักชาติจึงแสดงออกมาในหลายรูปแบบปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

การเสียสละเพื่อชาติ

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายเรื่องปรากฏเรื่องการเสียสละเพื่อชาติ โดยมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จะต้องหวงแหนแผ่นดิน และรักษาเอกราชด้วยความเสียสละ กล่าวหาญ (ธงชัย หวานแก้ว, 2522: 199)

หากพิจารณาพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏเรื่องการเสียสละใน *ดุสิตสมิต* เล่ม 1 ฉบับที่ 7 ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461

“เกิดเป็นคนควรมุ่งไว้ชื่อในตำนานแห่งชาติ”

“การทำประโยชน์ให้แก่ชาติไม่จำเป็นต้องเป็นทหาร,

เพราะพลเรือนที่ทำงานเป็นคุณประโยชน์ก็ช่วยชาติได้เหมือนกัน.”

“การตายให้แก่ชาติง่ายกว่าอยู่ให้แก่ชาติ, คือยังชีวิตอยู่ให้ประโยชน์แก่เพื่อนร่วมชาติเป็นของยากมาก”

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2461 : 102 - 103)

ข้อความข้างต้นที่ปรากฏใน *ดุสิตสมิต* พระองค์สอนให้ประชาชนทำประโยชน์แก่ชาติ ไม่ว่าจะ เป็นทหารหรือพลเรือนก็สามารถทำเพื่อชาติได้เหมือนกันโดยการเสียสละชีพเพื่อชาติ

สยามานุสสติ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2461 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และพระราชทานแก่ทหารอาสาสมัยสงครามโลกครั้งที่ มีการกล่าวถึงการเสียสละ

ใครรานใครรุกตัว แดนไทย

ไทยรบจนสุดใจ

ชาติคืน

เสียเนื้อเลือดหลังไหล

ยอมสละ สิ้นแล

เสียชีพไปเสียสิ้น

ชื่อก้องเกียรติงามฯ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2524 : 15)

โคลงบทข้างต้นกล่าวถึงการที่มีประเทศใดก็ตามมารุกรานดินแดนของประเทศไทย คนไทยร่วมรบจนสุดใจโดยยอมสละชีพเพื่อรักษาชาติ ถึงแม้เสียชีพแต่จะมีชื่อปรากฏเป็นเกียรติยศสืบไป

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นถึงการเสียสละที่แสดงออกด้วยการเสียสละชีพ กำลังกาย กำลังทรัพย์ หรือสติปัญญา เช่น

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่าที่สโมสรเสือป่ากองเสนารักษาดินแดน

กรุงเทพฯ พระราชอุทยานสราญรมย์ วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457

และปากเราพูดว่าคนไทยเป็นการเพียงพอแท้จริงสิ่งใดที่มีราคา
และที่เราปรารถนาจะบำรุงรักษาไว้, เราต้องออกกำลังทั้งนั้น, ไม่กำลังปัญญา
ก็กำลังทรัพย์, ไม่กำลังทรัพย์ก็กำลังกาย ตัวเราจะมีอย่างใดก็ออกอย่างนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 23)

พระบรมราชาโหวาทข้างต้นกล่าวถึงการบำรุงชาติด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ และสติปัญญา
หรือมีอย่างใดอย่างหนึ่งก็แสดงออกอย่างนั้น

พระบรมราชาโหวาทพระราชทานแก่ทหารและเสือป่าเมื่อเสร็จการประลองยุทธประจำปีของ
เสือป่า ณ ค่ายหลวง บ้านโป่ง วันที่ 30 มกราคม พุทธศักราช 2457

ส่วนชาติไทยเรา, เป็นชาติเล็กมีคนและกำลังน้อย, จึงเป็นการจำเป็น
อย่างยิ่งที่ลูกผู้ชายชาวไทยทุกคนจะต้องมีความสามารถป้องกันชาติของเราให้
ดำรงอยู่. และที่ไทยเราจะยังคงเป็นชาตินักรบอยู่ได้เพราะเหตุใด? เพราะเหตุที่
เรายังคงรู้สึกถึงความจำเป็นข้อนี้อยู่. เมื่อถึงเวลาจำเป็นคับขันเข้าแล้ว,
เราทั้งหลายจะยอมเสียชีวิตและเลือดเนื้อดีกว่าที่จะยอมเสียชาติ, เราจะต้อง
พยายามรักษามรดกซึ่งตกทอดมาจากบรรพบุรุษของเราไว้ให้ดำรงคงอยู่
โดยบริบูรณ์ทุกสถาน,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 37)

พระบรมราชาโหวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าชายไทยทุกคนต้องป้องกันชาติได้และเมื่อถึงคราว
คับขันต้องเสียสละชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อชาติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบรมราชาโหวาทแสดงคุณานุคุณ ระเบียบวิธีที่จะแสดงความรักชาติเป็นข้อ ๆ ซึ่งปรากฏเรื่อง
การเสียสละ มีรายละเอียดดังนี้

4. ควรเต็มใจยอมเสียสละให้แก่ชาติ. สิ่งใดหรือผู้ใดที่เรามีความรักจริง ๆ แล้ว
เราก็ยอมเสียสละเพื่อหนุนถนอม, เช่นยอมสละทรัพย์เพื่อรักษาสมบัติหรือบำรุง
เลี้ยงครอบครัว เป็นต้น. เพราะฉะนั้นถ้าเรารักชาติจริงแล้ว ก็ต้องยอมเสียสละ
ให้แก่ชาติบ้างเหมือนกัน. การเสียสละสำหรับชาติ มุ่งความร่วมมือทั้งการเสียภาษีอากร
ทั้งการออกทุนทรัพย์บำรุงสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง และสาธารณชน
อีกทั้งการยอมสละเวลาและความสุขของตนเพื่อทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติ
บ้านเมืองด้วย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 74-75)

พระบรมราชาโฆวาทตั้งกล่าวทำให้เห็นว่าการเสียดสละทรัพย์บางส่วนเพื่อชาติในการเสียภาษีอากรเพื่อประโยชน์แก่บ้านเมืองและสาธารณสมบัติ ซึ่งการเสียภาษีนี้อธิบายเป็นหน้าที่พลเมืองที่สำคัญในการบริหารงบประมาณแผ่นดิน ในพระบรมราชาโฆวาทอนุศาสนียในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พุทธศักราช 2458 กล่าวถึงอริยทรัพย์ 7 ในส่วนจาจะ

การสละทรัพย์ที่เปนนานอันควรมี 5 สถาน คือ :-

- (1) เลี้ยงครอบครัวและบำวไพรให้เปนสุข
- (2) เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เปนสุข.
- (3) บำบัตอันตรายที่บังเกิดแก่เหตุต่าง ๆ เช่นไฟไหม้แผ่นดิน.
- (4) ทำพลี 5 อย่างคือ :-
 - ก. ญาติพลี, สงเคราะห์แก่ญาติ.
 - ข. อติถิพลี, การต้อนรับแขกให้ควรแก่ฐานะ.
 - ค. ปุพพะเปตพลี, ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย.
 - ฌ. ราชพลี, ถวายเปนหลวงเช่นเสียภาษีอากรเปนต้น.
 - ง. เทวดาพลี, ทำบุญอุทิศให้เทวดา.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 34)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงการเสียดสละในส่วนราชพลี คือการเสียภาษีเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการสงส่วยอากรในกรณีที่มีครอบครัวซึ่งมีโอกาสพ้นจากการเกณฑ์มาประจำหรือมาเข้าเวรเป็นพลรบ จะต้องจ่ายส่วยอากรเป็นหน้าที่พลเมืองอย่างหนึ่งปรากฏในพระบรมราชาโฆวาทปลูกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ฝ่ายการปกครองก็ต้องการทรัพย์และพัสดุที่จะใช้สอยเพื่อบำรุงคณะและบ้านเมืองให้รุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ โดยความประสงค์ทรัพย์และพัสดุนั้น ๆ จึงจัดการผ่อนผันให้ผู้ที่มีครอบครัวเหย้าเรือน คือพลเรือนได้มีโอกาสพ้นจากการเกณฑ์มาประจำหรือมาเข้าเวรเป็นพลรบ คงมีแต่ชายฉกรรจ์หรือหนุ่ม คือ ทหาร ประจำอยู่สำหรับทำการปราบปรามคนร้ายที่จะกระทำการปล้นสะดมข่มเหงประชาชน ผู้ที่เป็นพลเรือนเป็นผู้ที่มีครอบครัวและมีหลักฐานมั่นคงแล้ว และได้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่นั้น ก็ผ่อนผันให้ได้ทำมาเลี้ยงชีพตามสบาย แต่เพราะยังคงเป็นส่วนหนึ่งแห่งคณะ จึงต้องให้ช่วยบำรุงคณะในทางสงส่วยอากรต่าง ๆ มาเข้ากองกลาง นับว่าเป็นอันได้กระทำหน้าที่แห่งพลเมืองส่วนหนึ่ง คือออกทรัพย์หรือพัสดุแทนกำลัง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 24-25)

พระบรมราชาชาวทขังตันมีการกล่าวถึงการเสียสละทรัพย์เพื่อส่งส่วยอากรในกรณีที่ไม่ได้ถูกเกณฑ์มาประจำการหรือเข้าเวร ดังนั้นจึงต้องเสียสละทรัพย์แทนการใช้แรงงาน

การเสียสละราชพลีไม่ใช่การเสียสละกำลังทรัพย์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเสียสละชีพเพื่อชาติด้วยปรากฏในพระราชดำรัสตอบกรมยุทธนาธิการ

อีกนายสิบและพลที่ซื้อสัตย์สุจริตยอมถวายชีวิตเป็นราชพลี

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 7)

พระราชดำรัสตอบข้างต้นทำให้เห็นว่าทหารทุกคนไม่ว่าจะตำแหน่งใดจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและยอมสละชีพเพื่อเป็นราชพลี

พระบรมราชาชาวทในงานวิลาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 กล่าวถึงความเสียสละ

เพราะความรักชาติเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการเสียสละ, คือ ยอมเสียสละทรัพย์ของที่รัก, ร่างกาย, และชีวิตเป็นที่สุดเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเห็นว่าประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น ผู้ที่มีได้ประพฤติธรรมอยู่โดยปรกติแล้วนับว่าไม่ได้ฝึกฝนตนไว้ในทางเสียสละ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500 : 45)

พระบรมราชาชาวทขังตันกล่าวว่า ความรักชาติคือการเสียสละทรัพย์ ของที่รัก ร่างกาย และที่สำคัญที่สุดคือการสละชีพเพื่อชาติ ซึ่งผู้ที่ไม่ได้อยู่ในธรรมย่อมไม่มีความเสียสละ

พระบรมราชาชาวทพระราชทานที่เมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2458

ผู้ที่ไปนอกราชอาณาจักรและลูกเสือเมื่อถึงเวลาจำเป็นควรยอมเสียสละทรัพย์สมบัติญาติพี่น้องบุตรภรรยา, ที่สุดจนชีวิต, เพื่อรักษาความเป็นไทยของเรา; แต่การเสียสละเช่นนี้ จะยอมเสียเป็นการเฉพาะตัวเพราะนายสิ่งนั้น, ไม่เป็นที่ต้องพระราชประสงค์, จะเสียสละต้องเข้าใจว่าเราเสียสละเพราะเหตุใด เมื่อมีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียน ถ้าเราไม่ต่อสู้แล้วก็สูญชื่อไม่มีชาติไทย. ถึงจะมีก็มีแต่ชื่อไม่ใช่ความเป็นไทยแท้.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 59)

พระบรมราชาชาวทขังตันกล่าวถึงเสือป่าและลูกเสือจะต้องเสียสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อชาติไทย

ความสามัคคีในหมู่คณะ

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏเรื่องการรักษาความสามัคคี เช่น พระบรมราโชวาทเสด็จป่า แสดงเมื่อวันอังคารที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2454

ก็ชาติหนึ่ง คืออะไรเล่า คือคณะชนหลาย ๆ คณะรวมกันเข้าจนเป็นคณะใหญ่ จึงได้นามว่าชาติ เพราะฉะนั้นคณะทุก ๆ คณะที่ร่วมชาติกัน ต้องมีความสามัคคีปรองดองกันในระหว่างคณะต่อคณะ ชาติจึงจะตั้งอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวมั่นคงได้เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคณะทุกคณะที่จะต่างรักษาความมั่นคงไว้ ถ้าคณะแตกศูนย์ไปคณะหนึ่ง ก็เหมือนชาติเสียส่วนหนึ่งของชาติไป ส่วนบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของคณะนั้นแล้ว ถ้าไม่รักษาความสามัคคีในระหว่างกันและกัน ก็เหมือนหนึ่งเปิดช่องให้ความพินาศฉิบหายมาสู่คณะของตน และเมื่อคณะของตนศูนย์ไปแล้ว ก็เหมือนเปิดช่องให้ความพินาศฉิบหายเดินเข้าไปถึงชาติได้อีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องรักษาความมั่นคงแห่งคณะของตน เพื่อจะได้ป้องกันมิให้มีสิ่งใดไปกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงแห่งชาติได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2485: 61-62)

พระบรมราโชวาทข้างต้นอธิบายถึงความมั่นคงของชาติคือ การรักษาความสามัคคีแห่งคณะ หากแตกความสามัคคีย่อมเป็นการเปิดทางให้ผู้อื่นเข้ามาทำร้ายคนในชาติได้

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่กองเสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุม รวมพลถวายชัยมงคล เนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2457

การที่ได้เข้ามาเช่นนี้แล้ว, ขออย่าให้เปล่าประโยชน์ ขอให้ทุกคนตั้งใจที่จะรักษาความสามัคคีในหมู่เราที่เปนนักรบ. ต้องตั้งใจให้เปนนักรบติดต่อกับนักรบเหล่าอื่น กล่าวคือ ทหารบก ทหารเรือ ซึ่งเหมือนเขาเปนนพของเราก็คือหนึ่ง เราจะต้องดูเยี่ยงอย่างแบบแผนของทหารบก ทหารเรือ ในทางวินัยให้เปนนไปโดยคล้ายคลึงมากที่สุดที่จะเปนนได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 34)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงเสือป่าต้องรักษาความสามัคคีและสามารถสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับทหารเหล่าต่าง ๆ ได้

พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ในครั้งก่อนข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ว่าขึ้นชื่อคนไทยด้วยกันแล้ว ควรต้องถือว่าเป็นพวกเดียวกันทั้งนั้น ไม่ควรจะถือว่าผู้นั้นเป็นพวกเขา ผู้นี้เป็นพวกเรา เมื่อจะถือว่าเป็นคนไทยเป็นพวกเดียวกันเช่นนั้นแล้ว ก็ควรประพฤติให้สมกับการที่ชื่อเช่นนั้น ธรรมดาคนที่ เป็นพวกเดียวกันแล้ว ต้องคิดอ่านทำการงานให้บังเกิดประโยชน์แก่กันและกันให้มากที่สุดที่จะพึงกระทำไปได้ ต้องต่างคนต่างช่วยกันและกัน อุทิศอุทิศงานกันและกัน จึงจะเรียกว่าชอบกันจริง เป็นพวกเดียวกันจริง

ในขั้นต้น เมื่อแรก ๆ คนไทยเราจะก่อร่างสร้างตัวขึ้นนั้น ทุก ๆ คน ย่อมจะนับว่าตนเป็นพวกเดียวกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ตายด้วยกันเป็นด้วยกัน จะคิดการสิ่งไร ก็ร่วมใจซึ่งเป็นการจำเป็นโดยแท้ เพราะศัตรูอยู่รอบข้าง ต้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จึงจะป้องกันคณะไว้ได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 23)

พระบรมราโชวาทข้างต้นอธิบายว่าความสามัคคีซึ่งต้องเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันคือการคิดทำสิ่งใดที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่กัน และช่วยเหลือกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันจึงจะเกิดความรู้สึกร่วมในขณะนั้นเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เบิกนักเรียนชายหญิง และทั้งฝ่ายทหารพลเรือนฝ่ายพลเรือนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

ข้อสอง ต้องมีความรักชาติบ้านเมืองของตน เพราะตนเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติ ถ้าชาติเสื่อมเสียยับเยินไปแล้ว เราทั้งหลายก็ต้องพากันยับเยินตามกันไปหมด และควรจะมีความเคารพนับถือพระศาสนาอันเป็นเครื่องผูกน้ำใจให้มันอยู่ในทางดีทางงาม

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 21-22)

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้เห็นคำสอนนักเรียนที่ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในคณะโดยรักบ้านเมืองเพราะตนถือเป็นส่วนหนึ่งของชาติ

การแสดงความจริงรักภักดี

ความจริงรักภักดีก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการทำประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยเฉพาะความจริงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยได้ศึกษางานพระราชนิพนธ์เรื่องอื่นปรากฏเรื่องความจริงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เช่น *บทเสภาสามัคคีเสวก* ตอน 4 สามัคคีเสวก

อันเสวีแบ่งปันกันทั้งปวง	เป็นกระทรวงทบวงการแจ้งประจักษ์
เพื่อประกอบกิจประจำพระสำนัก	ให้สมศักดิ์ทรงแต่งตำแหน่งนิยม
แต่ถึงแยกหลายแพนแยกในกิจ	ในดวงจิตสามัคคีเป็นปฐม
ถือเอาความภักดีพิโรดม	ในบรมบุรุษรัตนขัตติยา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 61)

คำประพันธ์ข้างต้นมีการสอนข้าราชการให้มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์และมีความสามัคคีนอกจากนี้ยังปรากฏในโคลงภาษิตนักรบโบราณ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต เล่ม 1 ฉบับที่ 7 วันที่ 25 มกราคม 2461

เป็นชายเชื้อชาติแก้ว	เพ็ญขวัญ
แขนมอบถวายทรงธรรม	เทิดหล้า
รับใช้เพื่อป้องกัน	วรบาท พระเอย
เพื่อพระคงคู่ฟ้า	ครอบเกล้าเราสราย
ภูบาลจะตรัสใช้	โคลคลา
เหินห่างจากเคหา	ห่างห้อง
ภักดีและอาสา	เพราะเชื่อ
ว่าพระบารมีป้อง	ปกเกล้าเราไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2461: 99 - 101)

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่าเกิดเป็นชายชาญผู้กล้าหาญต้องสนองเบื้องพระยุคลบาทด้วยความภักดี ปกป้องพระมหากษัตริย์ พระบารมีของพระองค์จะคุ้มภัยให้มีแต่ความสุข

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏการสอนเรื่องการแสดงความจริงรักภักดีในพระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในการพระราชทานเลี้ยงนายทหารที่จะไปราชการสงคราม วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2460

ที่ที่ชาติใดจะมีอำนาจหรือมีเกียรติยศเกียรติคุณได้นั้นมิใช่เพราะมีคนมาก หรือมีคนน้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ความประพฤติ ความปฏิบัติ นิสัยใจคอซึ่งมีอยู่ใน สันดานของผู้ที่จงรักภักดีต่อชาตินั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 40)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงคนในชาติต้องมีความประพฤติดีและมีความจงรักภักดีต่อชาติจึงจะทำให้ชาตินั้นยิ่งใหญ่และมีอำนาจได้

พระราชดำรัสในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองพลทหารราบที่ 4 มณฑลราชบุรี วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2457

เจ้าทั้งหลายจงตั้งอยู่ในความจงรักภักดี มีหน้าที่รักษาป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้สมกับกำเนิดของเจ้าที่เกิดมาเป็นชาติไทยชาตินักรบ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 22)

พระราชดำรัสดังกล่าวเน้นย้ำให้เห็นถึงความรู้สึกร่วมในการเป็นคนไทยในประโยคที่ว่า “เจ้าที่เกิดมาเป็นชาติไทย” ที่ต้องทำหน้าที่ปกป้องชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

พระบรมราโชวาทเรื่องปลุกใจเสือป่า บทที่ 4 ภัคติดต่อพระเจ้าแผ่นดิน แสดงเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2454

มีข้อที่สาบานเป็น 3 ข้อ คือ ข้อ 1 จะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ข้อ 2 เมื่อมีเหตุจำเป็น จะรับอาสาต่อสู้ข้าศึกศัตรูที่มาย่ำยีกรุงสยาม หรือปราบปรามคนทุจริตที่ก่อการจลาจล เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติและป้องกันพระพุทธศาสนา ข้อ 3 จะยอมฟังผู้บังคับบัญชาแห่งผู้เป็นนายเหนือตนในกองเสือป่าและจะไม่ประพฤติการใดที่จะความพินาศเสียหายมาสู่คณะ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 36)

พระบรมราโชวาทดังกล่าวสอนให้เสือป่ามีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ปกป้องศาสนา และเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา เพื่อรักษาความเป็นไทย เหตุที่ต้องภัคติดต่อพระเจ้าแผ่นดินมีกล่าวในพระบรมราโชวาทดังกล่าว ความว่า

เมื่อได้อธิบายมาแต่โดยย่อพอให้เห็นแลเห็นเหตุผลที่จะบังเกิดมีพระราชธาธิบัติขึ้นในหมู่คนดังนี้แล้ว จะขอชี้แจงว่าเหตุใดคนทุก ๆ คน จึงควรยกย่องนับถือเคารพ และมีความจงรักภักดีต่อพระราชธาธิบัติผู้เป็นเจ้าของใหญ่ในคณะของตน พระราชธาธิบัติคือผู้ที่ได้รับมอบให้ถืออำนาจแห่งคณะไว้ และใช้อำนาจอันนั้นเพื่อประโยชน์และความสุขของคณะ เพราะฉะนั้นการที่นับถือหรือเคารพพระราชธาธิบัติก็คือเคารพนับถืออำนาจแห่งคณะบุคคล ทุก ๆ คนที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งคณะก็เป็นเจ้าของส่วนหนึ่งแห่งอำนาจ ซึ่งได้รวบรวมมอบหมายให้พระราชธาธิบัติทรงเป็นผู้ถือไว้เพราะฉะนั้นเมื่ออำนาจนั้น ก็เสมือนนับถือตนเองด้วยเหมือนกัน ผู้ที่ดูหมิ่นพระราชธาธิบัติคือดูหมิ่นอำนาจที่ได้มอบให้พระราชธาธิบัติทรงถือไว้แทนตน

ก็นับได้ว่าดูหมิ่นตนเองด้วย การจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีนั้นเล่า ก็เหมือนหนึ่งรักตนเองเพราะพระราชาธิบดี ทรงมีหน้าที่ป้องกันรักษาชาติบ้านเมือง มิให้เป็นอันตรายไปโดยศัตรูภายนอกมาย่ำยี หรือด้วยเหตุร้ายวรานเสื่อมเสียความสงบราบคาบอันจะบังเกิดมีขึ้นภายใน ถ้าคนที่เป็นส่วนแห่งชาติเอาตัวออกจากผู้เป็นเจ้าของเป็นใหญ่ของตน ไม่กระทำใจนอบน้อมยอมอยู่ในอำนาจแล้ว ผู้เป็นเจ้าของเป็นใหญ่ก็จะไม่มีกำลังสามารถกระทำการได้ตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายไว้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 40)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ถือเป็นการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้ถืออำนาจในการปกครองแผ่นดินและใช้อำนาจนั้นทำประโยชน์แก่แผ่นดิน ดังนั้นจึงต้องปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระบรมราชาโชวาทของค็นี้ก็นำมาถึงเหตุที่จะต้องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

คนเราเมื่อทราบว่ามีสิ่งใดเป็นสง่าแก่ตน ก็ย่อมจะอุตสาหะถนอมสิ่งนั้น และป้องกันรักษาไว้เป็นอย่างดีที่สุดที่จะกระทำได้ พระราชาธิบดีเป็นสง่าของชาติ ก็ย่อมเป็นสง่าของคนทุกคนที่ถือตนว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาตินั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องรักษาพระเจ้าแผ่นดิน มิให้เหตุร้ายใด ๆ มาแผ้วพานพระองค์ได้ สิ่งใดผู้ใดถือว่าเป็นสง่าของตน แม้มีผู้อื่นจู่จ้วงมาจะทำอันตรายแก่ของสิ่งนั้น ผู้เป็นเจ้าของคงจะต้องต่อสู้ผู้ที่มีมุ่งจะทำลายสิ่งนั้นจนสุดสิ้นสติกำลังและความคิด ก็ถ้าแม้จะกระทำได้เช่นนั้นเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเป็นสง่าเฉพาะตัวแล้ว พระราชาธิบดีเป็นสง่าของชาติ จะมียิ่งเป็นการสมควรที่จะป้องกันรักษายิ่งกว่าหรือ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 42)

พระบรมราชาโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นศรีเป็นสง่าแก่ชาติ ดังนั้นประชาชนจะต้องรักษาและปกป้องพระมหากษัตริย์ด้วยกำลังกายและสติปัญญาอย่างสุดความสามารถ

พระบรมราชาโชวาทพระราชทานในการพระพระราชธงประจำกรมเสือป่าหลวง ร.อ. กรมเสือป่าที่ 2 ร.อ. กัปกองม้าหลวง ร.อ. ณ พระราชวังสนามจันทร์ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455 กล่าวถึงสิ่งเตือนใจเสือป่า

และสำหรับเปนที่เตือนใจแก่เจ้าทั้งหลายว่า :-

1. เจ้าเปนไทย
2. เจ้าเปนเสือป่า
3. เจ้าต้องเปนผู้รักพระเจ้าแผ่นดิน รักษาบ้านเมืองและศาสนา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 2)

สิ่งเตือนใจเสือป่าที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทคือ การจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน รักชาติ และศาสนา

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่กองเสือป่าและลูกเสือที่ได้มาชุมนุม รวมพลถวายชัยมงคล เนื่องในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2457

ส่วนเสือป่าเองอย่าลืมตัวของตัว, ไม่ใช่ทหาร เปนแต่พลเรือน ซึ่งได้รับ อนุญาตให้ถืออาวุธ เพื่อได้กระทำหน้าที่อย่างลูกผู้ชาย, ปกกันบ้านเมืองของตัว, ปกกันถิ่นฐานอันเป็นภูมิลำเนาที่อาศัยของตัว เมื่อได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ถืออาวุธ หรือเป็นผู้มีอำนาจถืออาวุธได้เช่นนี้แล้ว, จำเป็นต้องประพฤติ ตนให้สมควรกับความ ไว้วางใจ. ต้องประพฤติตนเป็นคนที่ตั้งอยู่ในธรรมสุจริต, ต้องรักษาความสัตย์ให้ มั่นคง, ต้องมีความซื่อตรงจงรักภักดีในผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ของตัว, ต้องระฤกถึง ชาติไทยซึ่งเป็นชาติของตัว, และต้องระวังให้มีนามเปนไทยอยู่เสมอ ต้องให้เปนไทย จริงๆ. และต้องรักษาพระศาสนาอันเปนสง่าและเครื่องคุ้มครองใจของคนไทย ตลอดมา. นักรบที่มีความมั่นคงอยู่ในความจงรักภักดี, มั่นอยู่ในความรัก ชาติบ้านเมือง, มั่นอยู่ในศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนาเช่นนี้แล้ว; จะเป็นผู้ที่มีน้ำใจดี กล้าหาญ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 34-35)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงเสือป่าปฏิบัติตนอยู่ในธรรม มีความรักชาติบ้านเมือง จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหารจะปรากฏการแสดงความจริงรักภักดีต่อกษัตริย์ เช่น พระราชดำรัสตอบทรงรับเครื่องยศตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษของกรมทหารต่าง ๆ

ทหารย่อมมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องนับถือชาติ, ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ผู้ปกครองบำรุงเลี้ยงตน เป็นใหญ่กว่าสิ่งทั้งปวง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 17)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงหน้าที่ของทหารจะต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและ พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ปกครองดูแลคนในชาติหรือในพระราชดำรัสเดียวกัน กล่าวถึงธงชัยในการ นำไปในสงคราม มีข้อความกล่าวถึงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ขอทหารจงถือเอาความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ ความรักชาติ บ้านเมืองและความเคารพมั่นในพระบวรพุทธศาสนา เป็นธงชัยทั้งสามที่เพ่งเล็งมั่น อยู่สำหรับนำทหารของเราไปสู่ที่ชัยชนะ ๆ และความเจริญทุกเมื่อไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 17)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงธงชัยเป็นสิ่งที่นำไปในสงครามเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งทหารควรรักษาธงนี้ไว้และนำชัยชนะมาให้ได้

นอกจากนี้ยังปรากฏในหนังสือหลักราชการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์พิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการในพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พ.ศ. 2457 พระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเรื่อง ความจงรักภักดีเป็นคุณวิเศษ

ความจงรักภักดีแปลว่าอะไร ?

แปลว่า “ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน” คือถึงแม้ว่าตนจะต้องได้รับความเดือดร้อนรำคาญ ตระกะกำลังบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งสิ้นเพื่อมุ่งประโยชน์อันแท้จริงให้มีแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2491: 33-34)

ความจงรักภักดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษข้างต้น คือการสละชีพเพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

แต่เท่านั้นก็ยังไม่พอเรายังมีหน้าที่ต่อไปอีก คือมีหน้าที่ฝึกสอนบุตรหลานของเราให้มีใจเป็นอย่างเสือป่าทุกคน ตัวของเราเองทุก ๆ คนจึงจะมีความสุข จึงจะนอนตาหลับ ถ้าลูกเราหลานเรามีใจซื่อตรง รู้จักความภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน รู้จักรักชาติและบ้านเกิดเมืองนอนของตน รู้จักเคารพนับถือและเลื่อมใสในพระศาสนา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 34-35)

หน้าที่ของเสือป่าคือการสอนบุตรหลานให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นคำสอนที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทข้างต้น เช่นเดียวกับพระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เบิกนักเรียนชายหญิงและทั้งฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

แต่ซึ่งเราเห็นว่าควรนักเรียนทุกคนทั้งชายและหญิงจะตั้งใจกำหนดจดจำไว้ในใจตั้งแต่ในกาลบัดนี้ไปจนตลอดชีวิต ข้อสำคัญทั้ง 3 นี้คือ

ข้อหนึ่ง ต้องมีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระเจ้าอยู่หัวของตนเพราะท่านเป็นผู้ทำนุบำรุงประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 21-22)

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้เห็นคำสอนนักเรียนที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ พระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณต่อประชาชนให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข

3.2 พลเมืองดีเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตน

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นถึงบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล เช่น บทบาทหน้าที่ในฐานะพ่อแม่ บุตร สามีภรรยา ครู อาจารย์ ศิษย์ ทหาร ข้าราชการ เจ้านายและป่าวไพร่ เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2529: 14) ได้กล่าวถึงหน้าที่ในพระราชดำรัสงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พุทธศักราช 2454 ความว่า ทุก ๆ คนต้องต่างเต็มใจปฏิบัติให้เต็มตามหน้าที่ของตนที่ควร จะปฏิบัติ

บทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่พึงปฏิบัติคือการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ ส่วนตนซึ่งปรากฏในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเป็นส่วนใหญ่ เช่น

หน้าที่ของทหารต้องคิดทำประโยชน์เพื่อชาติในพระราชดำรัสคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม กองพลทหารบกที่ 4 มณฑลราชบุรี วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช 2457

เราถือว่าทหารของเราไม่ว่าชั้นใด จะเป็นนายหรือพลก็ตาม เป็นข้าราชการ เหมือนกันหมด ต่างกันก็แต่ตำแหน่งและหน้าที่ซึ่งได้รับมอบให้ทำและรับผิดชอบ ต่างกัน เราผู้เป็นจอมทัพไม่รู้สึกรู้ว่าใครดีใครเลวกว่ากันอย่างไร ถืออยู่ว่าย่อมมีหน้าที่ ทำประโยชน์อย่างเดียวกัน คือได้อุทิศตัวว่าเป็นชาติไทย เป็นนักรบทั่วกันหมด และ เพื่อประโยชน์แห่งการรักษาความเป็นไทย แม้แต่ชีวิตเราทั้งหลายก็ยอมสละให้ ถ้าทหารของเรามีความคิดร่วมกันขณะนี้แล้วจึงจะนับได้ว่าได้ทำประโยชน์เท่ากัน คือ หวังประโยชน์อันเดียวกันที่จะป้องกันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 21-22)

พระราชดำรัสดังกล่าวเน้นเรื่องการปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทหารทุกคน จะมีตำแหน่งใดก็ตามต่างมีหน้าที่รับผิดชอบ แต่ต้องมีความคิดที่จะทำประโยชน์อันเดียวกันคือ ทำเพื่อส่วนรวม

เสือป่ามีหน้าที่ปกป้องประเทศไม่แตกต่างจากทหารเพราะมีความรู้สึกร่วมในชาติ ดังปรากฏ ในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่าที่สโมสรเสือป่า กองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ

คนที่เป้นไทยแท้จริง, เมื่อไม่ว่าใครกระทบกระเทือนคนใดคนหนึ่งในหมู่ไทย เหมือนทำกับเราเหมือนกัน, เพราะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ก็เมื่อมากระทบ ส่วนหนึ่งเข้าแล้ว, กระเทือนถึงกันหมด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 22-23)

พระบรมราโชวาทดังกล่าวทำให้เห็นว่า คนไทยที่แท้จริง ไม่ว่าจะมิบบทบาทใดในสังคมก็ต้อง รู้สึกรักชาติ หากมีสิ่งใดมาทำให้ประเทศเกิดความไม่มั่นคง ก็จะแสดงออกถึงความรักชาติ

นอกจากนั้น ครูมีหน้าที่ในการให้ความรู้ แต่ก็ต้องอบรมบ่มนิสัยให้นักเรียนเกิดความรักชาติ ในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ในงานประจำปี ของโรงเรียน วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2465

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะทำกล่าวตักเตือนในคราวนี้ บางทีจะเป็นข้อ ที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออัยติอาจารย์และครูว่าให้ช่วยกำหนด จุดจำสำหรับเพื่อชี้แจงเพาะนิสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร? เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติเราไม่ใช่หรือ ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเหง้า? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองนอนได้ เช่นนี้ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่เพาะให้น้ำใจบังเกิด ความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มเพาะจากความรักตนเองก่อน ต้องให้รำลึก อยู่เสมอว่าตัวอยู่ในขณะนั้นแล้วต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากน้ำใจของตัวเองไว้ในขณะและ ต้องหวังดี หวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 212)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่า การบ่มเพาะนิสัยของเด็กเป็นหน้าที่ของครู ต้องทำให้เด็กมีความรักในบ้านเกิดเมืองนอน และสอนให้รักชาติบ้านเมือง จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และ เกิดความสามัคคีในคณะ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมาและควรปลูกฝังให้เด็กมีความรู้สึกร่วมในหมู่คณะ ดังปรากฏในพระราชดำรัสตอบราษฎรในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454

การที่ตั้งเสียปาฐกถาก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยรู้สึก ว่า ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักร โดยต้องตามนิติธรรมประเพณีประการหนึ่ง ความรักชาติบ้านเมืองและนับถือพระศาสนาประการหนึ่ง ความสามัคคีในคณะ และไม่ทำลายซึ่งกันและกันประการหนึ่ง ทั้ง 3 ประการนี้ เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม มิให้เสียที่ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้สู้ก่อสร้าง ปลูกฝังชาติเราไว้ในแคว้นแคว้นแดนสยามนี้ ถึงการที่ได้คิดจัดให้มีลูกเสือขึ้น ก็โดยปรารถนาที่จะให้เด็กไทยได้ศึกษาและจดจำข้อสำคัญ 3 ประการอันกล่าวมาแล้วนั้นให้มันฝังอยู่ในดวงจิตตั้งแต่ยังมีอายุอยู่ในประถมวัย เพื่อว่าเมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นแล้วก็จะได้คงรู้สึกเช่นนั้นจนตลอดชีวิต

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 13-14)

หน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อชาติบ้านเมือง คือ การรักในคณะจึงจะเกิดความรักชาติ
ในพระราชดำรัสตอบพระยาวิสุทธ์สุริยศักดิ์เบิกนักเรียนชายหญิงและทั้งฝ่ายทหารพลเรือน
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

ข้อสาม ต้องมีความซื่อตรงต่อพวกพ้องร่วมคณะกัน เช่น ร่วมโรงเรียน
กันเป็นต้น เพราะถ้าไม่ซื่อตรงต่อกันแล้วก็จะอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกันไม่ได้ คงต้อง
แตกกระจัดกระจายกันไป ผู้ที่ทำลายคณะก็เท่ากับทำลายตัวเองด้วยเหมือนกัน
เพราะเสียก็พากันเสียด้วยกัน ดีก็ดีด้วยกัน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 21-22)

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้เห็นค่านักเรียนต้องซื่อตรงกับพวกพ้องเพื่อจะได้อยู่ร่วมกัน
อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน้าที่ของข้าราชการในการทำประโยชน์แก่ประเทศ พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2529: 24) ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่เจ้านายและข้าราชการใน
ประเด็นดังกล่าว ความว่า เพราะฉะนั้นเมื่อคิดทำการสิ่งใด ๆ ก็ดีต้องนึกถึงประโยชน์อันจะมีต่อชาติ
บ้านเมืองเป็นที่ตั้ง

การปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละบุคคลต้องคำนึงถึงประโยชน์แก่ส่วนรวมแล้วยังต้องคำนึงถึงความ
ถูกต้อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2529:95) ตรัสว่า ทั้งประชาชนคงจะพร้อมใจกัน
ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนในทางที่ชอบที่ถูกต้องทุกอย่าง

เมื่อพิจารณาพระบรมราโชวาทดังกล่าวมีการอธิบายถึงการปฏิบัติงานและการปฏิบัติตนใน
ตำแหน่งงานนั้น ซึ่งมีการกล่าวถึงข้าราชการมีหน้าที่ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์ ดังที่
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และ
ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2457
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ความว่า ขอให้ท่านทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติราชการตามหน้าที่ของท่าน
โดยสุจริตและเที่ยงธรรมสม่ำเสมอ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 84)

ส่วนการปฏิบัติตนในตำแหน่งข้าราชการต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน ข้าราชการ
ต้องรักษาความประพฤติไม่ให้เสื่อมเสียมีการกำหนดเป็นข้อห้ามปรากฏในพระบรมราโชวาทตักเตือน
ข้าราชการในพระราชสำนักเรื่องประพฤติผิดพระราชนิยมและกฎหมายแผ่นดิน ณ พระที่นั่งไวกุณฐ์
เทพสถาน พระราชวังพญาไท วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2466

- (1) เล่นการพนัน, หรือเป็นเจ้าของสำนักหรือเป็นผู้ได้ผลประโยชน์จากการพนัน,
ตามที่ห้ามไว้ในพระราชกำหนดกฎหมาย
- (2) เสพย์สุราเมาเนื่อง ๆ หรือจนตืด.
- (3) เสพย์ยาเมาตืด, เช่นฝิ่น, มอร์ฟิน, โคเคน, หรือยานอนเป็นต้น....

ผู้ที่ประพฤติดีในข้อใดข้อ 1 ซึ่งกล่าวมาแล้วนี้อาจจะต้องรับพระราชอาญา มากหรือน้อยตามส่วนและประเภทแห่งความผิด, โดยมีต้องให้ศาลตีพิพากษา, เพราะเป็นโทษผิดทางวินัยสำหรับพระราชสำนัก.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2466: 6-7)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นสอนให้ข้าราชการไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขอันเป็นสิ่งที่ผิดวินัยใน พระราชสำนัก เหตุที่มีการกำหนดเป็นกฎในพระบรมราชาโฆวาทดังกล่าวเพื่อตักเตือนให้ข้าราชการใน พระราชสำนักต้องประพฤติตัวดีให้สมพระเกียรติ ต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนัน สุรา หรือยาเสพติด เช่นเดียวกับพระบรมราชาโฆวาทเรื่องมหาดเล็กพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระบรมราชาโฆวาทเรื่องมหาดเล็กพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453

(4) ต้องละของเมาทั้ง 3 คือ สุราเมรัย 1 ฟืน 1 ก้นชา 1 อันเปนสิ่งซึ่งทำให้เกิดความเสียและชู้ดโทรมทั้งในร่างกายและสติปัญญา ผู้ที่ปล่อยตนให้เมาใน สิ่งทั้ง 3 นี้ย่อมมีร่างกายทุพพลภาพก่อนเวลาอันควร และปัญญาที่อับสติก็เพื่อน

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2453: 8)

แม้กระทั่งนักเรียนยังกล่าวถึงการดูแลตนเองเรื่องสุขภาพหรือการใช้ชีวิตในช่วงวัยเรียนมีทั้ง ข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ ไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดและสุรา ซึ่งพระองค์มีการยกตัวอย่าง พุทธศาสนสุภาษิตเรื่องความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ อธิบายให้เห็นความสำคัญของการมีสุขภาพ ดีโดยการออกกำลังกาย การไม่ทำพฤติกรรมที่ทำให้เกิดโรคร้าย ในพระบรมราชาโฆวาทงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2459

อโรคยา ปรมา ลาภา สันตุมฐี ปรม ฌน

วิสสาสา ปรมา ญาติ

นิพพาน ปรม สุข ๗

แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ, ความสันโดษเป็นทรัพย์ อันประเสริฐ, ความคุ้นเคยเป็นญาติอันประเสริฐ, พระนิพพานเป็นสุขอันประเสริฐ...

ความไม่มีโรค คือ ไม่เจ็บไข้ยอมได้แก่เราโดยอาศัยความพยายามแห่งตัวเราเอง. คือ ประการ 1. บริหารร่างกายให้บริบูรณ์อยู่ไม่ทรุดโทรม, กับอีกประการ 1 ละเว้นการประพฤตีสั่งซึ่งจะทำให้ร่างกายทรุดโทรมและให้เกิดโรคร้ายขึ้น. การบริหารรักษาตัวมิให้โรคร้ายไข้เจ็บเบียดเบียนนั้น ที่จริงก็เป็นหน้าที่ ซึ่งคนเราทุกคนควรจะกระทำอยู่แล้วโดยธรรมชาติ, เพราะเป็นธรรมดา คนเราย่อมจะรักตัวของเรายิ่งกว่าสมบัติใด ๆ ทั้งสิ้นและพูดกันตรง ๆ คงไม่มีใครเลยในโลกนี้ที่อยากตาย. เมื่อความ

จริงเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าปลาตออยู่มีใช้น้อย ที่คนเราเป็นอันมากบริหารตัวของตัวอย่างเลวเต็มที่, และประพฤติกางอย่างซึ่งไม่ผิดอะไรกับชักนำความไข้มาหาตัวหรือหาโรคใส่ตัว. ผู้ที่ประพฤดิเช่นนี้ที่รู้แล้วว่าเปนของไม่ดีสำหรับตัว แต่ขึ้นประพฤดิ ต้องจัดว่าเปนผู้ที่ควรตีเียนมากกว่าผู้ที่ประพฤดิผิดไปเพราะไร้สติที่จะตริตรองให้เห็นผิดและชอบ. ผู้ที่มีอายุน้อยมักเปนผู้ที่ประพฤดิเลมิดกฎแห่งกาบริหารเพราะไร้สติ, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเตือนสติแห่งผู้มีอายุน้อยว่าจงเอาใจใส่ในการรักษาตัวให้จงมาก. จะได้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และมีอายุยืนยาวต่อไปโดยผาศก.

(พระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 37 - 38)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นว่านักเรียนที่ดีต้องปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อตนเองในการดูแลสุภาพ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดี นอกจากนี้มีการแนะนำวิธีดูแลสุภาพให้กับนักเรียนทุกระดับชั้น ดังนี้

สำหรับนักเรียนชั้นเล็ก ขอตักเตือนว่า, การกินเปนเวลา, นอนเปนเวลานับเป็นของสำคัญสำหรับป้องกันไม่ให้เจ็บ...

สำหรับนักเรียนชั้นกลาง ขอตักเตือนว่า, การกินและนอนเปนเวลาอันเปนความจำเป็นอยู่เหมือนกันเพราะเหตุที่ได้อธิบายมาแล้ว นอกจากนี้ควรจะมีเวลาเล่นกีฬาและออกกำลังกายทุกวัน...อีกประการ 1 ขอเตือนว่า การสูบบุหรี่เปนของไม่ดีสำหรับเด็กที่อายุยังน้อย...

สำหรับนักเรียนชั้นใหญ่ ขอตักเตือนว่า ควรอ่านหนังสือ”ก้นปวย” ที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้แล้ว, และพยายามให้เข้าใจคำเตือนต่าง ๆ และตั้งใจปฏิบัติตามเสมอจะเปนการดี กับขอตักเตือนนักเรียนที่จวนจะออกจากโรงเรียนไปนั้นเปนส่วนพิเศษว่า,เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว อย่าเห็นเปนโอกาสที่จะตามใจตัวได้ทุกประการ,...เช่นการกินเหล้าหรือการเที่ยวกลางคืนเปนต้น...

(พระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 38-39)

พระบรมราโชวาทสอนให้เด็กทำกิจวัตรประจำวัน การกินและนอนให้เป็นเวลา การไม่เที่ยวกลางคืนหรือไม่ดื่มสุราเป็นหน้าที่ของตนในการควบคุมตนเองให้ทำในสิ่งที่ถูกที่ควร

3.3 พลเมืองดีเป็นผู้มีคุณธรรม

การพัฒนาคนในเรื่องคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้มนุษย์มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางด้านสติปัญญาและคุณธรรม ดังนั้นจะเห็นว่ามีการใช้หลักจริยธรรมและหลักนิติธรรมในการกำกับพฤติกรรมของคนในสังคมเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี

คำว่า จริยธรรม มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 303) ว่า ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม ซึ่งการพัฒนาประชาชนจะต้องมีหลักธรรมเป็นแนวทางให้ประพฤติปฏิบัติตามได้โดยง่าย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวปกครองประชาชนด้วยธรรม และให้อิสระประชาชนในการเลือกศาสนาได้ตามความเชื่อและศรัทธา เพราะทุกศาสนาต่างมีคำสอนลักษณะเดียวกัน ปรากฏใน *เทศนาเสือป่า* กัณฑ์ที่ 2 กำเนิดแห่งศาสนา ทรงแสดงเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2457

บรรดาศาสนาทั้งปวงหัวใจของศาสนาคงมีอย่างเดียวกัน, คงมีอยู่เพียงว่า ต้องให้คนเราประพฤติสัมมาจारी, คือต้องประพฤติไม่ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนบ้าน, มิให้เบียดเบียนคนอื่นทั้งด้วยกิริยาวาจาและใจ, นี้เรียกว่าคนดี. ผู้ที่ประพฤติจะนึกขึ้นเองว่าอย่างนั้นคืออย่างนี้ไม่ได้เป็นการยาก, เพราะฉะนั้นจึงต้องหาสิ่งใดเป็นเส้นเป็นบรรทัดเพื่อช่วย. เส้นหรือบรรทัดอันนี้ เรียกว่าศาสนา. ก็เมื่อเราจะถือศาสนาใดแล้วเราต้องเลือกศาสนาที่ดีที่สุด, เหมือนอย่างว่าเราจะใช้เข็มทิศ เข็มทิศที่เราจะซื้อต้องเลือกที่ดี : เข็มทิศเป็นสิ่งที่นำหนทางฉันใด ศาสนาหรือผู้ที่ตั้งศาสนาก็เหมือนเข็มทิศนำทาง. ใครเล่าจะเป็นศาสดาที่ดีที่สุดในโลก, ใครเป็นผู้ที่ดีที่สุด, เราควรจะเลือกนับถือตามคำของท่านผู้นั้น.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 13)

เทศนาเสือป่า ในบทดังกล่าวอธิบายหัวใจของทุกศาสนาคือการประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจ การเลือกนับถือศาสนาใดก็ตามก็ต้องเลือกศาสนาที่ดีที่สุด ซึ่งทุกศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ปรากฏใน *พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า* บทที่ 5 รักษาชาติศาสนา แสดงเมื่อวันอังคารที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2454

เมื่อกล่าวถึงคุณธรรมแล้วก็ย่อมจะนำไปถึงศาสนาเพราะศาสนาย่อมเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรม เป็นเหมือนหนึ่งตู้ที่เก็บรวบรวมคุณธรรมไว้ บรรดาศาสนาถึงแม้จะต่างลัทธิกันก็ดี คงมีความมุ่งหมายตรงกัน คือสอนให้บุคคลประพฤติธรรมจริยานั่นเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 50)

พระบรมราโชวาทข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทุกศาสนาต่างสอนให้บุคคลประพฤติธรรมจริยา

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสั่งสอนหลักธรรมแต่ละศาสนาเพื่อพัฒนาพลเมืองให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม เช่น การสอนหลักธรรมทางศาสนาพุทธ สอนให้ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นหลักธรรมที่บิดามารดาควรสอนบุตรในพระบรมราโชวาทงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457

สถานที่ 1 ท่านจะห้ามเราไม่ให้ประพฤติชั่ว, และคอยตักเตือนว่ากล่าวเรา ในเวลาที่เราทำผิดต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก. การที่ท่านห้ามนี้เพราะอะไร? ก็เพราะท่านรู้อยู่แล้วว่า ความชั่วนั้นถ้าผู้ใดทำเข้าแล้วก็จะนำไปสู่ความทุกข์, ท่านผู้ใหญ่ว่าท่านได้เคยพบเห็นมาก่อนเรา ท่านจึงให้ความรู้ของท่านในข้อนี้แก่เรา, เป็นเครื่องแสดงความเอ็นดูแก่เรา, นับว่าเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งนัก.

สถานที่ 2 ท่านชี้แจงให้รู้จักความดี, เพราะเพียงแต่ห้ามไม่ให้ประพฤติชั่วอย่างเดียวเท่านั้นยังไม่พอ. ท่านยังจะต้องสั่งสอนว่า สิ่งนี้ดีควรทำ, ถ้าทำเข้าแล้วจะได้ประโยชน์อย่างนั้น ๆ แนวทางที่จะอุปการะแก่คุณสถานที่ 1 ของท่านด้วยอีกส่วนหนึ่ง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500 : 9)

พระบรมราโชวาทข้างต้นสอนเรื่องหลักธรรมที่บิดามารดาควรสอนบุตรคือการทำความดี ละเว้นความชั่ว

หิริโอตตปปะ ว่าด้วยการละอายและเกรงกลัวต่อบาปปรากฏคำสอนในอนุศาสนีย์
เมื่อวันวิสาขบูชา ณ ค่ายหลวงมหาดเจ้าสำราญแขวงเพชรบุรี วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2461

ผู้ที่มุ่งเอาลาภยศโดยไม่ทำงานแลก นับว่าเป็นผู้ปราศจากหิริโอตตปปะ. หิริ คือความละอายแก่ใจ, และโอตตปปะ คือ ความกลัวบาป ไม่กล้าทำผิด, โดยรู้สึกได้ถึงแม้ว่าเราจะทำบาปในที่ลับไม่มีผู้ใคร่รู้เห็น, เราก็ตองนึกดีตัวของเราเอง, หรือพูดตามภาษาโบราณว่า “ถึงคนจะไม่มีผู้เฝ้าสอดส่องก็ต้องรู้.” หิริและโอตตปปะ เป็นเครื่องบันดาลให้คนเราต้องดำเนินอยู่ในทางที่ชอบสุจริต, จึงนับว่าเป็นของประเสริฐยิ่งนัก. บรรดากำหนดกฎหมายใดๆ ที่ผู้มีอำนาจบัญญัติขึ้นก็สามารถป้องกันได้แต่ไม่ให้เรากระทำผิดโดยเปิดเผยเท่านั้น ; ส่วนการประพฤติในที่ลับไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถป้องกัน ห้ามปรามได้นอกจากใจของเราเอง อันกอบด้วยหิริโอตตปปะ, ธรรมะทั้งสองประการนี้ คนที่จะเรียกตนว่าเป็นคนดีจำจะต้องบำรุงให้บริบูรณ์ไว้ในสันดานเสมอจึงจะนับว่าเป็นคนดีจริงสุจริตจริงได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500 : 73)

พระบรมราชาวาทข้างต้นอธิบายความหมายของหิริโอตตัมปะ คือความละอายและกลัวบาป ซึ่งได้ยกคำสอนโบราณว่า การทำอะไรก็ตามถึงคนจะไม่รู้แต่ผีสังเทวดารู้ ดังนั้นธรรมะข้อนี้จะเป็นเครื่องกำกัใจให้ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงาม

ทศ 6 ว่าด้วยการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่าง ๆ เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ ครอบครัว มิตร บ่าวไพร่ และสมณพราหมณ์ ในพระบรมราชาวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ (โรงเรียนวชิราวุธ) วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2457

ธรรมที่ข้าพเจ้านำมาแสดงแล้วนี้ย่อมให้เห็นชัดว่า ที่คนเราจะมุ่งหาประโยชน์ตนฝ่ายเดียวนั้นไม่ได้ จำต้องคิดทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยจึงจะนับว่าเป็นคนดีจริง เมื่อได้รับประโยชน์ของผู้อื่นแล้วก็ต้องตอบแทนบุญคุณเขา ไม่ควรคิดเอาแต่ได้ของตัวฝ่ายเดียว เพราะคนเราเกิดมาต้องอาศัยซึ่งกันและกันในกิจการทั่วไป

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 71)

พระบรมราชาวาทข้างต้นมีการสอดแทรกคำสอนในเรื่องการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งแต่ละทศย่อมสอนการปฏิบัติต่อผู้อื่นและการอยู่ร่วมกันในสังคม

หลักไตรสรณคม ปรากฏในเทศนาเสือป่า กัณฑ์ที่ 11 ทรงแสดงเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ.2457 คือ การระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

ผู้ที่รู้จักคุณพระรัตนตรัยดังที่กล่าวมาแล้วนี้, และรู้สึกว่าคุณพระรัตนตรัย ย่อมเป็นที่พึ่ง, นำให้ได้รับความสุขและกำจัดภัยได้จริงจะหาสิ่งอื่นเปรียบมิได้, เรียกว่าผู้ถึงซึ่งพระไตรสรณาคม, และชื่อว่าเป้นพุทธศาสนิกชน, คือ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 97 - 98)

เทศนาเสือป่ากัณฑ์ดังกล่าวสอนเรื่องการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจและนำมาซึ่งความสุข

ทุจจริต 3 แสดงออกทางกาย วาจาและใจ ดังปรากฏคำสอนในเทศนาเสือป่า กัณฑ์ที่ 13 หลักแห่งความประพฤติชอบ ทรงแสดงเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2457

สถานที่ 3 โมโนทุจจริตเนื่องด้วยดวงจิต เมื่อความคิดอาฆาตจองร้าย, ความเกลียดชัง, ความอยากได้ของเขาเป็นต้น. ความทุจริตที่ปรากฏออกมาในทางวาจาก็ดี, ทางกายก็ดี, ย่อมเกิดขึ้นในดวงจิตเราก่อน...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 122)

เทศนาเสือป่า กัณฑ์ดังกล่าวสอนให้ละทุจริตในส่วนของมโนทุจริต คือความคิดอาฆาต ความอยาก ซึ่งมีมโนทุจริตจะเกิดขึ้นก่อนจะแสดงออกมาทางกายและใจ

ศีล 5 มีการอธิบายความโดยละเอียดในศีลแต่ละข้อใน *เทศนาเสือป่า* กัณฑ์ที่ 14 ปฐมสิกขาบท ทรงแสดงเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2458 กล่าวถึงศีลข้อ 1 การฆ่า กัณฑ์ที่ 15 ทุตติยะสิกขาบท ทรงแสดงเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2458 อธิบายศีลข้อ 2 การลักทรัพย์ ส่วนศีลข้อ 3-5 แสดงในกัณฑ์ที่ 16 ตะติยะ จตุตถ, และเบญจมะสิกขาบท ทรงแสดงเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2458

คราวนี้ว่าถึงศีลองค์ที่ 4 องค์ที่ 5 ทั้ง 2 องค์นี้, คือองค์ที่ 4 ห้ามไม่ให้กล่าวเท็จ, องค์ที่ 5 ห้ามไม่ให้ดื่มน้ำเมา,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 146)

นอกจากนี้ยังมีการสอนให้เข้าใจความเป็นมาและหลักธรรมของศาสนาต่าง ๆ *เทศนาเสือป่า* กัณฑ์ที่ 2 กำเนิดแห่งศาสนา ทรงแสดงเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 หลักธรรมของศาสนาพราหมณ์

ข้อสำคัญข้างศาสนาพราหมณ์เป็นใจความอยู่ว่า ต้องให้รำลึกถึงบุญคุณ ผู้ที่ได้อุปการะ, ผู้ที่ทำคุณความดีทำประโยชน์ให้แก่ตัวของเรา, ที่ได้รับความเจริญต่าง ๆ, แทนคุณในเวลาที่มีชีวิตอยู่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 8)

ศาสนาพราหมณ์มีหลักคำสอนดังที่กล่าวข้างต้นคือ การระลึกถึงบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณ กัณฑ์ที่ 4 ศาสนาฮินดูกับศาสนาคริสต์ ทรงแสดงเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2457 กล่าวถึงลักษณะคำสอนของศาสนาคริสต์ที่มีความคล้ายกับหลักธรรมของศาสนาพุทธเรื่องศีล 5

ข้าพเจ้าจะยกมากล่าวเพื่อให้ท่านเห็น ข้อ 1 เจ้าจงอย่าฆ่าใคร ข้อ 2 เจ้าจงอย่าลักทรัพย์ของผู้อื่น ข้อ 3 เจ้าจงอย่าล่วงประเวณีลูกเมียของผู้อื่น ข้อเหล่านี้ ต่อให้ท่านที่เป็นเด็กที่สุดก็รู้ว่ามาแต่ไหน. เด็กที่สุดก็รู้ว่าอยู่ในศาสนาของเราก็มี

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 30)

ศาสนาคริสต์มีหลักคำสอนบางอย่างคล้ายศาสนาพุทธในเรื่องเบญจศีล ข้อ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ ข้อ 2 ไม่ลักทรัพย์และข้อ 3 ไม่ประพฤติในกาม

เมื่อประชาชนมีหลักศาสนายึดเหนี่ยวจิตใจก็จะเป็นพลเมืองดี บ้านเมืองสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ปรากฏใน *พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า* บทที่ 5 รักษาชาติศาสนา แสดงเมื่อที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ว่าชาติที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมย่อมจำเริญ ที่ไร้คุณธรรมย่อมตกต่ำเลวทราม
ย่อมถึงความพินาศเป็นที่สุด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 49)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นกล่าวถึงชาติที่เจริญจะต้องมีคนที่มีความคุณธรรม หากคนในชาติ
ไร้คุณธรรมชาติย่อมพินาศ ความจำเป็นของการมีคุณธรรมมีการกล่าวไว้ใน*พระบรมราชาโฆวาทปลุกใจ
เสือป่า*บทนี้เช่นกัน ความว่า

ถ้าจะอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นคณะ โดยปรองดองเรียบร้อย ก็ต้องกระทำ
ความเข้าใจกันในระหว่างชนหมู่เดียวกันว่า จักต้องงดเว้นการประพฤติสิ่งซึ่งจะทำให้
เป็นที่ขัดเคืองใจกัน หรือซึ่งจะทำความเดือดร้อนให้บังเกิดแก่เพื่อนบ้าน จักต้องไม่
ประทุษร้ายต่อกันและกัน การที่ตกลงพร้อมกันประพฤติเช่นนี้ คือพร้อมรักษา
คุณธรรมให้มั่นคงไว้ โดยเหตุฉะนี้จึงควรกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่ชาติและ
บุคคลจะต้องมี และจำจะต้องรักษาไว้ให้บริบูรณ์ประดุจทรัพย์อันประเสริฐ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 50)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นนี้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมเป็นสิ่งที่ชาติและบุคคลจะต้องมี
ดังนั้นให้ละเว้นความประพฤติที่จะสร้างความเดือดร้อนซึ่งกันและกันและรักษาคุณธรรมให้มั่นคง

*หนังสือหลักราชการ*ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวินิจฉัยพิมพ์
พระราชทานแจกข้าราชการในพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ พ.ศ. 2457 พระองค์พระราชทานพระบรม
ราชาโฆวาทเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ควรมีเพิ่มเติมนอกจากวิชาความรู้ คือ ความเพียร

อนึ่ง ผู้ที่แสดงตนเป็นคนเพียรแล้ว ก็เหมือนแสดงให้ปรากฏว่า ถ้าแม่ได้รับ
มอบให้กระทำการในหน้าที่ใด ก็คงจะใช้อุตสาหวิริยภาพโดยสม่ำเสมอ เพื่อทำ
กิจการนั้น ๆ ให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จด้วยดีจึงได้ ดังนั้นเมื่อผู้ใหญ่จะเลือกหาคนใช้
ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาคน จึงพึงเล็งหาคนเพียรมากกว่าคนที่มีความวิชา
แต่เกียจคร้านหาความบากบั่นอดทนมิได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2491: 8-9)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นทำให้เห็นว่า ผู้ที่มีความเพียรทำกิจการใดจนประสบความสำเร็จเป็น
บุคคลที่ดีกว่าคนเก่งแต่เกียจคร้าน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้หลักจริยธรรมในการพัฒนาพลเมืองแล้วยังมีการ
ใช้หลักนิติธรรมด้วย คำว่า นิติธรรม มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 634) ว่า หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับ
แห่งกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นความสำคัญของหลักนิติธรรมจึงทำให้สังคมเป็นระเบียบและมี

ความเป็นปกติสุข ซึ่งพลเมืองที่ดีควรปฏิบัติตามกฎหมายโดยมีการกล่าวถึงหน้าที่ของพลเมืองดีใน *พระบรมราโชวาทคุณานุคุณ*

3. ต้องประพฤติตนเป็นพลเมืองดี, มีความเคารพต่อพระราชกำหนดกฎหมาย,...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 74-75)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงพลเมืองดีต้องเคารพพระราชกำหนดและกฎหมาย และหากพิจารณาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทหลายองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีการกล่าวถึงความสำคัญของหลักนิติธรรม เช่น *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบคำถวายชัยมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน ร.ศ.131* มีการกล่าวถึงหลักนิติธรรมว่ามีความสำคัญต่อความเจริญของประเทศ

บรรดาประเทศทั้งปวง ประเทศใดที่รักษานิติธรรมของชาติไว้ได้ดี

ประเทศนั้นย่อมดำเนินขึ้นสู่ความเจริญ ประเทศใดละเลยนิติธรรมของชาติเสีย

หรือปล่อยให้เสื่อมทรามไป ภัยย่อมจะมีมาถึงประเทศนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 2)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นว่าประเทศมีความเจริญได้เพราะดำเนินการตามหลักนิติธรรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน *พระบรมราโชวาทคุณานุคุณ* ทำให้เห็นถึงการประพฤติตนเป็นพลเมืองดีจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

3. ต้องประพฤติตนเป็นพลเมืองดี, มีความเคารพต่อพระราชกำหนดกฎหมาย, ไม่ประพฤติสิ่งใดที่จะทำลายสาธารณสุขเลย. ชาติไม่ว่าชาติเล็กอย่างเช่นเราด้วยแล้ว ข้อนี้ก็ยิ่งสำคัญมากขึ้น, เพราะความไม่สงบและจลาจลย่อมจะเป็นโอกาสให้ผู้อื่นยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจการของเราโดยอ้างว่าจะเข้ามาช่วยระงับเหตุที่ยุ่งเหยิง. เหตุนี้การประพฤติเป็นพลเมืองดีจึงจัดว่าเป็นวิธีแสดงความรักชาติอย่าง 1 โดยแท้...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 75)

พระบรมราโชวาทข้างต้น การเป็นพลเมืองดีที่ต้องเคารพกฎหมาย การประพฤติตนเป็นพลเมืองดีคือการแสดงออกถึงความรักชาติ

พระราชดำรัสตอบราษฎรในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454 กล่าวถึงการปฏิบัติหน้าที่ของประชาชนต้องเคารพกฎหมาย

และทุก ๆ คน ต้องต่างเต็มใจปฏิบัติให้เต็มตามหน้าที่ของตนที่ควรจะทำ
ปฏิบัติ ผู้ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือในแผนกปกครองก็ต้องกระทำการโดยสุจริต

ฝ่ายผู้ที่เป็นประชาชนก็ต้องพยายามที่จะประพฤติให้ต้องตามพระราชกำหนด
กฎหมาย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 14-15)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ ผู้ปกครองต้องกระทำการโดยสุจริต
ประชาชนก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

เมื่อประพฤดิธรรมย่อมได้รับประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมในพระบรมราโชวาทพระราชทาน
แก่สมาชิกเสือป่า ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ พระราชวังสนามจันทร์ วันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช
2457

การที่ประพฤติเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ประพฤติเองนั้นปานใด.
แต่นอกจากผลดีที่พึงมีแก่บุคคลผู้ประพฤติเอง, ย่อมมีผลต่อไปถึงคนซึ่งบุคคล
ผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่ด้วยคือประการ 1 ทำให้สมาชิกต่อสมาชิกได้อยู่ด้วยกันโดย
ผาสุก ไม่ต้องมีวคยระวังป้องกันภัยซึ่งจะมีมาจากการทำร้ายกันเอง, อีกประการ 1
ย่อมทำให้ชื่อเสียงของคนนั้นดี คือคนใดมีสมาชิกเป็นคนดีอยู่ทั่ว ๆ กัน, คนนั้น
ก็ย่อมจะเป็นที่ไว้วางใจแห่งชนต่างคน, ซึ่งจะต้องกระทำกิจการต่อกันหรือต้อง
พึ่งพาอาศัยในบางคราวบางสมัย.

ความมีสมาชิกดีมีประโยชน์แก่คนฉันใด, ความมีพลเมืองดีย่อมเพิ่มพูน
เกียรติคุณของชาติบ้านเมืองฉันนั้น.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 50-51)

พระบรมราโชวาทข้างต้นทำให้เห็นถึงประโยชน์ของการอยู่ในธรรมทำให้เกิดความไว้วางใจ
ไม่ว่าจะเกิดขึ้นที่ตัวบุคคลหรือคณะย่อมทำให้เกิดเกียรติคุณแก่บ้านเมือง

3.4 พลเมืองดีเป็นผู้มีการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการส่งเสริมด้านการศึกษาโดยการตรา
พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ซึ่งมีการกำหนดการอายุการเข้าเรียน

มาตรา 5 เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียน
ประถมศึกษาจนอายุได้ 14 ปีบริบูรณ์ แต่สำหรับบางอำเภอและตำบล
ด้วยฉะเพาะท้องที่เขตรอายุ 7 ปีกว่านี้อาจเขยิบขึ้นเป็น 8 ปี 9 ปี หรือ
10 ปีได้ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการจะได้ชี้แจง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2464: 4)

จากพระราชบัญญัติข้างต้นกำหนดให้เด็กเข้าเรียนตั้งแต่ 7 ปี และอยู่ในโรงเรียนจนถึงอายุ 14 ปี และกำหนดบทลงโทษในกรณีที่ผู้ปกครองไม่ให้เด็กเข้าเรียนตามกำหนด

เมื่อพิจารณาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษา พลเมืองที่มีความรู้จะสามารถนำพาประเทศไปสู่ความเจริญ ในพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเสด็จอาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2456 กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนาประเทศ การทำนุบำรุงศิลปวิทยาเพื่อให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดปราศจากการศึกษา ประเทศนั้นต้องเป็นป่าเถื่อน ประเทศต่าง ๆ ย่อมมีศิลปวิชาการต่าง ๆ กัน เรามีศิลปวิชาการของเรา เราจำจะต้องช่วยกันทะนุบำรุงให้เจริญขึ้น สิ่งใดที่เป็นที่นิยมในสมัยนี้และจะเป็นคุณประโยชน์แก่เรา เราต้องรับเอาและปรุงแต่งของเราขึ้น ให้ได้ประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้ เราจำต้องก้าวไปข้างหน้าเสมอ ยิ่งก้าวไปได้ไกลเพียงใดก็ยิ่งดี เราต้องไม่ถอยหลังเลยเป็นอันขาด แม้แต่หยุดอยู่ที่ก็ไม่ได้ เพราะการหยุดก็เสมอด้วยการถอยหลัง ใคร ๆ เขาก้าวเลยไปแล้ว เราหยุดอยู่ที่ต้องล่าหลัง เขาไกลออกไปทุกทีนั่นเองที่เท่ากับถอยหลังไม่ใช่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 16-17)

พระราชดำรัสดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการรับศิลปวิทยาต้องเลือกรับให้เหมาะกับบริบททางสังคมและจะต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และทำให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการศึกษา ประเทศที่เจริญก็เพราะพัฒนาคนด้านการศึกษา ดังปรากฏในพระราชดำรัสพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เบิกนักเรียนชายและหญิง และทั้งฝ่ายทหารพลเรือนฝ่ายทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

ขอเจ้าทั้งหลายจงจำไว้ว่า วิชาเป็นสิ่งสำคัญอันจะหาค่ามิได้ คนเราถึงจะมีกำลังวังชาปานใด ถ้าไม่มีวิชาอยู่แล้ว ก็นับว่าแพ้เปรียบผู้อื่น เพราะการทำงานโดยมาก จะใช้แต่กำลังกายถล่มไปฝ่ายเดียวย่อมจะไม่สำเร็จไปได้โดยเรียบร้อย ถ้าแม้มีวิชาอยู่บ้างแล้ว ถึงแม้ว่ากำลังกายจะบกพร่องบ้างก็ยังไม่สู้กระไร เพราะอาจจะใช้วิชาเป็นเครื่องผ่อนผันให้ ใช้กำลังได้อันถูกอันควร ไม่ใช่ในที่อื่นไม่จำเป็น กล่าวแต่โดยย่อเท่านี้ก็พอที่จะเห็นได้แล้วว่าการหาวิชาใส่ตัวจะเป็นประโยชน์ดีแก่ตัวได้เป็นอเนกประการ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 19)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษา การหาความรู้เป็นประโยชน์แก่ตนเองในการประกอบอาชีพ

การก่อตั้งโรงเรียนในกรุงเทพฯ และการตั้งสภาลูกเสือเพื่อฝึกความเป็นพลเมืองในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ 1 มกราคม ร.ศ.131

โรงเรียนได้ตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ ที่เป็นโรงเรียนใหญ่หลายโรงเรียน คือ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนการช่างการพาณิชย์ โรงเรียนเบญจราชูทิศ ซึ่งชาวกรุงเทพฯ ได้พร้อมกันเรียโรสร้างเฉลิมพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอีกแห่งหนึ่ง

อนึ่ง เมื่อกล่าวถึงโรงเรียนแล้ว ก็ควรกล่าวต่อไปว่า ได้จัดตั้งสภาลูกเสือให้มีขึ้นทุกมณฑล เพื่อบำรุงการฝึกหัดเด็กชายที่เป็นนักเรียนนั้น ในทางฝึกฝนใจให้รู้จักเป็นพลเมืองที่มีผู้นิยมมาก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 7)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นการเกิดของโรงเรียนต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 6 เช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนการช่างการพาณิชย์ โรงเรียนเบญจราชูทิศ รวมถึงการก่อตั้งสภาลูกเสือ การก่อตั้งโรงเรียนเพื่อเป็นแหล่งฝึกสอนให้เด็กเป็นผู้มีปัญญาและจริยธรรมที่ดั่งามอันจะเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ยกตัวอย่างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงที่มีการอบรมจรรยาให้กับนักเรียนในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาจรุชธานี วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456

เด็ก ๆ เป็นผู้ที่กำลังจะเรียน ถ้ามีแบบอย่างชักจูงไปทางไหนก็อาจหันไปทางนั้นได้ง่าย ทั้งทางดีและทางชั่ว เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียนสำหรับฝึกสอนเด็กให้หันไปในทางที่ดี โรงเรียนที่สอนเฉพาะเวลากลางวันนั้นครูมีเวลาอยู่กับเด็กการศาสนาเขาก็สอนเหมือนกันที่เรียกว่าจรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้วเมื่อเลิกจากโรงเรียนพันธุไป จรรยาที่ครูสอนนั้นก็ป็นอันทิ้งเสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วยเช่นโรงเรียนนักเรียนกินอยู่ประจำ การฝึกสอนและการควบคุมได้มีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราหวังประโยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 13)

พระราชดำรัสดังกล่าวจะเห็นถึงความสำคัญของโรงเรียนในการฝึกสอนจรรยาให้เด็ก ทำให้เด็กปฏิบัติในทางที่ดี

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการสนับสนุนการศึกษาต่อในยุโรปและสอนให้นักเรียนนำวิชาความรู้ที่ได้จากการศึกษาต่อต่างประเทศมาพัฒนาประเทศในพระบรมราโชวาทพระราชทานในการสมาคมนักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2468

พวกเราออกมาเรียนในประเทศยุโรปก็เพื่อจะหาวิชาความรู้ซึ่งไม่สามารถจะเรียนรู้ดีพอในเมืองเราต่างหาก ต้องรำลึกไว้เสมอจึงจะถูกต้องว่าผู้ปกครองของพวกเราส่งพวกเราออกมา โดยยอมลงทุนให้คนละไม่น้อย ไม่ใช่สำหรับให้มาลองดูว่าหญิงชาวยุโรปผิดกับหญิงไทยอย่างไร ผู้ปกครองส่งพวกเราออกมาสำหรับหาวิชาความรู้ความชำนาญเพิ่มเติมเพื่อจะได้กลับเข้าไปช่วยกันทำงานให้เป็นประโยชน์และบำรุงความรุ่งเรืองแห่งชาติเรา พวกเราก็ควรตั้งใจปฏิบัติให้เป็นไปตามความประสงค์อันนั้น จึงจะนับว่าเราทำตามหน้าที่ของเรา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 51-52)

พระบรมราโชวาทข้างต้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสนับสนุนให้เกิดการศึกษาต่อต่างประเทศ และนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาประเทศ นอกจากการรับเอาความรู้และวัฒนธรรมจากตะวันตกมาแล้วควรที่จะรู้จักปรับให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพยายามเน้นย้ำอยู่เสมอในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบคำถวายชัยมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันที่ 12 พฤศจิกายน ร.ศ.131

การที่เราเห็นอะไรของใครแปลก เราพอใจและจะถือเอาเป็นแบบอย่างนำมาใช้สำหรับประเทศเราบ้างนั้น จำเราจะต้องใช้วิจรรย์ญาณสอดส่องเลือกเฟ้นให้เห็นเหมาะว่าจะเป็นประโยชน์แก่เราแท้จริงเสียก่อน สิ่งซึ่งเหมาะแก่ประเทศเขาใช้ว่าจะเหมาะแก่ประเทศเราเสมอไปก็หาไม่ บางทีอาจใช้ไม่ได้ในประเทศเราเสียเลยก็เป็นได้ หรือบางอย่างจะใช้ได้ก็ด้วยเอามาปรับปรุงใหม่ให้เหมาะแก่เราเพราะฐานะและนิติธรรมของชาติย่อมต่าง ๆ กัน การเอาอย่างเขาโดยมิได้พิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบ เห็นของเขารูปไรนึกว่าเขาก็เอาอย่างมาทั้งดุ้น ๆ นั้น ถ้าไม่เหมาะแก่เราหรือขัดต่อนิติธรรมของเราก็จะหาเป็นไปได้อย่างที่เรเห็นของเขานั้นไม่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 2-3)

พระบรมราโชวาทข้างต้นคือการเตือนให้ไทยรู้จักเลือกรับและปรับวิทยาการที่ได้จากชาติตะวันตกให้เหมาะสมกับสังคมไทย

พระบรมราโชวาทพระราชทานในการสมาคมนักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2468

- (1) ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเหมาะแก่คนไทยหรือไม่
 - (2) สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานี้ จะควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ ได้หรือยัง
 - (3) ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไป หรือจะเป็นประโยชน์สำหรับตัวเราและพวกพ้องของเราที่เป็นหมู่น้อย
- ถ้ายังตอบปัญหาสามข้อนี้ไม่ได้ด้วยความแน่ใจละก็ อย่าเพิ่งรับรองว่าลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ เป็นของดีและน่านิยม อย่าลืมนึกว่าสภาพของประเทศยุโรปกับเมืองไทยผิดกันอยู่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 55-56)

พระบรมราโชวาททองคำนี้ก็เช่นเดียวกันในการเลือกรับวัฒนธรรมตะวันตก เพราะสภาพสังคมยุโรปและไทยแตกต่างกันอยู่

เมื่อพิจารณาพระราชกรณียกิจด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งสถานศึกษา การตราพระราชบัญญัติการศึกษาล้วนแล้วมีความสำคัญในการสร้างพลเมืองดี เมื่อประชาชนมีความรู้ก็นำความรู้มาพัฒนาประเทศ

บทที่ 4

กลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกลวิธีการประพันธ์ที่มีการเปรียบเทียบให้เห็นภาพเป็นคำสั่งสอนที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของบุคคล และภาวะสังคม โดยกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะดังนี้

4.1 การใช้ภาพพจน์

การนำเสนอพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่มีการใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอให้เห็นภาพ และทำให้ผู้รับสารเข้าใจในคำสั่งสอนได้ ซึ่งมีการใช้อุปมาและอุปลักษณ์ มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของคำว่า อุปมาตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1,427) หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ มักใช้คู่กับอุปไมยในประโยคเรื่องนี้มีอุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น หรือเป็นสำนวนเขียนที่กล่าวถึงเรื่องราวโดยยกสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบประกอบ นอกจากนี้ความหมายของอุปมา (Simile) ตามพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560: 478) หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างประเภทกัน 2 สิ่งมาเปรียบเทียบกันโดยใช้คำเชื่อม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกใช้ความเปรียบเพื่อนำเสนอคำสั่งสอนได้อย่างชัดเจน เช่น การสอนให้ประชาชนมีความรักชาติ จึงเลือกใช้อุปมาเพื่อทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสั่งสอน เช่น พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 มีการใช้ความเปรียบให้เห็นว่า ความรักชาติก็เหมือนกับเสื้อผ้าอาภรณ์ประดับกายของผู้ที่เจริญแล้ว

ในสมัยนี้ชาวเราได้มาบังเกิดรู้สึกกันขึ้นมากแล้วว่าความรักชาติเป็นของสำคัญ, อันเป็นอาภรณ์สำหรับกับฝูงมนุษย์ผู้รุ่งเรืองแล้ว. แต่ผู้ที่มีได้มีธรรมะเป็นเครื่องกำกับดวงจิตอยู่แล้ว จะรักชาติจริงจึงหาได้ไม่, เพราะความรักชาติเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการเสียดสละ, คือ ยอมเสียดสละทรัพย์ของที่รัก, ร่างกาย, และชีวิตเป็นที่สุดเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเห็นว่าประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500 : 45)

พระบรมราชโองการพระราชทานที่ดอนเจดีย์ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2456

ตัวเราเองประจูดั่งก้อนดินก้อนหนึ่งในภูเขา, เราจะรักษาก้อนดินนั้นแล้ว และปล่อยให้ภูเขาทลายนั้นจะเป็นประโยชน์อันใด, เราจะต้องตั้งใจรักษาภูเขา, ก้อนดินนั้นจึงจะอยู่ได้. เมื่อเราทำใจให้สำเร็จได้ฉนี้แล้ว, เมื่อนั้นและเราจะได้เหมือนชนกของเราครั้งสมเด็จพระนเรศวร.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 13-14)

การใช้ความเปรียบ โดยเชื่อมโยงให้เห็นว่าประชาชนเหมือนกับก้อนดินก้อนหนึ่งในภูเขา ส่วนชาติเป็นภูเขา ถ้าเรารักษาภูเขา ก้อนดินก้อนนั้นจะยังคงอยู่ เหมือนกับการรักษาชาติบ้านเมืองไว้

พระราชดำรัสตอบในการเปิดการแสดงกลีกรรรมและพาณิชยกรรม ปทุมวัน วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2454 กล่าวอุปมาเปรียบเทียบพาณิชยกรรมกับกำลังกาย และกลีกรรรมเปรียบเสมือนเลือดหล่อเลี้ยงกาย

พาณิชยกรรมนั้น ทุกชาติทุกภาษาย่อมนิยมกันว่าเป็นสิ่งสำคัญแห่งชาติ เปรียบประหนึ่งกำลังกายของบุคคลฉนั้น ในโลกนี้บุคคลใดมีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ก็ อาจจะมีความสำเร็จทันเพื่อนบ้านได้ ถ้าผู้ใดมีกำลังกายมากก็ยังมีหนทางจำริญได้ มากแลรวดเร็วขึ้นเป็นลำดับ ฉนี้ฉนั้นใดพาณิชยกรรมก็เป็นกำลังของชาติบ้านเมือง ฉนั้นนั้น เมืองใดมีพาณิชยกรรมก็เหมือนมีกำลัง พาณิชยกรรมยิ่งมากกำลังและอำนาจ แห่งชาติก็ยิ่งมากขึ้นเป็นลำดับ

ก็กำลังกายของคนเรานี้มีมาได้ด้วยอะไร ก็มีมาด้วยมีเลือดบริบูรณ์ ถ้าผู้ใด มีเลือดน้อยถึงจะพยายามเพียงไร กำลังก็ไม่บังเกิดขึ้นได้ จะอาศัยวิธีฝึกซ้อม อย่างใด ๆ ก็หาประโยชน์มิได้เลย ถ้าแม้มิได้เริ่มบำรุงโลหิตเสียก่อน ไปเริ่มลงมือ ฝึกหัดตัดกายทีเดียว บางทีเส้นเอ็นและกล้ามเนื้อก็จะตึงได้บ้าง แต่ก็คงเป็นไป ชั่วคราวหนึ่ง ต่อไปไม่ช้าก็คงสิ้นกำลังและจะกลับโทรมไปยิ่งกว่าเก่าเสียอีก เพราะฉนั้นแพทย์ผู้มีสติปัญญาจึงแนะนำให้บำรุงโลหิตให้มีงามดีบริบูรณ์ในกาย เสียก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ลงมือใช้วิธีฝึกซ้อมกำลังกายให้เส้นเอ็นและกล้ามเนื้อแข็งขึ้น ทีละน้อย ๆ เป็นลำดับ

ข้อความที่กล่าวมาแล้วนี้ ยกมาเป็นข้ออุปมา คือถ้าเปรียบพาณิชยกรรมด้วย กำลังกายแล้ว กลีกรรรมก็คือเลือดนั้นเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 11)

พาณิชยกรรมเป็นกำลังของชาติ ยิ่งพาณิชยกรรมมีความเจริญรุ่งเรือง ชาติก็ยิ่งมีอำนาจมากขึ้น ถ้าเปรียบพาณิชยกรรมกับกำลังกายย่อมต้องมีเลือดหล่อเลี้ยง เลือดที่หล่อเลี้ยงร่างกายเปรียบเหมือน กลีกรรรมที่ทำให้พาณิชยกรรมสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

พระราชดำรัสตอบในการเปิดโรงเรียนเพาะช่าง วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2456 กล่าวถึงความสำคัญในการเปิดโรงเรียนเพาะช่างเหมือนการบ่มเพาะงานศิลปวิชาช่างของไทยให้เจริญรุ่งเรือง

ในข้อนี้สมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงพระปรารภอยู่มาก และเพื่อจะทรงบำรุงวิชาช่างของไทยเราที่มีมาแล้วแต่โบราณให้ถาวรอยู่สืบไปจึงได้สร้างวัดเบญจมบพิตรขึ้นให้ปรากฏเป็นแบบอย่างไว้ เราเห็นชอบด้วยตามกระแสพระราชดำรินั้น และได้เคยปรารภกับเจ้าพระยาพระเสด็จและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้วยการศึกษาที่จะใช้วิชาช่างของไทยของเราตั้งขึ้นจากพื้นเดิมของเราแล้ว และขยายให้แตกกิ่งก้านสาขางอกงามยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนเอาพันธุ์พืชของเราเองมาปลูกลงในพื้นแผ่นดินของเราแล้วบำรุงให้เติบโตงอกงาม ดีกว่าที่จะเอาพันธุ์ไม้ต่างประเทศมาปลูกลงในพื้นแผ่นดินของราอันไม่เหมาะสม

โดยความประสงค์เช่นนี้ เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จมาขอชื่อโรงเรียน เราได้ระลึกผูกพันอยู่ในความเปรียบกับต้นไม้ดังกล่าวนี้ เราจึงได้ให้ชื่อว่าโรงเรียนนี้ว่าโรงเรียนเพาะช่าง ในเวลานี้ความรู้ของไทยเราได้ดำเนินไปมากแล้วสมควรที่เราทั้งหลายจะใช้วิชาความรู้ที่เราได้มาจากต่างประเทศเพาะปลูกและบำรุงต้นไม้ของเรา คือ ศิลปะวิชาช่างไทย ให้เจริญต่อไปโดยควรแก่สมัย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 51)

โรงเรียนเพาะช่าง เปรียบเหมือนกับการเพาะต้นกล้าให้เจริญงอกงาม การบำรุงวิชาช่างถือเป็นสิ่งที่มีมาแต่โบราณกาลและปฏิบัติสืบทอดกันมา ศิลปะวิชาช่างของไทยดีกว่าต่างประเทศ

พระราชดำรัสตอบในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2459

อีกประการหนึ่งข้าพเจ้ามีน้ำใจรักใคร่ในวรรณคดีและกิจการอันเนื่องด้วยหอพระสมุด เพราะรู้สึกว่าเป็นสง่าอันสำคัญและเป็นหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองอันเป็นที่รักของเราทั้งหลายที่เป็นคนไทยชาติใดไม่มีหนังสือไม่มีตำรานั้นนับว่าเป็นเหมือนคนป่า

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 126)

การสร้างหอพระสมุดถือเป็นการสร้างความเจริญทางปัญญา ชาติใดที่ไม่มีหนังสือเปรียบเหมือนคนป่า

พระราชดำรัสตอบคำถามขี้มวงคลของราชเสวกในการขึ้นปีใหม่ ณ สวนควาลัยใน
พระบรมมหาราชวัง วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2459

ผู้ใดที่เป็นสมาชิกแห่งราชสำนัก ถ้าเผลอและตามใจตัวประพฤติกให้เหมือน
ผู้อื่นเลวกว่า ต้องนับว่าผู้นั้นบกพร่องในหน้าที่ผู้อยู่ในสำนักอันดี ธรรมดาสิ่งใดเป็น
ที่นับถือของคนเป็นอันมาก และเพื่อหวังความเจริญของโลกแล้วก็จำเป็นที่จะต้อง
ทนลำบาก ต้องรู้จักตัวเองไว้ให้ได้ เปรียบเหมือนผู้ที่ต้องการจะได้รับความชมเชยว่า
เป็นผู้ที่ขี้ม่างาม ต้องอดสาหะฝึกฝนทรมาณมานั้น ใ้กำลังรังบงเขียนให้มาเดิน
ตามใจของเราผู้ชี้ ไม่ใช่ให้มาพาตัวเราไปตามใจของมา ผู้ใดขึ้นหลังมาพาไปตาม
ใจมา ไม่ใช่คนที่ขี้มาดีฉันใด ผู้ที่ปล่อยให้อารมณ์นำไปชักไปตามบุญตามกรรม
ก็เหมือนกันกับคนที่ขี้มา ไม่ดีฉันนั้น ถ้าเขาถามว่าใครเป็นครูหัดขี้มา เมื่อบอก
ชื่อเขา ครูผู้นั้นก็พลอยเสียชื่อ ว่าหัดลูกศิษย์ไม่ดี เหมือนกับตัวเรา ถ้าคน
ในราชสำนักแสดงตนเหลวไหล เราก็พลอยเสียชื่อด้วย เพราะเป็นเจ้าของสำนัก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 113-114)

การเป็นข้าราชการในราชสำนักต้องไม่บกพร่องในหน้าที่ เพราะเป็นผู้ที่มีคนนับหน้าถือตา
ต้องรู้จักยับยั้งชั่งใจไม่ให้เกิดความชั่ว เพื่อรักษาชื่อเสียงของพระราชสำนักด้วย เปรียบเหมือนกับ
การขี้มาต้องฝึกบังคับบงเขียนมาให้เดินตามใจผู้ชี้ ไม่ใช่ให้มาไปตามใจมัน

การใช้อุปมาได้นำไปใช้ในการสอนนักเรียนเกี่ยวกับการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนปรากฏใน
พระราชดำรัสพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เบิกนักเรียนชายและหญิง และทั้งฝ่ายทหารพลเรือน
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454

การเข้มนขะมักเรียนก็เหมือนกัน ผู้ที่เข้มนขะมักเปรียบเหมือนคน
เดินเกร็งข้อ ผู้ที่ไม่เข้มนขะมักเหมือนคนเดินทอดน่องยอมแพ้กัันอยู่ในตัว
การเกียจคร้านเป็นข้าศึกของการเรียนอย่างร้ายกาจมาก เป็นโรคภัยซึ่ง
นักเรียนทุกคนจะต้องคิดกำจัดเสียจากตัวเราให้จงได้ จึงนับว่าดี ประการหนึ่ง
นอกจากการบิดพลิ้วและเกียจคร้าน สิ่งที่จะทำให้ขัดแ่กความสะดวกแห่ง
การเรียน ควรระวังอย่าประพฤติกจึงจะดี

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 20)

พระราชดำรัสข้างต้นกล่าวว่ ความขยันหมั่นเพียรเปรียบเหมือนการเดินเกร็งข้อ ส่วนผู้ที่เดิน
ทอดน่องเปรียบเหมือนคนที่เกียจคร้านซึ่งควรกำจัดออกจากตัวเรา นอกจากนี้พระราชดำรัสสองคนี้ยังมี
การสอนผู้ใหญ่ที่ทำการสิ่งใดไม่ตั้งมั่นตั้งใจทำสิ่งนั้นให้ดีสักอย่าง ก็เปรียบเหมือนกับการได้มะพร้าว

ถึงในการอื่น ๆ ก็เช่นกัน เมื่อจะทำอะไร จะเป็นอะไร ก็ควรมุ่งหมายให้ดียิ่ง
ไว้เสมอไม่ควรมั่งง่ายพอใจง่าย ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะทำการอย่างใด ก็ควรมุ่งให้ตนดีกว่า
ผู้อื่นในทางนั้น อย่าลืงเลจับโน่นฉวยนี้ การที่จับวาง ๆ ไม่เป็นประโยชน์เลย จะจับ
อะไรก็จับให้มันถือให้มัน ไม่ควรลืมว่าสิ่งซึ่งอยู่ในมือแล้วดีกว่าสิ่งซึ่งอยู่บนสวรรค์
มะพร้าวผลเดียวที่ถืออยู่ในมือดีกว่า มะพร้าวทั้งเครือบนยอดไม้ ถ้ามีวไปไฝฝืนถึง
มะพร้าวบนยอดไม้ ไม่กินผลที่อยู่ในมือ บางทีกว่าจะรู้แน่ว่าเก็บบนต้นไม้ถึงแน่นแล้วก็พอ
ผลไม้มือจะเน่าเสีย เลยต้องอดที่ควร คือ ควรใช้มะพร้าวในมือของตนนั้น
ทำอาหารให้ดีเต็มฝีมือ และกินให้อร่อยอิมหนาสำราญ และคิดหาทางเก็บมะพร้าว
บนต้นไม้ไปในคราวหน้า ดังนี้เป็นตัวอย่างการที่รู้จักใช้สิ่งซึ่งอยู่ในมือแล้วให้เป็น
ประโยชน์มากที่สุด นี่เป็นองค์ของการเป็นผู้ใหญ่ดีอันหนึ่ง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529 : 21)

พระราชดำรัสข้างต้นอธิบายว่า ผู้ใหญ่ที่ทำอะไรแบบไม่จริงจังในสิ่งต่าง ๆ ก็เปรียบเหมือนกับการที่มีมะพร้าวอยู่ในมือแล้วยังอยากจะเอามะพร้าวที่อยู่บนยอดก็จะขึ้นไปเก็บบนต้นไม้ แต่มะพร้าวในมือก็จะพลอยเน่าเสียไปด้วย

การนับถือศาสนาที่แตกต่างกันในพระบรมราชาโชวาทปลุกใจเสือป่า

เรื่องศาสนาจะบังคับให้ผู้ใดถืออันใดโดยยาก และข้าพเจ้าไม่แลเห็น
ประโยชน์อันใดในการที่จะบังคับ ความเห็นของเราจะมีความแตกต่างกันในเรื่อง
ใดได้มากยิ่งไปกว่าศาสนาไม่มี...ถึงใคร ๆ จะถือศาสนาตามลัทธิใด ๆ ก็ตาม
ถ้าเชื่อจริงถือจริงอยู่แล้ว ข้าพเจ้ายอมรับได้ว่ามุ่งหมายคล้ายกับข้าพเจ้า คือมุ่ง
ดำเนินไปในทางที่ชอบ แต่เดินคนละแผนกเท่านั้น หรือจะเปรียบไปอีกทางหนึ่ง
ก็จะว่าได้ว่า เหมือนผู้ที่แต่งตัวนุ่งกางเกงคนหนึ่ง นุ่งผ้าคนหนึ่ง ถึงแม้วิธีแต่งกายจะ
ผิดกันก็จริง แต่ความมุ่งหมายคงมีอย่างเดียวกัน คือประสงค์ปกปิดกายนั่นเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 54)

คนแต่ละคนย่อมนับถือศาสนาที่แตกต่างกันเหมือนกับการแต่งกายที่ผิดแผกแตกต่างกันแต่มี
จุดมุ่งหมายเดียวกันคือการปกปิดร่างกาย

ปลุกใจเสือป่า บทที่ 2 ความมุ่งหมายในการที่ตั้งกองเสือป่าขึ้น แสดงเมื่อวันอังคารที่ 6
มิถุนายน พ.ศ.2454 มีการอุปมาเชิงวิพากษ์ว่า

แต่เพราะเหตุที่การศึกใหญ่จริง ๆ ไม่ได้มีมาติดเมืองเราเสียหลายชั่วคนแล้ว ครั้นเราปราบเหล่าร้ายเหล่าโจรนั้นได้ ก็ออกจะทะนงว่าพวกเราเก่งพอแล้ว เลยเชื่อว่าชาติเรามีกำลังตั้งมั่นคงอยู่พอแล้ว ที่คิดเช่นนี้เป็นการคิดผิดจริง ๆ เปรียบเหมือน คนที่ยืนอยู่ริมตลิ่งที่มีกระแสน้ำเซาะ ค่อยพังไปที่ละเล็กทีละน้อยก็ไม่รู้สึกตัว กว่าจะรู้สึกตัวสติลงจะลงคืบไปเสียแล้ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 18–19)

พระบรมราชาโฆวาทข้างต้นกล่าวว่าไทยหลงระเหิงว่าตนเก่ง แท้จริงแล้วคิดผิดเปรียบ เหมือนกับที่ยืนบนตลิ่งที่กำลังถูกน้ำเซาะ ถึงแม้การสงครามไม่ได้มีในไทยมาช้านาน อย่าทะนงตนว่า เราเก่งจนคิดว่าเรามีกำลังมั่นคงซึ่งถือเป็นการคิดผิด

ปลุกใจเสือป่า บทที่ 5 รัชชาชาติศาสนา มีการใช้ความเปรียบโดยใช้เรือในการอธิบาย

ถ้าจะอุปมาเหมือนหนึ่งคนโดยสารเรือไปด้วยกันมาก ๆ ถ้าแม่เรือเป็น อันตรายรั้วน้ำเข้าเรือ ก็ต้องลงมือช่วยกันวิดน้ำและยาเรือด้วยกันหมด ถ้าจะมัวไป เกียงให้แต่กลาสีวิดน้ำและยาเรือไปพวกเดียว เพราะกลาสีรับจ้างมาทำงานเช่นนั้น แล้ว ถ้าน้ำเข้ามากร ๆ บางทีแต่ลำพังกลาสีก็จะวิดน้ำให้หมดไม่ได้ทันการ และยังมี พายุมาซ้ำอีกด้วยก็ยิ่งร้ายใหญ่ บางทีเรือจะเลยจมก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ คนโดยสารทุกคนจะต้องช่วยวิดน้ำและกระทำการอื่น ๆ เพื่อรักษาชีวิตของตนเอง ดั่งนี้ฉันใด ในส่วนบ้านเมืองก็อุปไมยฉันนั้นคือถ้าแม่เกิดเหตุทุกข์ภัยหรือจลาจลขึ้น ในบ้านเมือง ถ้าแม่จะพากันนั่งเช่นนี้แล้ว ก็เหมือนคนโดยสารที่เกียงให้กลาสีวิดน้ำ นั้นเอง และถ้ามีศึกภายนอกมาติดหรือแม่แต่มีหนทางที่อาจจะมีศึกมาติดได้ด้วยอีก ชั้น 1 แล้วก็ยิ่งร้ายใหญ่ จึงเป็นหน้าที่ประชาชนที่ถือตนว่าเป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของชาติ ที่จะต้องช่วยกันปราบปรามเหล่าทุรชนที่ก่อการจลาจลในบ้านเมืองให้พ่ายแพ้ไป โดยเร็ว

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 47–48)

การใช้ความเปรียบในพระบรมราชาโฆวาทดังกล่าวทำให้เห็นถึงการนำเรือมาเปรียบกับชาติใน ยามที่น้ำเข้าเรือเปรียบกับประเทศประสบปัญหา ต้องอาศัยประชาชนช่วยกันเหมือนคนโดยสารและ กลาสีเรือต้องช่วยกันวิดน้ำ เมื่อเกิดพายุใหญ่ทุกคนต้องช่วยกันรักษาชีวิตและช่วยทำให้เรือไม่ล่มกลาง พายุ นั่นคือการช่วยเหลือชาติในยามที่เกิดจลาจล

พระบรมราชาโหวาทพระราชทานที่เมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 26 กรกฎาคม พุทธศักราช 2458 มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบการชนะใจตนเอง

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าใครชนะใจของตนเองได้ ย่อมดีกว่าชนะคนอื่นในโลก. สิ่งไรไม่ดีเรารู้สึกว่าบกพร่องยังเลวกว่าผู้อื่น, เราควรพยายามแก้ไขตัวเราเอง. ความบกพร่องย่อมมีด้วยกันทุกคน, แต่เมื่อเรารู้สึกขึ้นครั้งใดก็ควรพยายามแก้ไขในตัวเราเอง, เหมือนคนเอากระจกส่องเช็ดล้างหน้าตนให้สะอาดแล้ว ออกนอกบ้าน ดีกว่าปล่อยให้หน้ามอม;

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 58)

พระบรมราชาโหวาทข้างต้นมีการใช้ความเปรียบว่าการส่องกระจกเพื่อเช็ดคราบสกปรกบนใบหน้าเหมือนกับการพยายามแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง

พระบรมราชาโหวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่ากองเสนาหลวง ณ วันที่ 14 สิงหาคม พุทธศักราช 2458

แล้วจงระกถึงจำนวนคนของเราที่มีไม่เพียงพอกับที่, แต่เมืองอื่น ๆ ซึ่งคนเขามีจำนวนมากจนล้นที่อยู่ของเขา. เป็นธรรมดาเหมือนน้ำเหมือนกัน, ถ้ามีชั้น 1 เราจะเอาน้ำเทใส่จนล้น, และมีอีกชั้น 1 ที่ไม่มีน้ำไปไว้ที่นั่น, น้ำที่ล้นจากชั้นข้างบนจะลงมาอยู่ในชั้นที่ว่าง. เราเวลานี้มีน้ำเต็มอยู่เหนือเรา, ในไม่ช้าน้ำนั้นจะไหลมา. เมื่อถึงเวลาน้ำไหลนั้น จะเป็นเวลาที่เรารู้สึกตัว, รู้สึกเสียก่อนไม่ดีหรือท่าน? นึกรู้สึกเสียเดี๋ยวนี้ไม่ดีหรือ? เตรียมไว้เสียก่อนเวลาที่น้ำจะไหล. จงตั้งใจไว้ว่าจะไม่ให้ไหลมาก. ถ้าเวลามาถึงเข้าแล้ว เราจะรบแพ้หรือชนะนั้นไม่สำคัญ, สำคัญอยู่ที่ว่าอย่าให้ใครเบียดเบียนข่มเหงเราได้.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 67-68)

การใช้ความเปรียบในพระบรมราชาโหวาทข้างต้น คือ การจัดเตรียมทัพและยุทธโปกรณ์ในการรบให้พร้อม อย่าให้ใครมาเบียดเบียนเราก่อน เปรียบเหมือนชั้นน้ำว่างที่รอน้ำจากชั้นบนที่ในไม่ช้าจะเต็มมาท่วมชั้นของเรา นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบกำลังของกองทัพสยามกับมดปรากฏในพระบรมราชาโหวาทดังกล่าวเช่นกัน

เรากำลังน้อยก็เหมือนมด ถ้าท่านเห็นรังมดอยู่ที่นั่น, ตัวท่านใหญ่กว่ารังมด เป็นกอง ท่านจะเหยียบรังมดหรือ? ต้องนึกสองชั้น สามชั้น, เห็นว่าเหยียบไม่ได้, จึงต้องจัดหาเครื่องมือเครื่องมือมาทำร้าย, เป็นต้นเอาไฟเผา, หากอบหาเสียมมาขุด, บางทีมดจะย้ายรังไปเสียก่อนก็ได้. ที่ข้าพเจ้าพูดมานี้ ไม่ใช่จะชวนให้ท่านไปรบ

กัณฑ์. ให้คิดแต่เพียงเปนเหมือนมด, ปัจจามิตรเปนเหมือนตัวที่จะมาเหยียบนั้น, ถ้ามารังแกเราก็จะกัดเจ็บ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 69-70)

พระบรมราโชวาทข้างต้นเปรียบสยามเหมือนมด มีขนาดเล็กแต่สู้ไม่ถอย หากใครมาราวีไม่ว่าจะเป็นชาติมหาอำนาจยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตามก็จะสู้อย่างเต็มที่

อุปลักษณ์ (metaphor) ตามพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2560 : 319) หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง

การใช้อุปลักษณ์ปรากฏในพระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2457

ความดีเมื่อมีอยู่แล้วก็มีความชั่วคอยประจันอยู่ด้วยเสมอ. ผู้ที่ตั้งใจบำเพ็ญแต่ความดี เมื่อมีความชั่วมากระทบใจเข้า ก็มักจะชวนให้ใจปั่นป่วนรวนเรไปได้, โบราณท่านจึงเปรียบความชั่วว่า เปนมารหรือยักษ์ที่คอยจะกินคน,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2500: 3)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงความดีและความชั่วย่อมมีในจิตใจของมนุษย์ ความชั่วเป็นยักษ์หรือมารที่คอยกินคน

พระราชดำรัสในการทรงรับพระราชฐานันดร “เสนาวงศ์” และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีในโอกาสวันครบรอบปีตั้งแต่กรุงสยามได้ประกาศสงครามวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2461

ข้าพเจ้าได้ตั้งใจอยู่เสมอโดยเสียสละทั้งสมบัติและความสุขสำราญ

จนกระทั่งร่างกาย ที่จะบำรุงความมั่นคงของชาติไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้รับเกียรติยศเป็นหัวหน้าข้าพเจ้าได้ตั้งใจอยู่เสมอที่จะทำนุบำรุงกำลังของชาติทุกสถาน คือ ความมั่นคงสมบูรณ์ และการต่อสู้ป้องกันตัว คือ กำลังทหาร ซึ่งในนี้หมายความว่า ทหารบก ทหารเรือ และเสือป่า ตามธรรมดาของชาติต้องมีทหารเป็นแขนสำหรับต่อสู้ป้องกันตนเอง คนเราถึงแม้จะเล็กเท่าใด ถ้ามีแขนเป็นเครื่องป้องกันตัวแล้ว ย่อมได้เปรียบกว่าผู้ซึ่งไม่มีแขน เพราะฉะนั้นจึงควรบำรุงความแข็งแรงของแขนไว้เพื่อป้องกันตัวและประกอบอาชีพของตน ๆ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 47-48)

พระราชดำรัสข้างต้นมีการใช้อุปลักษณ์เปรียบทหารเป็นแขน ทำให้หน้าที่ปกป้องร่างกายคือชาติไม่ได้รับอันตราย ดังนั้นจึงต้องสนับสนุนกำลังทหารให้มีความแข็งแรง

นอกจากนี้มีการใช้อุปลักษณ์ ชาติเปรียบเป็นเรือ กษัตริย์เปรียบเป็นนายเรือ และประชาชนคือคนที่อยู่บนเรือ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า

การงานสิ่งใด ถ้าไม่มีหัวหน้าก็จะทำไปให้สะดวกรู้ได้โดยยาก แม้คนจะใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อแล่นไปในท้องทะเล ก็ต้องมอบอำนาจให้บุคคลผู้หนึ่งเป็นนายเรือ บรรดาคนอื่น ๆ ที่ไปในเรือลำเดียวกันนั้น ต้องกระทำตามคำสั่งของนายเรือทุกประการทุกเมื่อไป ถ้าไม่กระทำเช่นนั้นแล้วเรือก็อาจจะเป็นอันตรายถึงสิ้นชีวิตก็เป็นได้ ดังนั้นฉันใด ความจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีก็ฉันนั้นชาติบ้านเมืองเปรียบเหมือนเรือ พระราชาธิบดีคือนายเรือ ประชาชนคือผู้ไปด้วยกันในเรือลำนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 41)

พระมหากษัตริย์เปรียบเป็นนายเรือควบคุมให้คนในเรือคือประชาชนไปในทิศทางต่าง ๆ ดังนั้นควรแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ หรือในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2456 มีการใช้อุปลักษณ์กล่าวถึงศาสนา คือ สมอเรือ

อนึ่ง คนเราถ้าจะกล่าวถึงคุณธรรมทั่วไปแล้ว ก็จะต้องให้เปรียบด้วยเรือที่มีสมอและเครื่องผูกสำหรับยึดมั่น เรือลำใดไม่มีสมอหรือเครื่องผูกเรือลำนั้นอาจลอยเฟ่นพ่านไปตามกระแส น้ำ สมอเครื่องผูกเป็นสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้เรือจอดประจำที่อยู่ได้โดยปราศจากอันตราย สมอเครื่องผูกของคนเรานี้คือศาสนา ธรรมคือคำสอนของศาสนาอย่าอัครราชผู้ที่ครองธรรมนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 45)

เรือที่มีสมอคือมีสิ่งผูกยึด เปรียบเรือเป็นมนุษย์ และสมอเป็นศาสนายึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์และรักษาผู้ที่ครองธรรมนั้น

การใช้อุปลักษณ์เชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมในแง่ต่าง ๆ เพื่อมุ่งให้เห็นเจตนาและอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในตัวบท เช่น พระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า กล่าววิจารณ์บุคคลที่ไม่รู้จักหน้าที่ที่พึงควรกระทำต่อชาติ

ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือร่างกาย บุคคลในคณะเป็นอวัยวะส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะงดไม่กระทำตามหน้าที่ อวัยวะส่วนอื่น ๆ ก็อาจที่จะพลอยชำรุดทรุดโทรมไปด้วยกัน

และอวัยวะส่วนที่ดเสียไม่ทำงานนั้น ใช่ว่าจะได้รับผลดีอันใดก็หาไม่ได้เลย คงต้องพลอยทรุดโทรมไปพร้อมกับอวัยวะส่วนอื่น ๆ เหมือนกัน ต่างว่าเมื่อจะเห็นว่า ต้องทำการงานอยู่มากหลายแล้ว จะงดไม่หยิบอาหารป้อนปากเสียอย่างหนึ่งดังนี้ จะเป็นอย่างไรบ้าง เมื่ออาหารไม่ตกลงไปถึงกระเพาะ ถึงกระเพาะจะได้เตรียม ย่อยอาหารอยู่แล้ว ก็ไม่มีอาหารจะย่อย เมื่อกระเพาะไม่ได้ย่อยอาหารส่งไป เป็นเครื่องบำรุงโลหิตฝายโลหิตก็จะอ่อน ไม่สามารถจะทำหน้าที่เลี้ยงเนื้อหนัง และเส้นเอ็นตามอวัยวะต่าง ๆ ได้ เนื้อหนังเส้นเอ็นก็มีแต่จะอ่อนเปลี้ยลงทุกที มีแต่จะเหี่ยวแห้งไป ทรุดไปโทรมไปทั่วทั้งกาย ทั้งมือที่หยุดไม่หยิบอาหารป้อน นั้นเองก็จะต้องทรุดไปโทรมไปพร้อมกับอวัยวะอื่น ๆ ดังนี้อุปมาฉันใด ในส่วนคณะก็อุปมาฉันนั้น เพราะฉะนั้นควรเห็นได้แล้วว่า ผู้ที่นึกถึงตนฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงคณะ ชื่อว่าเป็นผู้มีความคิดสั้นไม่แลดูประโยชน์แห่งตนเองให้ไกลพอก็ เหมือน หนึ่งว่าทำลายตนเอง ผู้ใดละทิ้งหน้าที่อันควรกระทำเพื่อประโยชน์แห่งคณะ ชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายต่อคณะ เป็นผู้เปิดช่องให้ความแตกความฉิบหายมาสู่คณะ และเมื่อคณะใดถึงแก่ความพินาศฉิบหายไปแล้ว บุคคลทุกคนที่เป็นส่วนแห่งคณะ ก็จะต้องถึงแก่ความพินาศฉิบหายด้วย เพราะฉะนั้น การรักษาความมั่นคงของคณะ จึงควรนับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการรักษาความมั่นคงของตนเอง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493 : 59 – 60)

ร่างกายของมนุษย์คือชาติ คนในชาติคืออวัยวะที่ประกอบเป็นร่างกาย ถ้าอวัยวะใดอวัยวะ หนึ่งทำงานผิดปกติย่อมไม่เป็นผลดีต่อร่างกาย ดังนั้น จงนึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าที่จะ คิดถึงประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว การที่ละทิ้งหน้าที่ที่ควรมีต่อชาติ การประทุษร้ายต่อชาติ และทำให้เกิดความแตกแยกต่อคณะนั้น ก็เหมือนกับการทำร้ายตัวเอง

4.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์

ความหมายของการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (rhetorical question) ตามพจนานุกรมศัพท์ วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560 : 439) หมายถึง คำถาม ที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้วที่ใช้นำประโยคคำถามก็เพื่อเป็นวิธีการที่นิยมใช้กัน ในการพูดในที่ประชุมชนเมื่อนักพูดต้องการสร้างอารมณ์แก่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ โดยประเด็น คำถามที่พบมากที่สุด ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวคือ ประเด็นคำถามเกี่ยวกับความรักชาติ เช่น

เทศนาเสื่อป่า กัณฑ์ที่ 1 ความจำเป็นที่จะมีศาสนา ทรงแสดง ณ วันที่ 25 เมษายน พ.ศ.

2457 มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการเสียดชีวิตเพื่อชาติ

ตามธรรมดานักรบไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีข้อมุ่งหมายเพื่อเพาะความกล้าหาญ, เพื่อให้รู้สึกว่าการสละชีวิต และเลือดเนื้อเพื่อประโยชน์อะไร; เหตุที่สละถ้าไม่รู้สึกรู้ว่าสำคัญจริง ถึงโดยจะลากเอาตัวไปก็อาจจะวิ่งหนีได้, แต่ก็ไม่วิ่งหนี ก็เพราะรู้สึกความเปนครรรม และประโยชน์ในการที่จะไปรบ. สิ่งที่ทำให้คนมีใจดี ก็คือต้องรู้สึกว่าจะต้องรบให้แก่ชาติ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 1)

การตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ว่าการสละชีพเพื่ออะไร เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดตามว่าการเสียดชีวิตนั้นก็เพื่อชาติ ต้องออกรบเพื่อชาติบ้านเมือง

เทศนาเสื่อป่า กัณฑ์ที่ 5 ความรักดีต่อศาสนา ทรงแสดง ณ วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2457

มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความรักดีในศาสนาพุทธ

ก็ศาสนาพระพุทธเจ้าของเรามีข้อใดบ้างหรือไม่ ที่เราจำจะต้องเชื่อเสียก่อน จึงจะเป้นพุทธศาสนานิกชนได้? ท่านลองนึกดูที มีข้อใดบ้าง ที่จำเป้นจะต้องเชื่อ โดยความรักดี? ในศาสนาพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดที่ขม่น้ำใจ, ไม่มีสิ่งใดจะบังคับให้คนต้องเชื่อถ้อยด้วยความรักดี. พระพุทธเจ้าย่อมทรงเพาะความรักดีในใจของเรา ทั้งหลายด้วยธรรมอันจริงแท้,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 42)

พระบรมราชาวาทข้างต้นกล่าวถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่เชื่ออย่างไม่มีข้อกังขา ด้วยธรรมนั้นเป็นสิ่งที่เป้นความจริง

เทศนาเสื่อป่า กัณฑ์ที่ 13 หลักแห่งความประพฤดิชอบ ทรงแสดงเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.

2457

การทุจริตคือลักขะโมย ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่ามิถุนหมายลงโทษ แต่ถ้าเราจะเป็นคนดี เราควรจะเว้นจากขะโมยหรือทำชั่ว ไม่เฉพาเพราะกลัวถูกลงโทษ เราต้องนึกเห็นและนึกถึงใจผู้อื่นเขาว่า แต่เราไม่ใช่เจ้าของ ยังอยากได้เจ้าของเขา จะไม่หวงของเขา หรือ?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 119-120)

พระบรมราชาวาทข้างต้นทำให้เห็นการตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ให้ตระหนักถึงความรู้สึกถึงคนที่ถูกขโมยของจะรู้สึกอย่างไร

พระบรมราโชวาทพระราชทานที่เมืองนครศรีธรรมราช วันที่ 26 กรกฎาคม พุทธศักราช 2458 มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการดูแลศาสนสถาน

เจดีย์สถานสำคัญเช่นที่เมืองอื่นและพระมหาธาตุนี้, ปู่ย่าตายายให้แก่เรา ทั้งหลายเป็นของมฤตก, เราจะไม่รักษาหรือ? เราจะนั่งนิ่งคอยดูคนมิฉฉาที่ภูฏีทำลาย ได้หรือ? ต้องไม่ยอม! ความคิดนี้ควรฝังใจเราอยู่เสมอ.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 59)

พระบรมราโชวาทข้างต้นมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการรักษาศาสนสถานนั้นเราควรจะดูแล หรือปล่อยให้คนอื่นมาทำลาย

การตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบเพื่อกระตุ้นความคิดของผู้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ซึ่งเป็นกลวิธีที่พบเป็นส่วนใหญ่ในพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท โดยประเด็นคำถามมีลักษณะ วิพากษ์สังคมเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานในการสมาคม นักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรป เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2468

- (1) ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเหมาะแก่คนไทยหรือไม่
 - (2) สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานี้ จะควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ ได้หรือยัง
 - (3) ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการอย่างนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไป หรือจะเป็นประโยชน์สำหรับตัวเราและพวกพ้องของเราที่เป็นหมู่น้อย
- ถ้ายังตอบปัญหาสามข้อนี้ไม่ได้ด้วยความแน่ใจละก็ อย่าเพิ่งรับรองว่า ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ เป็นของดีและน่านิยม อย่าลืมนึกว่าสภาพของประเทศ ยุโรปกับเมืองไทยผิดกันอยู่

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 55 -56)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งคำถามเพื่อต้องการให้ผู้ฟังตระหนักถึงผลดี และผลเสียของการรับเอาวิทยาการจากตะวันตก โดยแจกแจงคำถามเป็นข้อ และให้เหตุผลสนับสนุน ว่าสภาพของยุโรปกับประเทศไทยแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังปรากฏในพระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวทุกคน พระราชทานเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454

ก็คนไทยเก่า ๆ เขามีหน้าที่กระทำเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ทุกคน คนไทยชั้นใหม่จะไม่สมัครทำหน้าที่เช่นนั้นบ้างจะว่าตนดีกว่าเขาอย่างไร ข้อเสียของคนไทยชั้นใหม่นี้มีอยู่ที่สำคัญคือสิ่งใดที่เป็นของเก่าจะทิ้งเสียให้หมด แต่ของใหม่ก็ไม่มีมาแทน ไต่ยืนฝรั่งเขาพูดอะไรได้ยืนแว่ว ๆ ฟังไม่ศัพท์ก็จับ เอามากระเดียด เขาพูดก็พูดไปบ้างอย่างนั้นเอง การที่ประพฤติดันตามอย่าง

ฝรั่งเศส ถ้าประพฤติตามในทางที่ดีก็ไม่น่าตีเดียวน นี่เลือกประพฤติแต่เฉพาะในทางที่จะสะดวกแก่ตนอย่างเดียว ที่จะไม่สะดวกก็ไม่เก็บมาประพฤติตามบ้าง ฝรั่งเศสรักชาติบ้านเมืองของเขา ทำไมเราไม่รักบ้าง วิ่งไปรักไปนิยมชาติอื่น ภาษาอื่นของเขาทำไม ชาติของเราเองเลวทรามอย่างไรจึงรักไม่ได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 29-30)

พระบรมราชาวิชาช่างต้นมีการตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์เกี่ยวกับการไม่รักชาติบ้านเมืองของตน แต่กลับไปนิยมธรรมเนียมของชาติตะวันตก ชาติไทยไม่ใช่อะไร

พระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยกรรม วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2457 มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อให้คนไทยพึงพาดตนเองมากกว่าการพึงพาชาวต่างชาติ

เหตุใดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปการของเราเองให้พอเพียง ต่อเมื่อไรมีเหตุสำคัญซึ่งของใช้ของเราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้นแหละจึงเป็นเวลาที่เราต้องรู้สึกและเสียใจตัวเองว่า เราทั้งหลายได้ร่ำมือราตินเสียหมดแล้วช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว ถึงเวลาที่คับแค้นเข้าก็เอาตัวไม่รอด จะต้องถึงแก่ไม่มีผ้าถุง ต้องเที่ยววิ่งไปเหมือนอย่างสัตว์ที่อยู่ในป่า

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 88)

การที่บำรุงวิชาหัตถกรรมและศิลปะเพื่ออะไร เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งประเด็นให้ผู้ฟังติดตามว่าเมื่อเกิดยามคับขัน การพึ่งพาดตนเองเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

พระราชดำรัสในการเสด็จพระราชทานทหารผู้จะไปงานพระราชสงคราม วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2461 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

มีผู้พูดอยู่เสมอว่า กรุงสยามเป็นเมืองเล็กประเทศน้อย ถึงจะมีทหารไว้ก็สู้ใคร ๆ เขา ไม่ได้ เพราะฉะนั้นมีไว้ก็เป็นการเปลืองเงินเปล่า! ข้อนี้ตัวข้าพเจ้า ผู้เป็นหัวหน้าของทหารได้รู้สึกเจ็บใจมานานแล้ว แต่ว่าไม่มีโอกาสที่จะเถียงให้ถนัด มาครั้งนี้เป็นโอกาสดีเห็นถนัดแล้ว คือ ถ้าต่างว่าผู้ที่พูดว่าทหารไม่มีประโยชน์ กรุงสยามไม่ควรจะมีทหารนั้น สมมุติว่าได้บันดาลให้เป็นไปได้ตามที่พูดแล้ว เมืองเราเวลานี้จะอยู่ที่ไหนเล่าท่าน ? จะได้มีโอกาสไปแสดงชื่อเสียงในท่ามกลางยุโรปอย่างนี้หรือ? นี่เพราะเรามีทหาร เพราะเราเตรียมพร้อมอยู่เสมอ เพราะเราอยู่ในความไม่ประมาท จึงได้มีโอกาสเผยแผ่เกียรติยศของชาติที่รักของเรา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2496: 43)

พระราชดำรัสข้างต้นทำให้เห็นการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์วิพากษ์สังคมว่า สังคมภายนอกมองสยามว่าเป็นเมืองเล็กสู้ใครก็ได้ แต่เป็นโอกาสอันดีแล้วที่จะได้พิสูจน์ตนว่าสยามไม่ใช่อะไรที่กล่าว

ไว้โดยการเข้าร่วมสงครามโลกร่วมรบในยุโรป ดังประโยคที่ว่า เมืองเราเวลานี้จะอยู่ที่ไหนเล่าท่าน ? จะได้มีโอกาสไปแสดงชื่อเสียงในท่ามกลางยุโรปอย่างนี้หรือ?

4.3 การใช้สารกโหวาท

การยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งไทยและต่างชาติ การยกพุทธศาสนสุภาษิต และพุทธประวัติ การยกอุทาหรณ์ การสร้างเรื่องเล่า การอ้างอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น การยกประวัติศาสตร์ชาติไทย พระองค์มีการกล่าวให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ในอดีตเกี่ยวกับการสร้างชาติ รวมถึงเน้นย้ำว่าควรรักษาชาติไว้เฉกเช่นบรรพบุรุษสร้างมาดังปรากฏใน *พระบรมราโชวาทพระราชทานที่ดอนเจดีย์ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2456* กล่าวถึงพงศาวดารของพม่าในคราวศึกสมเด็จพระนเรศวรที่สามารถรักษาชาติได้ ทำให้เห็นการต่อสู้ของบรรพบุรุษเพื่อรักษาชาติ

ถึงพงศาวดารพม่าเองก็กล่าวเหมือนกัน คือ เมื่อพระเจ้าหงษาวดีรับสั่งประชุมเจ้านายและนายทัพนายกองพม่ารามัญทั้งปวง, แล้วถามว่าทำไมพวกเราจึงได้รับไทยเอาชัยชนะไม่ได้ ต้องล่าถอยปราศัยอยู่เสมอ. นายทัพนายกองจึงได้ทูลตอบว่า ทหารไทยรบด้วยยาก เพราะกลัวพระนเรศวรยิ่งกว่าความตาย ข้อนี้ต้องตรงให้ดี, ขอบกลอยู่ สมเด็จพระนเรศวรก็ดีหรือพระเจ้าหงษาวดีเองก็ดี จะสามารถลงอาญาใดที่แรงไปว่าอาญาตายก็ไม่มี อาญาตายย่อมเป็นอาญาแรงที่สุดอยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นทำไมฝ่ายพม่าจึงไม่บังคับนั้นบ้างเล่า ข้อนี้พม่าพูดแก้ตัวเปล่าๆ ที่พวกไทยชิงชนะได้ก็เพราะพวกไทยรักสมเด็จพระนเรศวร, เพราะเห็นแล้วว่าพระนเรศวร ตั้งพระไทยที่จะป้องกันมิให้คนชาติอื่นมาแย่งเราไป เพราะเหตุฉะนั้น พวกไทยจึงไม่สตุ้งกลัวความตาย, สู้บากบั่นหาญเข้าสู่ศึกโดยหวังจะมีชีวิตอยู่, เพราะถ้าไม่สู้ก็เข้าสู่ตายแล้ว ความตายจะเดินมาหา จะต้องเป็นข้าเขาทั้งชาติ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 12-13)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อทำให้เห็นถึงความสามัคคี และความกล้าหาญของเหล่าทหารที่ทำเพื่อสมเด็จพระนเรศวร เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบันว่าควรแสดงความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์เฉกเช่นในอดีต

การยกประวัติศาสตร์ไทยกล่าวสดุดีสมาเด็จพระสุริโยทัยและท้าวเทพกษัตรี ในพระบรม
 ราโชวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 1 เสือป่าคืออะไร แสดงครั้งแรกเมื่อวันศุกร์ที่ 26 พฤษภาคม
 พ.ศ. 2454

ผู้ที่มีลักษณะควรเป็นเสือป่าเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ใช่ว่าจะมีแต่ผู้ชาย
 ผู้หญิงก็มี เช่น สมเด็จพระสุริโยทัย อันสู้ทรงสละพระชนมชีพเพื่อป้องกันพระมหาจักรพรรดิ
 ราชธิดาผู้เป็นพระราชสวามีและท้าวเทพกษัตรี ที่ได้ป้องกันรักษาเมืองกลางไว้มิให้เสียแก่
 พม่าที่มาตีนั้น เป็นตัวอย่าง สมเด็จพระมหากษัตริราชในกรุงศรีอยุธยาจะมี
 พระอรรคมเหสีมาแล้วทุกพระองค์ เหตุใดเล่าพระอรรคมเหสีจึงมิได้มีพระนามปรากฏมาใน
 พระราชพงศาวดารเลย นอกจากสมเด็จพระสุริโยทัย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493 : 6-7)

พระบรมราโชวาทข้างต้นมีการยกประวัติศาสตร์ไทยไม่เฉพาะแต่พระมหากษัตริย์แต่พระอัคร
 มเหสีก็มีส่วนสำคัญในการปกป้องประเทศเช่นกัน โดยยกตัวอย่างพระสุริโยทัยและรวมถึงวีรสตรีอย่าง
 ท้าวเทพกระษัตรี

การยกอุทาหรณ์เรื่องเล่าของของชาติอื่น ปรากฏในพระบรมราโชวาทพระราชทานที่
 ดอนเจดีย์ วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2456 โดยเชื่อมโยงกับคำสอนเรื่อง การทำประโยชน์เพื่อชาติ

เราจะขอเล่าเรื่องอัน 1 ซึ่งเขาเล่ากันมาพอเป็นอุทาหรณ์ ในกาลครั้ง 1
 เจ้าผู้ครองอัฟกานิสถานมีความประสงค์จะทำสงครามกับอังกฤษ ได้ส่งขุนนางไปสืบ
 ที่เมืองอังกฤษถึงวิถีเกณฑ์และจัดการเรื่องทหารอย่างไร ก็ได้ทราบข่าวจากผู้ที่ไปสืบ
 นั้นว่า เขาเก็บคนเป็นทหารจากเมืองลอนดอนบ้าง, ตามหัวเมืองต่าง ๆ บ้าง, แต่ล้วน
 เก็บเอาแต่คนที่เลวไม่มีประโยชน์ไม่เปนแก่นสารอะไรทั้งสิ้น. เจ้าแขกผู้นั้นจึงได้ส่ง
 ขุนนางอีกคน 1 ไปดูที่อินเดีย ขุนนางรายงานที่อินเดียไม่นิยมอังกฤษเลย.
 เจ้าแขกนั้นเมื่อได้ทราบความเช่นนี้แล้วจึงสั่งการเตรียมที่จะไปรบอังกฤษ, แต่
 ข้าหลวงต่างประเทศในประเทศอินเดียได้ทราบข่าวนี้เข้าจึงสั่งให้เตรียมจัดการ
 สวนสนาม, แล้วก็เชิญเจ้าแขกผู้นั้นมาดูด้วย เจ้าแขกมามีทหารมาด้วยแปดพัน,
 ในระหว่างที่อยู่ดูงาน 7 วันนั้น เจ้าแขกมิได้มีเวลาพักผ่อนหลับนอนเลย เพราะมัว
 กังวลคอยดูทหารแปดพันของตนอยู่เสมอว่าจะชื่อตรงและอยู่ในบังคับบัญชาหรือไม่.
 แต่ฝ่ายทหารอังกฤษนั้น ถึงเวลาที่เขาเป่าแตรนอนทหารก็นอนเงียบเรียบร้อยพร้อม
 กัน...ทหารอังกฤษแต่แรกนั้นก็คิดแต่แผนมาถึงประโยชน์ส่วนตัวเหมือนกันแต่เมื่อได้
 เข้ามาเป็นทหารได้รับคำสั่งสอนเข้าแล้ว, ทหารทุกคนจึงได้นึกถึงเกียรติยศของ

กองร้อย ๆ นึกถึงเกียรติยศของกองพัน ๆ นึกถึงเกียรติยศของกองพล ๆ นึกถึง
เกียรติยศของกองทัพ ๆ นึกถึงเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่สุดดังนี้;

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462 : 10-12)

การยกอุทธรณ์เรื่องเล่าของชาติอื่นอย่างเรื่องการจัดการเรื่องทหารของอินเดียและอังกฤษ
ทำให้เห็นว่า การรักษาเกียรติยศของกองทัพและพระเจ้าแผ่นดินทำให้สามารถจัดการทหารได้อย่าง
เป็นระเบียบเรียบร้อย

การยกเรื่องเล่าเกี่ยวกับการอยู่รวมเป็นคณะ ปรากฏในพระบรมราโชวาทปลูกใจเสือป่า
บทที่ 4 ภัคดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน พระราชทานเมื่อวันศุกร์ที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2454

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะขอเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในหมู่คนตามความ
เทียบเคียงกับเรื่องราวต่าง ๆ หรือจะเรียกว่าคาดคะเนก็ตามที่เกิด แรกเริ่ม
เดิมทีคนก็ดีสัตว์ดีธรรมชาติ คงต่างคนต่างอยู่โดยลำพัง แยก ๆ กันอาศัยอยู่
สุดแต่จะมีที่ได้อาศัยอยู่ได้ ครั้นต่อมาคนและสัตว์ดีธรรมชาติก็ต่างมีมากขึ้น
การแย่งหากินก็เกิดขึ้น สัตว์ใดที่มีร่างกายแข็งแรงก็จับเอาสัตว์ที่มีกำลัง
หย่อนกว่าขบกินเป็นอาหาร ธรรมชาติสัตว์ทั้งปวงทุกชนิดย่อมมีความรักชีวิต
ของตน ครั้นเมื่อเห็นสัตว์ที่ใหญ่และมีกำลังมากกว่าโดยลำพังตนมิได้ ก็จำต้อง
หาพวกพ้องที่เป็นสัตว์ชนิดเดียวกันควบคุมกันเข้าเป็นหมู่มาก ๆ พอจะได้ช่วยแรง
กันได้ ช่วยป้องกันรักษาชีวิตพวกพ้องกันได้บ้าง อย่างน้อยก็จะได้พลัดเปลี่ยน
กันคอยระวังดูเหตุการณ์ เมื่อจะมีภัยมาถึงก็พอจะได้บอกได้กล่าวกันให้รู้ตัว
และจะได้มีเวลาซ่อนเร้นหรือหลบหนีให้พ้นภัยไปได้ครั้ง 1 คราว 1

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 37)

พระบรมราโชวาทข้างต้นได้ยกตัวอย่างการอยู่รวมกันของสัตว์ ทำให้เห็นว่าการที่อยู่รวมกันก็
จะเผื่อระวังภัยให้พวกพ้อง การอยู่รวมกันทำให้ศัตรูภายนอกเข้ามาทำร้ายได้ยาก เหมือนกับความ
สามัคคีในหมู่คณะย่อมทำให้ไม่มีใครจะมาทำร้ายบ้านเมืองได้

พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 มีการหยิบยก
เรื่อง ศรีธนญชัยไปเมืองจีน

ขอให้นึกถึงเรื่องศรีธนญชัย เมื่อครั้งศรีธนญชัยไปเมืองจีน พระเจ้า
แผ่นดินจีนไม่ให้ใครเห็นหน้า ศรีธนญชัยโกรธจึงว่าพระเจ้าแผ่นดินจีนหน้าเป็นหมา

ธรรมเนียมไทยเรา พระเจ้าแผ่นดินกับราชกรณสหิตีเชื่อมกันมาก พระเจ้าแผ่นดิน ไม่ปลีกพระองค์ออกจากราชกรณยอมเสด็จไปในหมู่ราชกรณให้ราชกรณได้เฝ้าอยู่เสมอ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินในเมืองไทยเราทำเช่นพระเจ้าแผ่นดินจีนนั้นบ้าง คงถูกว่า ๆ หน้า เป็นหมาเหมือนกัน นิสัยใจคอคนไทยเรามันเป็นพิเศษอยู่เฉพาะเราอยู่ขณะนี้แหละ เราจึงยากที่จะเอาตัวเราไปเปรียบกับชาติอื่น เขาได้ง่าย ๆ เมืองเขา ๆ เรียก พระเจ้าแผ่นดินว่าพระเจ้าหรือเทวดา และเขาเก็บพระเจ้าแผ่นดินไว้ไม่ให้คนเห็น แต่เมืองเรา พระเจ้าแผ่นดินเป็นมนุษย์ ถ้าจะเก็บไว้บ้างก็เห็นจะอยู่ไม่ได้เป็นแน่ ตัวเราเองเข้าใจความข้อนี้ดีจึงได้พยายามเสมอที่จะแสดงให้ปรากฏว่าเราเป็นคนไทย คนหนึ่ง มีความคิดเหมือนกันกับคนไทยทั้งปวง เรานับถือชาติไทย ในการป้องกัน รักษาชาติเราจึงจะต้องทำไปตามหน้าที่ที่เราได้รับมาแต่หน้าที่อันนี้ลำพังตัวเราคนเดียวที่ไหนจะทำได้ ย่อมต้องอาศัยพวกเราทั้งหมดช่วยกันทำตามหน้าที่ของตน ๆ ด้วย

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501 : 33)

การสอดแทรกเรื่องศีลธรรมเข้าไปเมืองจีน ซึ่งทำให้เห็นการปฏิบัติของราชกรณต่อกษัตริย์จีนซึ่ง มีธรรมเนียมปฏิบัติต่อกษัตริย์อย่างเคร่งครัด ซึ่งมีความแตกต่างจากกษัตริย์ไทยที่มีความใกล้ชิดกับ ราชกรณ พระองค์เป็นคนไทยคนหนึ่งมีความรักชาติและต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชน

การยกบทสวดในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่าที่สโมสรเสือป่าสวนดุสิต ณ วันอาทิตย์ที่ 9 สิงหาคม พุทธศักราช 2457

ถึงแม้จะมีอริวิเศษ พลเดชะเทียมมาร

ขอไทยผจญพิชิตผลาญ อริ मैं มุนินทร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 20)

จากบทสวดอธิบายความไว้ว่า ถึงแม้จะมีศัตรูที่มีฤทธิ์เทียมมาร ขอให้ไทยสามารถพิชิตศัตรู ปราบบมารได้รับชัยชนะ

หรือพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่าที่สโมสรเสือป่า กองเสนารักษาดินแดน กรุงเทพฯ พระราชอุทานสรณมรณัม วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457

มนต์สมุทเสนา

นันทโพนันท์ทุซัค	วิพุทธ มหิทธิ
ปุเตน เถรภูชเคน	ทมาปัยนโต
อิทธิรูปเทสวิธินา	ชิตวา มุนินโท
ตัณเตสา ภาตุ เม	ชยสิทธิ นิจจ ๗

ปางเมื่อพระองค์ประมาพท	ธะวรุตตะมาจารย์
ประศาสน์พระศาสนะประสาน	มณะเพื่อผดุงคน
นันทโพนันทะภูชะคา	ติฉลาดและแสนกล
เรื่องอิทธิฤทธิ์จะประจน	จิระเหี้ยมอหังการ
พระโลกะนาถะประทาน	อุปเทศะฤทธา
แก่องค์พระเถระวรสา	วะกะเพื่อผจญงู
อันอัคคะสวาระกะวิสิฏฐ	ฐะวิชิตฉัตร
ปราบนาคะราชะชยชู	ชนะแมนมนอง
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา	และนะมามิสามองค์
ขอพลสมุททะยุดะยง	ชยสิทธิทุกครา
ถึงแม่คณาจริจะนำ	พหุยุทธานาวา
มาแน่นณแดนอุทกะสา	ครก้องคะนองหาญ
ขอเดชะองค์พระทศพล	พิระเกื้อกำลังราญ
เรือไทยวิชัยวิชิตผลาญ	อริแมนมนินทรา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 27-28)

มีการยกบทสวดพาหุง ตอนพระยานาคเพื่อเป็นมนต์ช่วยพรทหารเรือ บทสวดพาหุงกล่าวว่า พญานาคราชชื่อ นันทโพนันทะมีฤทธิ์มาก พระพุทธองค์จึงให้พระเถระคือพระโมคัลลานะไปปราบ เปรียบเหมือนเรือไทยจะพิชิตศัตรูในน่านน้ำได้

การยกพุทธศาสนสุภาษิตใน *เทศนาเสือป่า* กัณฑ์ที่ 12 ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม ทรงแสดงเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2457

“ธัมโม เหว รั๊กขติ ธัมมจารี” “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ที่ประพฤติเป็นธรรม,”
อันเป็นสุภาษิตซึ่งแสดงความจริง ทั้งสำหรับบุคคล, ทั้งสำหรับคน, ทั้งสำหรับชาติ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463 : 114)

ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม เป็นพุทธศาสนสุภาษิตซึ่งเป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับบุคคล คณะและชาติ

ปลุกใจเสือป่า บทที่ 3 หน้าที่ประจำตัวคนทุกคน แสดงเมื่อวันอังคารที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2454 มีการยกตัวอย่างวรรณคดีอย่างเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา

แต่คราวันมาถึงสาเหตุที่ 4 คือการศึกสงบบมากขึ้น มีการที่จะต้องรบห่างเข้า คนมีเวลาหาความสุขมากเข้า ผู้ที่เป็นมุลนายมีหน้าที่จะควบคุมพล จึงเกิดคิดใช้อำนาจสำหรับตำแหน่งหน้าที่ของตนนั้นเพื่อประโยชน์ของตน ใช้คนที่สังกัดอยู่ใน

กรมกองของตนให้กระทำการงานให้ตนบ้าง บังคับให้ส่งส่วยสาอากรเป็นทรัพย์สินและ
พัสดุแทนมารับใช้บ้าง ยิ่งมีความสุขมากขึ้นก็ยิ่งประสงค์ความสุขทวีขึ้นเป็นลำดับ
การหาทรัพย์สินและพัสดุจะหาได้โดยอาการใดเป็นอย่างสะดวก ก็บีบเอาคั้นเอาทางนั้น
ในตอนนี้อาณาจักรจะเล่าไม่ได้ดีเท่าที่สุนทร (ภู่) ได้แต่งไว้อยู่ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ
เรื่องพระไชยสุริยา ซึ่งบางที่ท่านทั้งหลายจะได้อ่านแล้ว แต่จะมีได้ฟังถึงความให้
ลึกซึ้งเพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขออนุญาตนำมาว่าให้ฟังในที่นี้

“อยู่มาหมู่ข้าเฝ้า	ก็หาเยวนารี
ที่หน้าตาดี ๆ	ทำมโหรีที่เคหา
ค่าเช่าเฝ้าสี่ซอ	เข้าแต่หอพ้อกามา
หาได้ให้ภรรยา	โลภพาให้บ้าใจ
ไม่จำคำพระเจ้า	เหไปเข้าภาษาไสย
ถือติมีข้าไท	ฉ้อแต่ไพร่ใส่ชื่อคา
คติที่มีคู่	คือไก่หมูเจ้าสุภา
ใครเอาเข้าปลามา	เจ้าสุภาที่ว่าดี
ที่แพ้แก่ชนะ	ไม่ถือพระประเวณี
ชี้ฉ้อก็ได้ดี	ไล่ดำตีมีอาญา
ที่ชื่อถือพระเจ้า	ว่าโง่งเง่าเต่าปูปลา
ผู้เฒ่าเหล่าเมธา	ว่าใบ้ำสาระยา
ภิกษุสมณะ	เล่าก็ละพระสขัม
คาถาว่าลำน้า	ไปเร่ร่ำทำฉะโก
ไม่จำคำผู้ใหญ่	ศิคะไม่ใจโยโส
ที่ตีมีอะไซ	ข้าขอโมทนาไป
ภราสาวะถี	ใครไม่มีปราณีใคร
ดุคือถือแต่ใจ	ที่ใครได้ใส่เอาพอ
ผู้ที่มีฝีมือ	ทำดุคือไม่ซื้อขอ
ไล่คว่ำผ้าที่คอ	อะไรพ้อก็เอาไป
ข้าเฝ้าเหล่าเสนา	มิได้ว่าหมู่ข้าไท
ถือน้ำร่ำเข้าไป	แต่น้ำใจไม่นำภา
หาได้ใครหาเอา	ไพร่ฟ้าเศร้าย่าอูรา
ผู้ที่มีอาญา	ไล่ตีดำไม่ปราณีฯ”

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 26-27)

ภาพย์พระไชยสุริยา เป็นผลงานของสุนทรภู่ มีการยกคำประพันธ์ในเรื่องกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองในเมืองสาวัตถีที่เคยสงบก็เปลี่ยนไป ภายหลังจากเสนาอำมาตย์ก็ประพาศพิชิต พระภิกษุก็ละธรรม เหมือนบริบทสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเจ้าขุนมูลนายต่างหาประโยชน์โดยอาศัยอำนาจในหน้าที่การงานกดขี่เพื่อให้คนในสังกัดบำรุงความสุขของตน

การยกเรื่องราวเกียรติในพระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่า บทที่ 6 เห็นแก่คณะ ฟังบังคับบัญชาและรักษาสัตย์

พระรามย่อมมีชนนิยมนับถือว่าเป็นยอดยิ่งในหมู่มนุษย์จนถึงแก่ยกย่องว่าเป็นนารายณ์อวตาร ก็เพราะพระรามนับถือความสัตย์ยิ่งกว่าเห็นแก่สมบัติพัสถานหรือความสุขความสะดวก เมื่อทำวทศรผู้เป็นพระบิดาได้ประทานสังจาวาไว้แล้วอย่างใด พระรามก็รักษาสังจาวาให้เป็นไปอย่างนั้นทุกประการ ถึงแม้ว่าวทศรได้สิ้นพระชนม์ชีพไปแล้ว พระภรตและมเหสีทั้ง 3 พร้อมด้วยมุขมนตรีกรุงโยธยา ได้ออกไปอัญเชิญพระรามให้กลับคืนสู่นคร พระรามก็หาได้รับคำอัญเชิญนั้นไม่ สู้อุตสาหะฝ่าดงพงไพรไปอยู่ในป่าจนกว่าจะครบ 14 ปี ตามกำหนดที่วทศรได้ตรัสสัญญาไว้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 70)

พระบรมราโชวาทข้างต้นมีการยกพฤติกรรมตัวละครคือพระรามจากรามเกียรติ์ให้เห็นถึงการรักษาความสัตย์จึงทำให้พระองค์เป็นที่ยกย่อง

นอกจากนี้พระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่ามีการยกตัวอย่างโคลงโลกนิติเพื่อสั่งสอนเสือป่า

เสียดินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียดักดิ์สู่ประสงศ์	สิ่งรู้
เสียดูเร้งดำรง	ความสัตย์ ไฉน
เสียดัตย์อย่าเสียดู	ชีพม้วยมรณา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493: 35)

โคลงบทนี้อธิบายให้รักษาความสัตย์ยิ่งชีพ แม้จะต้องเสียสละชีวิตก็อย่าเสียความสัตย์เป็นอันขาด

การยกเรื่องเล่าเรื่องนกแก้วในพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกเสือป่าที่สโมสรเสือป่า กองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ พระราชอุทยานสราญรมย์ วันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2457

อย่าว่าแต่มนุษย์, เช่นนกแก้วนกขุนทอง เขาสอนให้มันพูดอย่างไร มันก็พูด, นกขุนทองมันพูดขอเข้ากับไข่คุณแม่เจ้าขา ใจมันไม่ได้นึกสักหน่อยว่ามันพูดอย่างนั้น. มันพูดคำว่า คุณแม่เจ้าขาขอเข้ากับไข่, เพราะมันรู้ว่าพูดเช่นนั้นได้เข้ากิน, แต่ใจมันไม่ได้ตั้งใจเช่นนั้น. ท่านที่พูดว่าฉันเป็นไทยๆ สำหรับขอเข้าเขากินเท่านั้นหรือ? ถ้าเช่นนั้นแล้วเป็นอันไม่พอ, ถ้าเช่นนั้นแล้วยังไม่รู้สึกรู้ว่าคนไทยเช่นคนที่คนไทยจริง. คนที่คนไทยแท้จะตะโกนว่าฉันเป็นไทยหรือไม่ตะโกนไม่สำคัญ, ต้องอาศัยที่ใจเป็นใหญ่, ใจตั้งเป็นไทยแล้วก็ไม่ต้องตะโกนอวดใครก็ได้

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2462: 22)

พระบรมราชาบาทข้างต้นกล่าวว่า นกแก้วนกขุนทองพูดได้เพราะเราสอนให้มันพูด โดยการล่อด้วยอาหารจึงจะพูดได้ แต่ความรักชาติที่ไม่ใช่แสดงออกมาทางคำพูด แต่ควรมาจากใจ

เทศนาเสือป่า กัณฑ์ที่ 1 ความจำเป็นที่จะมีศาสนา ทรงแสดง ณ วันที่ 25 เมษายน พ.ศ.

2457 มีการเล่านิทาน นาย ก และนาย ข เกี่ยวกับการล่าเนื้อ

ธรรมดาคนเราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยคนอื่น และมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมที่คนเรามาอยู่รวมกัน. การที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันนั้น. เช่น นาย ก, กับนาย ข ต่างคนไปล่าเนื้อในป่าแห่งเดียวกัน ในเวลาเดียวกัน ; นาย ข, เป็นผู้ยิงเนื้อตาย จะเอาเนื้อนั้นไป นาย ก, ไม่ยอม, ว่าเนื้ออยู่ใกล้ นาย ก, ควรจะเป็นของนาย ก, ; ต่างคนต่างไม่ยอมจึงวิวาทกัน, นาย ก, ต้องถูกตีศีรษะแตกไปข้างหนึ่ง นาย ข, จึงได้เนื้อไป. คราวนี้ นาย ก, เห็นว่าการที่ทำเช่นนี้ไม่ดี จึงคิดชักชวน นาย ข, ให้รวมหากินด้วยกัน, คนหนึ่งเป็นคนต้อนเนื้อ คนหนึ่งเป็นคนยิง; ครั้นได้เนื้อมาก็แบ่งปันกันคนละครึ่ง

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 1-2)

นิทานนาย ก และ นาย ข ล่าเนื้อทะเลาะกันจนถึงขั้นทำร้ายกันนั้นไม่ควรจะเกิดขึ้น ควรรู้จักพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันจึงจะได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

นอกจากนั้นยังยกตัวอย่างของหลักธรรมในแต่ละศาสนาดังกล่าวไว้ใน*เทศนาเสือป่า* กัณฑ์ที่ 4 ศาสนายิวกับศาสนาคริสต์ ทรงแสดง ณ วันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2457

ถ้าตรวจศีลทั้ง 10 ข้อของโมเชสนี้แล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่ามีข้อซึ่งไม่สู้จำเป็นนักหลายข้อ. ข้อที่เพิกถอนเนื้อเป็นใจความ ข้าพเจ้าจะยกมากล่าวเพื่อให้ท่านเห็น :

ข้อ 1 เจ้าจงอย่าฆ่าใคร.

ข้อ 2 เจ้าจงอย่าลักทรัพย์ของผู้อื่น.

ข้อ 3 เจ้าจงอย่าล่วงประเวณีลูกเมียของผู้อื่น.

ข้อเหล่านี้ทำให้ท่านที่เป้นเด็กที่สุดก็รู้ว่ามาแต่ไหน. เด็กที่สุดก็รู้ที่อยู่ในศาสนาของเรา
ก็มี.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2463: 30)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงบัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ เช่น อย่าฆ่าคน
อย่าลักทรัพย์ อย่าผิดประเวณี ซึ่งศีลธรรม 3 ข้อคล้ายกับคำสอนเรื่องเบญจศีลในศาสนาพุทธ

4.4 การเล่าประสบการณ์

เป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าพระองค์มีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในเรื่องต่างๆและมี
ประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ร่วมในเรื่องนั้น การที่พระองค์มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นย่อมเป็น
การสร้างที่น่าเชื่อถือและสามารถจูงใจให้คนปฏิบัติตามได้ ดังปรากฏใน *พระบรมราโชวาท
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานในการสมาคมนักเรียนซึ่งไปศึกษาอยู่ใน
ประเทศยุโรป วันที่ 30 มิถุนายน 2468*

ตัวเราเองได้เคยออกมาศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ รวมเวลาเบ็ดเสร็จถึง
9 ปีเศษ ฉะนั้นก็หวังว่าจะพอทราบได้บ้าง ถึงความเป็นไปของนักเรียนที่
จำเป็นต้องออกมาศึกษาอยู่ในประเทศห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอนของตน ในขั้นต้น
เมื่อแรกออกมาถึงประเทศยุโรปคงยังมีใครรู้สึกคิดถึงบ้านนึก เพราะกำลัง
ตื่นเต้นในเมื่อเห็นอะไรใหม่ๆ แปลกๆ แต่พอได้อยู่เป็นที่เป็นที่ทางแล้วและมักจะต้อง
พลัดพรากจากเพื่อนฝูง โดยแยกกันไปเรียน จึงจะเกิดรู้สึกคิดถึงบ้านขึ้นมาบ้าง
น้อยบ้างตามนิสัยใจคอของคนนั้นๆ ในเมื่อเกิดความคิดถึงบ้านขึ้นเช่นนั้น อาจมีใจ
กระวนกระวายไปได้ต่างๆ และนักเรียนก็ใช้วิธีแก้ความกระวนกระวายนั้นต่างๆ กัน
บางคนใช้วิธีเขม่นข่มกในการเรียนยิ่งขึ้น บางคนเล่นกีฬาให้มากขึ้น บางคนนอน
รำพึงอยู่เฉยจนกว่าจะถึงเวลาที่ได้หยุดเรียนแล้วจึงใช้เวลาหยุดนั้นเพื่อเที่ยวสำมะเล

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501: 49)

พระบรมราโชวาทข้างต้นกล่าวถึงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงเคยศึกษาต่างประเทศจึงทำให้เห็นความเป็นไปของนักเรียนที่ดำเนินชีวิตในประเทศ
ซึ่งในระยะแรกอาจจะรู้สึกตื่นเต้นแปลกใหม่กับสิ่งต่าง ๆ แต่เมื่อนานเข้าก็คิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน
ขึ้นมาจึงต้องหาทางออกโดยการเรียนให้มากขึ้น เล่นกีฬา หรือเที่ยวเล่น

เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่ากลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ทั้งในด้านของการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า การผสมผสานสาธกโวหาร การเล่าประสบการณ์ และการใช้ภาษาเชิงวิพากษ์ อย่างกลมกลืน ทำให้พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทมีความน่าสนใจและผู้รับสารสามารถเข้าใจ ถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุปผลและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้วิจัยได้ศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 - 2468 จำนวน 155 องค์ สมมติฐานในการวิจัย คือ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะแตกต่างจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่มีมาก่อนอย่างเด่นชัดทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ ในด้านเนื้อหาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเน้นการปลูกฝังแนวคิด “พลเมืองดี” ให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทหาร เสือป่า ลูกเสือ และประชาชนทั่วไป แนวคิด “พลเมืองดี” ที่แสดงนี้ มีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในสมัยนั้นและสอดคล้องกับแนวคิดทางการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงแนวคิดนี้ผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ทั้งในด้านของการใช้ภาพพจน์ การสร้างเรื่องเล่า และการผสมผสานสารกวีโวหารเข้ากับโวหารในเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน จากการศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปผลและอภิปรายผลดังนี้

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่คณะบุคคล โดยมีเนื้อความที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสารให้แก่ผู้รับสารที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พระสงฆ์ ทหาร เสือป่า ประชาชน ครู และนักเรียน ซึ่งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหาร เสือป่าและลูกเสือปรากฏมากที่สุด เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมในการมีส่วนร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทแก่ทหาร ในคราวเสด็จเยี่ยมกองพลทหารเสด็จทอดพระเนตรสถานที่ในกองทัพ ประลองยุทธ์ การแข่งขัน การซ้อมรบ การส่งทหารไปราชการสงครามและการต้อนรับกลับหลังเสร็จภารกิจ การที่กองทัพถวายตำแหน่งและเครื่องยศ รวมถึงพระราชทานธงแก่กองทัพ ส่วนพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เสือป่าและลูกเสือ กล่าวถึงความสำคัญของเสือป่าที่มีต่อชาติ และการเชิญชวนให้สมัครเป็นเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทปรากฏในคราวที่เสด็จไปอบรมสั่งสอน ณ สโมสรเสือป่าทุกบ่ายวันเสาร์ และรวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่ม

นอกจากนี้วาระโอกาสที่พระราชทานในพระราชพิธีต่าง ๆ ดังนี้ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา มีการรายงานประจำปีเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช มีการกล่าวถึงการก่อตั้งเสื่อป่า พิธีเปิดงาน การเปิดสถานที่ต่างๆ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้กล่าวถึงความสำคัญของสถานที่หรือความสำคัญของงานต่าง ๆ ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการใช้สถานที่นั้น และประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับประเทศชาติ เช่น การเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ การเปิดโรงเรียนเพาะช่าง เป็นต้น พิธีเลี้ยงฉลองในโอกาสพิเศษ เช่น การส่งทหารไปราชการสงคราม การได้รับพระยศ การฉลองที่ได้เรือรบ รวมถึงงานเลี้ยงรับรองราชอาคันตุกะ เนื้อหาจะมีการกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องจัดการต้อนรับหรือจัดการเฉลิมฉลอง โดยมีการชื่นชมให้กำลังใจ แสดงความยินดี และยกย่องให้กับคณะบุคคลนั้น พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทพระราชทานในวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งพระราชทานพรและสวดแทรกหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ นอกจากนี้มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ประชาชนในคราวเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ เช่น บางปะอิน กรุงเทพฯ นนทบุรี ปทุมธานี นครราชสีมา มณฑลภูเก็ต เป็นต้น โดยเน้นย้ำให้ประชาชนพึงระลึกถึงหน้าที่

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเด่นด้านคำสอนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ความเป็นพลเมืองดี ซึ่งจะมีการสอดแทรกคำสอนนี้เป็นสำคัญ โดยเน้นเรื่องความรักชาติ การรู้จักหน้าที่ การเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นผู้มีการศึกษา

ด้านกลวิธีการประพันธ์ในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงแนวคิดเรื่อง ความเป็นพลเมืองดีที่ตีผ่านกลวิธีการประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์ ทั้งในด้านของการใช้ภาพพจน์ มีการใช้อุปมา อุปุปลักษณ์ บุคคลวัต สัญลักษณ์ และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ โดยปรากฏการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์มากที่สุด เป็นการตั้งคำถามโดยไม่ต้องคำตอบ เพื่อกระตุ้นความคิดของผู้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องความรักชาติ รองลงมาที่ปรากฏคือการใช้อุปมา ทรงเลือกใช้ความเปรียบเพื่อนำเสนอคำสอนทำให้ผู้ฟังเข้าใจคำสอนได้ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีกรรมผสมผสานสาธกโวหาร เช่น การยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งไทยและต่างชาติ การยกพุทธศาสนสุภาษิตและพุทธประวัติ การยกอุทาหรณ์ หลักธรรม การยกตัวอย่างคำประพันธ์ในวรรณคดี เพื่อใช้ในการสอนเรื่องต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเล่าประสบการณ์ เพื่อให้ให้เห็นว่าพระองค์เคยประพฤติปฏิบัติสิ่งนั้นแล้วเกิดผลในลักษณะต่าง ๆ ทำให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตาม และเข้าใจในคำสอนนั้น และการใช้ภาษาเชิงวิพากษ์อย่างกลมกลืน ซึ่งกระตุ้นให้ผู้ฟังคิดตาม กลวิธีการประพันธ์ดังที่กล่าวมาทำให้พระบรมราโชวาทมีความน่าสนใจและผู้รับสารสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทซึ่งแฝงเนื้อหาสาระคำสอนและมีกลวิธีการประพันธ์ที่หลากหลายทำให้ผู้รับสารเข้าใจวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร และเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี

จากผลการศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมคำสอน ทำให้เห็นลักษณะเด่นด้านคำสอนในเรื่องความเป็นพลเมืองที่ดี การสอดแทรกอุดมการณ์ในวรรณกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง เพื่อใช้สอนบุคคลต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคม ถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้แตกต่างจากวรรณกรรมคำสอนตามชนบ โดยคำนึงถึงบทบาทของบุคคลที่มีต่อสังคมมากกว่าบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น เนื่องจากบริบทสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศจึงทำให้เกิดการสร้างแนวคิดสำคัญเพื่อให้พลเมืองตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเสือป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมืองของ ยุภาพร เจือจินดา (2528) พบว่า ปัญหาที่สำคัญในสภาพการเมืองของรัชกาลที่ 6 ไม่นั่นคง ดังนั้นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม จึงเป็นการรักษาความมั่นคงแห่งพระองค์ จึงมีการแสดงออกได้หลายทาง เช่น พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท เป็นต้น

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่มีลักษณะเป็นคำสอนบุคคลยังปรากฏชัดเจนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ ฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ฝ่ายปกครอง นักกฎหมาย ผู้พิพากษา ตุลาการ ทนายความ เกษตรกร ผู้สำเร็จการศึกษา แพทย์ นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ครู อาจารย์ เยาวชน ผู้นำทางศาสนา และประชาชน โดยมีลักษณะเป็นคำสอนเรื่องหลักการดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่ของคุณค่า ความรู้พื้นฐานที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ และวิธีการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน ลักษณะคำสอนที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคุณค่าของคุณค่านั้นยังเป็นสิ่งที่ยังคงปรากฏในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท การเชื่อมโยงกับบริบทสังคมจะเชื่อมโยงในลักษณะอธิบายสภาพปัญหาภายในสังคมและการแก้ปัญหาตามบทบาทหน้าที่ของคุณค่านั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า การศึกษาพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทควรศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงกับหลักคำสอนด้วย ซึ่งแต่ละรัชกาลก็มีบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2509). *ประชุมพระบรมราโชวาทและพระโอวาท*. พระนคร: โรงพิมพ์สุทธินสาร
การพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2541). *คติธรรมและคำสอนจากวรรณกรรมร้อยกรอง*. กรุงเทพมหานคร:
กรมศิลปากร.
- คีน เฮ ซิน. (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและเกาหลี*. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *รายงานการวิจัยตามโครงการปริวรรตวรรณกรรมอีสานจากหนังสือผูก :
"ศึกษาอีสานจากวรรณกรรมคำสอน"*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2506). *พระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ 5 พระราชทานแด่
พระเจ้าลูกยาเธอ*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2510). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว(ตั้งแต่ 2417-2453)*. [ม.ป.ท.:ม.ป.พ].
- ชนะศักดิ์ ศรีพฤตมา. (2546). *วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ.2411-2453)*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวาทวิทยา ภาควิชา
วาทวิทยาและการสื่อสารการแสดง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2549). *อ่านสุภาชีวิตพระร่วงฉบับวิเคราะห์และถอดความ*. กรุงเทพมหานคร:
โครงการเผยแพร่ทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชฌีย์ วินิจชัยนันท์. (2560). *ทิ่ภกสอนเบญกาย : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ได้รับอิทธิพลจาก
รามเกียรติ์*. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4(10 มีนาคม
2560), :591-599.
- ชิตาภา สุขพล่า. (2557). *วาทนิพนธ์การเขียนเพื่อพูดในโอกาสต่าง ๆ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). *แนวคิดด้วยความเป็นพลเมือง*. นนทบุรี: บริษัทโรงพิมพ์ คลังวิชา
จำกัด.
- ธรรมศักดิ์มนตรี เจ้าพระยา. (2467). *หนังสือแบบเรียนธรรมจริยา เล่ม 2*. พระนคร: อักษรนิติ.
- นลินรัตน์ ปัจฉิมพัทพงษ์. (2555). *การศึกษาพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่
สะท้อนอัตลักษณ์องค์กรของสถาบันอุดมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
ภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2472). *ประชุมพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- บุญสนอง สมวงศ์. (2551). *การประยุกต์และบูรณาการสุภาษิตจากวรรณกรรมคำสอนของไทยสำหรับบุคคลและสังคม*. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2542). *ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน*. กรุงเทพฯ :
ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย - เมธีวิจัยอาวุโส สกว.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2554). *วรรณคดีคำสอนล้านนา โคลงวิสูตรอนโลก โคลงเจ้าวิสูตรอนหลาน*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทกราฟแมนเพรส จำกัด.
- ปัญญา บริสุทธิ์. (2523). *โลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- พระมหาสร้อย แก้วทงศ์. (2549). *พุทธจริยศาสตร์ในวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระยาอนุমানราชชน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธนบุรี.
- พระมหาอำนาจ มหาวิโร. (2544). *หลักราชการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พอล สุกใส. (2550). *ราชสวัสดิ์ : คำสอนของวิบุรบัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชลินจ์ จินนุ่น. (2559). *ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอนภาคกลางยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2459 – 2493)*. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- เพ็ชรี กิตติวิทยากุล. (2532). *การเข้าถึงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2531). *พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส*. กรุงเทพมหานคร : สำนักราชเลขาธิการ.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2466). *พระบรมราโชวาทตักเตือนข้าราชการในพระราชสำนักเรื่องการประพฤติผิดพระราชนิยมและกฎหมายแผ่นดิน*. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2453). *พระบรมราโชวาทเรื่องมหาดเล็ก พระราชทานเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์*. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2461). *ดุสิตสมิต เล่ม 1 ฉบับที่ 7 ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461*. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2462). *พระบรมราโชวาทเสื่อป่า*. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2468). *พญาราชวังสันกับสามัคคีเสวก*. พระนคร:

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2493). *ปลุกใจเสื่อป่า*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2496). *พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6*

พระราชทานแด่ทหารในกองทัพกสยาม กับบทละครเบิกโรงเรื่องศึกดำบรรพ์ พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

[ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2500). *พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชาและแสดงคุณานุ*

คุณพระบรมราชาศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ. พระนคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2501). *พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทใน*

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ม.ป.ท. : ม.ป.พ.].

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2506). *วาทพระมงกุฎ*. [ม.ป.ท.]: ธรรมเสวี.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2529). *พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่อง*.

กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ของ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2556). *พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า*

เจ้าอยู่หัว ภาค 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.

มัลลิกา ตันตันทน์ และคณะ. (2549). *ชีวิตงามตามคำสอนของพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 1-3*. นนทบุรี:

สำนักพิมพ์ 108 สูดยอดไอเดีย.

ยุภาพร เจือจินดา. (2528). *เสื่อป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง*. วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร:

ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร:

ราชบัณฑิตยสถาน.

รำพึง ศิลาลง. (2530). *การศึกษาวรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจาก*

วัฒนธรรมตะวันตก. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ลักษณะ โต้วิวัฒน์. (2556). *นางนพมาศ : วรรณกรรมคำสอนสตรีที่ (อาจ) ถูกลืม*. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 13(2), :27-39.
- วรรณนะ หนูหมื่น. (2553). *กามนิตพากย์ภาษาไทย : วรรณกรรมคำสอนเชิงมนุษยนิยมตามคติพุทธ*. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 6(1), :137-158.
- วิชญ์ พัฒนวิบูลย์. (2541). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติและโคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศรีสุตา จริญญากุล. (2526). *ภาษาไทย 4*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริมา เจนจิตม้น. (2529). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทยภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิวะสิทธิ์ ภูเพชร. (2541). *คติธรรมและคำสอนจากวรรณกรรมร้อยกรอง*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- สมเกียรติ รักษมณี. (2552). *พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีทางภาษา*. วารสารเกษตร(สังคม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 30(พฤษภาคม-สิงหาคม 2552), :101-112.
- สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม และอาทิตย์ ดรุษย์ธร. (2553). *งานวิจัยเรื่องการศึกษาวรรณกรรมคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรามเกียรติ์จากงบประมาณปีการศึกษา 2553*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สาทิต แทนบุญ. (2558). *วรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่ที่ส่งผลวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สาทิต แทนบุญ และมาลินี แทนบุญ. (2561). *ลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนประเภทโคลงสุภาษิตสมัยอยุธยา*. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 37(2), :135-148.
- สายวรุณ น้อยนิมิต. (2542). *อรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทย และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์. (2559). *กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2417-2453) : การศึกษาจากมุมมองงานปฏิบัติศาสตร์*.

วรรณวิทัศน์, 16(พฤศจิกายน 2559), :101-134.

- สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์. (2560). กลวิธีทางภาษาจากมุมมองวัจนปฏิบัติศาสตร์ : พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานพิธีพระราชทานปริญญาบัตร (พ.ศ.2493-2557). วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก, 35(กันยายน - ธันวาคม 2560), :10-37.
- สุภรัตน์ ชันธพัฒน์. (2544). ความงามในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2530-2540. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. (2555). วชิราวุธราชปราชญ์ : รวมบทความบรรยายทางวิชาการ เนื่องในวัน สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. (2563). วัจนกรรมในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 42(กรกฎาคม - ธันวาคม 2563), :1.
- โสภา ศชรรัตน์. (2550). นรากุโรวาท : การศึกษาในฐานวรรณกรรมคำสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัศวิทย์ เรืองรอง. (2552). การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎี บัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี ภู่งกา. (2553). พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : วรรณคดีกับการสร้างชาติ. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาสา คำภา. (2551). พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับการเมืองไทยระหว่างปี 2500-2535. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุภาวัฒน์ นามหิรัญ. (2553). การวิเคราะห์พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ.2493-2542. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวอภิษฎา ขาวสุทธิ์
วัน เดือน ปี เกิด	18 กันยายน 2529
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ครุศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2553
ที่อยู่ปัจจุบัน	1524 ถนนดินแดง เขตดินแดง แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY